

מדינת ישראל, משרד המשפטים
נציבות שוויון לאנשים עם מוגבלות

אנשים עם מוגבלות בישראל 2006

**בעריכת:
ד"ר דינה פלדמן
ד"ר אליהו בן משה**

תוכן עניינים

7.....	דברי פתיחה	
7.....	ד"ר דינה פלדמן נציבת שוויון לאנשים עם מוגבלות	
9.....	ממצאים עיקריים	
9.....	שכיחות	
9.....	מאפיינים נבחרים	
9.....	השתלבות	
10.....	משפחה וחברה	
10.....	תפקוד יום יומי ומצב בריאותי	
11.....	ילדים עם מוגבלות	
11.....	מוגבלות בגיל זקנה	
11.....	מענים	
12.....	מסקנות עיקריות	
13.....	1. הקדמה	
13.....	1.1 הצורך במידע שיטתי	
13.....	1.2 מטרת הדו"ח	
13.....	1.3 מקורות המידע	
14.....	2. רקע: חוק השוויון, הגדרה, שכיחות וסוגי מוגבלות	
14.....	2.1 הפרספקטיבה הבינלאומית	
14.....	2.2 חוק שוויון לאנשים עם מוגבלות, התש"ח – 1998	
14.....	2.3 מיהו אדם עם מוגבלות	
15.....	2.4 הגדרת מוגבלות לפי הסקר החברתי	
16.....	2.5 שכיחות המוגבלות	
17.....	2.6 סוגי מוגבלות	
20.....	3. מוגבלות ומאפייני אוכלוסייה נבחרים	
20.....	3.1 מוגבלות, גיל ומגדר	
21.....	3.2 מוגבלות, מצב משפחתי ופריון	
22.....	3.3 מוגבלות במגזר הערבי	
23.....	3.4 עולים חדשים ומוגבלות	
23.....	3.5 מוגבלות ומוצא אתני	
24.....	3.6 מוגבלות ודתיות	

25	מוגבלות, לימודים והשכלה	3.7
26	מוגבלות ומצב כלכלי	3.8
27	מוגבלות ותנאי דיור	3.9
28	מוגבלות וקשרים משפחתיים וחברתיים	3.10
29	מוגבלות, בדידות, הסתמכות על הזולת ושביעות רצון מהחיים..	3.11
30	מאפיינים נבחרים של אנשים עם מוגבלות - סיכום	3.12
31	ילדים עם מוגבלות	4
31	הגדרת ילד עם מוגבלות	4.1
31	היקף אוכלוסיית הילדים עם מוגבלות לפי חומרה	4.2
31	סוגי מוגבלות	4.3
32	מוגבלות לפי מין וגיל	4.4
33	פערים בין ילדים מהמגזר היהודי והערבי	4.5
33	פערים לפי אזור וסטטוס סוציו כלכלי	4.6
34	פערים בין צרכים ומענים	4.7
35	ילדים עם מוגבלות - סיכום	4.8
36	אנשים עם מוגבלות בגיל העבודה	5
36	השירות בצה"ל	5.1
36	תעסוקה ותנאי עבודה	5.2
37	השתתפות בכוח העבודה	5.2.1
38	תנאי עבודה	5.2.2
39	תנאים במקום העבודה	5.2.3
40	בטחון תעסוקתי	5.2.4
41	הכנסה מעבודה	5.2.5
41	שביעות רצון מהעבודה	5.2.6
42	מועסקים ותנאי עבודתם - סיכום	5.2.7
42	מצב בריאותי, תפקודי ופסיכולוגי וצריכת שירותים רפואיים	5.3
43	תפקוד יום יומי	5.3.1
44	השלכות על מצבים רגשיים	5.3.2
44	הערכת מצב בריאות והזדקקות לשירותים רפואיים	5.3.3
45	מצב בריאותי והשלכות - סיכום	5.3.4
45	השתלבותם של אנשים עם מוגבלות בפעילויות שונות	5.4
45	חוגים ונופש	5.4.1
46	שימוש בטכנולוגיית תקשורת – הפער הדיגיטלי ומוגבלות	5.4.2

47	עמדות הציבור כלפי אנשים עם מוגבלות	5.4.3
48	שילובם של אנשים עם מוגבלות בפעילויות שונות - סיכום	5.4.4
49	אנשים עם מוגבלות בגיל זקנה	.6
49	הזדקנות ומוגבלות	6.1
49	גידול עתידי במספר האנשים עם מוגבלות	6.2
50	מאפיינים דמוגרפיים של אנשים עם מוגבלות בגיל הזקנה	6.3
50	מצב כלכלי בגיל הזקנה	6.4
51	עבודה בגילים מבוגרים	6.5
52	דפוסי מגורים ותנאי דיור	6.6
53	עזרה בבית או מבני משפחה	6.7
53	פעילויות פנאי ואחרות	6.8
54	מצב בריאותי והשלכות תפקודיות ופסיכולוגיות	6.9
55	מוגבלות בגיל הזקנה - סיכום	6.10
56	מענים ממשלתיים לצרכים של אנשים עם מוגבלות	.7
56	בטחון סוציאלי	7.1
56	המוסד לביטוח לאומי	7.1.1
57	משרד הביטחון	7.1.2
57	משרד האוצר	7.1.3
57	משרדים אחרים	7.1.4
57	אנשים עם מוגבלות ומקבלי קצבאות נכות	7.1.5
58	ביטחון סוציאלי - סיכום	7.1.6
58	שירותים מיוחדים	7.2
59	העסקה בשירות המדינה	7.3
61	סיכום ומסקנות	.8
63	מקורות	.9

דברי פתיחה

ד"ר דינה פלדמן נציבת שוויון לאנשים עם מוגבלות

בישראל, כמו במרבית הארצות ברחבי העולם, חיים מאות אלפי אנשים עם מוגבלויות פיסיות, חושיות, שכליות, נפשיות, קוגניטיביות, ועוד. ישראל, כארצות מתקדמות אחרות מעניקה מגוון גדול של זכויות ושירותים בתחומי הבריאות, הרווחה והביטחון הסוציאלי. למרות זאת רבים מדי, גם פה, אינם מצליחים לתרום ולהשתלב בחברה באופן שוויוני ומלא, שנים רבות ההנחה הייתה כי הדבר קשור למוגבלות של האנשים אולם כיום מקובלת הדעה כי מציאות זו הנה תוצר משולב של מוגבלות הפרט עם מוגבלות החברה הסובלת מסטיגמות, העדר הערכה ומודעות לזכויות אדם ומהפלייה על רקע מוגבלות. הזכות לנגישות, להשתלבות, ללקיחת אחריות ולשותפות בכל תחומי החיים עדיין אינה מובנת מאליה.

כתוצאה ממצב עגום זה מצא ארגון האומות המאוחדות לנכון לנסח אמנה בינלאומית אשר הושלמה באוגוסט 2006 בדבר זכויות אנשים עם מוגבלות ומטרתה "לקדם, להגן ולהבטיח הנאה מלאה ושוויונית של זכויות אדם, חופש בסיסי וכבוד האדם של כל האנשים עם מוגבלות". ישראל התחייבה לאמץ את האמנה כאשר למעשה כבר כללה את עקרונותיה בעת חקיקת חוק שוויון לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח – 1998 וחוקי שוויון אחרים.

חוק השוויון בא להגן על כבודו וחירותו של אדם עם מוגבלות, ולעגן את זכותו להשתתפות שוויונית ופעילה בחברה בכל תחומי החיים, וכן לתת מענה הולם לצרכיו המיוחדים באופן שיאפשר לו לחיות את חייו בעצמאות מרבית, בפרטיות ובכבוד, תוך מיצוי מלוא יכולתו, לרבות קבלת החלטות הנוגעות לחייו, על פי רצונו והעדפותיו.

החוק גם קובע עקרונות במימוש זכויות ובמתן שירותים לאדם עם מוגבלות אשר ייעשו תוך הקפדה על כבוד האדם וחירותו והגנה על פרטיותו; זאת במסגרת השירותים הניתנים והמיועדים לכלל הציבור, תוך ביצוע ההתאמות, באיכות נאותה, בתוך זמן סביר ובמרחק סביר ממקום מגוריו של האדם,

בשלב זה החוק דן באופן מפורט בזכות לתעסוקה, בזכות לנגישות בתחבורה ציבורית ולנגישות כללית במבנים, תשתיות, סביבה ושירות ובחובה להקים נציבות שוויון אשר לרשותה וועדה מייעצת אשר תפעל לקידום עקרונות היסוד של החוק והתפקידים שמוטלים על הנציבות: קידום שוויון ומניעת הפליה של אנשים עם מוגבלות ועידוד השתלבותם והשתתפותם הפעילה של אנשים עם מוגבלות בחברה;

אולם חקיקה בלבד אינה מספקת. על מנת להביא לשינוי הרצוי יש צורך ביישום החוק הלכה למעשה. כיצד תדע מדינה והחברה החיה בתוכה שאכן היישום מתבצע ומביא לתוצאות המקוות? או בלשון אחרת כיצד נמדוד התקדמות במצבם של אנשים עם מוגבלות בחברה בכל אותם פרמטרים שהחוק מציב, כמו: "השתתפות שוויונית", "השתתפות פעילה", "עצמאות מרבית", "פרטיות", "כבוד", "מיצוי מלוא יכולת", מי הוא זה אשר ימדוד ומה תהינה ההשלכות של הממצאים על עיצוב המדיניות בפועל?

פרק 33 באמנה, העוסק בשאלות אלה, קובע כי מדינה חייבת להסמיך גורם ממשלתי, כמו נציבות השוויון בישראל,

אשר יקדם את ערכי השוויון ויבצע ניטור על התקדמות הרפורמה החברתית בתחום זה על סמך מידע המבוסס על תוצאות מחקרים ועל מסד נתונים ממלכתי אשר מטרתו לזהות את המכשולים בהם נתקלים אנשים בדרכם למצות את זכויותיהם. בהתאם לזאת הסמיכה הממשלה את נציבות השוויון לרכז עבודת מטה בתחום הקמת מסד נתונים ממלכתי אשר בתומו הונחה על שולחנה תכנית עבודה בנושא.

מדובר בהצעה המייעדת את הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה להוביל את הנושא באמצעות הקמת מאגר נתונים על אנשים עם מוגבלות בישראל אשר יתבסס על שילוב שאלות לזיהוי אנשים עם מוגבלות במפקדי אוכלוסין, על סקרים ייעודיים ועל מיזוג קבצים קיימים במשרדי הממשלה הנוגעים להספקת שירותים ומענקים לאנשים עם מוגבלות. כל זאת תוך שמירה על הסודיות הנדרשת והעמדת המידע הסטטיסטי באופן נגיש לרשות מעצבי מדיניות, חוקרים והציבור הרחב. על פי דרישות האמנה יש מקום למסד היבטים אלו בחקיקה תוך שיתופם של האנשים עם מוגבלות בתהליך זה.

הדו"ח הנוכחי, המבוסס בעיקרו על הסקר החברתי שבוצע ע"י הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בא להמחיש את הפוטנציאל הטמון בפעילות מעין זו לשם הבהרת מציאות חייהם של אנשים עם מוגבלות בישראל והוא מהווה נדבך נוסף במאמץ הממלכתי המתחייב לזהות ולהגדיר משתנים רלוונטיים לפיתוח "מדד שוויון" אשר יתרום למדידת קידום או נסיגה בהשתלבותם של אנשים עם מוגבלות על בסיס שוויון מלא וצדק חברתי.

כפי שניתן לראות מהדו"ח עוד רבה המלאכה לפנינו בעיצוב מדיניות חברתית וכלכלית אשר תשנה את התמונה העגומה המצטיירת מדו"ח זה. ראשית דבר מדובר ביישום ובהשלמת חקיקת השוויון המתרחשת בתנופה רבה בשנים האחרונות ובראש ובראשונה בתחום התעסוקה והנגישות. במקביל נדרשת עבודת חינוך והסברה אינטנסיבית בקרב המחנכים, המעסיקים, האנשים עם מוגבלות והציבור הרחב אשר עיקרה ההכרה בעובדה כי אנשים עם מוגבלות חייבים ומסוגלים להיות, כל אחד ע"פ אפיונו, חלק אינטגרלי מהחברה התורם ומשתלב בכל תחומי החיים.

ממצאים עיקריים

שכיחות

- בישראל חיים היום **1.36 מיליון אנשים עם מוגבלות** (24% מהאוכלוסייה)
- בישראל יותר מ- **600 אלף אנשים עם מוגבלות חמורה** שהם 9% מהאוכלוסייה, מתוכם: כ- 240 אלף בגילאי עבודה, 175 אלף הם ילדים מתחת לגיל 18, 185 אלף בגיל זקנה (+65)
- **כחמישית מהישראלים (19%) מטפלים בבן משפחה עם מוגבלות חמורה**
- **מרבית המוגבלויות נרכשות במהלך חיי האדם** - שיעור המוגבלות בלידה הוא פחות מ- 2% ועולה לכ- 50% בגיל 65-74 וליותר מ- 60% בגיל 75 ומעלה (מחציתם עם מוגבלות חמורה)
- **ישראלים מתמודדים עם מוגבלויות מסוגים שונים, נפשיות ופיסיות כאחד** - בניגוד לדעה הרווחת בציבור רוב הלקויות הן דווקא "בלתי נראות"

מאפיינים נבחרים

- **מגדר: נשים מהוות רוב מוחלט בין אנשים עם מוגבלות** – מעל גיל 40 שיעור המוגבלות של נשים גבוה בהרבה מזה שבקרב גברים: שיא הפער מתגלה בגיל +75 אז נשים מהוות 70% מכלל האנשים עם מוגבלות חמורה
- **גיל: רוב האנשים עם מוגבלות הבוגרים הם בגילאי עבודה** - בשנת 2006 יש יותר מ- 700 אלף אנשים עם מוגבלות בגילאי עבודה (20-64), 19% מכלל האוכלוסייה בגיל זה; קרוב ל- 300 אלף מתוכם בגילאי עבודה צעירים (20-44), שמהווים 12% מהאוכלוסייה בגיל זה.
- **מגזר: במגזר הערבי שיעורי מוגבלות גבוהים במיוחד** – כמעט כפולים מאלה של היהודים: 17% לעומת 8%. פערים דומים מורגשים בכל קבוצות הגיל.
- **עולים: לעולים חדשים שיעורי מוגבלות יותר גבוהים** מאלה של יתרת האוכלוסייה היהודית
- **מצב משפחתי, מספר ילדים, מוצא אתני ועוד: מוגבלות לא פוסחת על שום קבוצה** - גברים ונשים, נשואים ורווקים, בעלי משפחות גדולות וקטנות, יהודים וערבים, אשכנזים ומזרחיים, דתיים וחילוניים: **לכולם שיעורי מוגבלות משמעותיים**

השתלבות

מוגבלות קשורה להשתלבות נמוכה יותר בחברה

- **השכלה: אנשים עם מוגבלות הם בעלי השכלה נמוכה** בהרבה מזו של יתרת האוכלוסייה; ההשכלה הנמוכה ביותר נרשמת אצל אנשים עם מוגבלות חמורה.
- **תעסוקה: שיעורי תעסוקה נמוכים מאוד** בהשוואה ליתרת האוכלוסייה ושיעורי אבטלה כפולים
- ➡ **תנאי עבודה: אנשים עם מוגבלות עובדים יותר במשרות חלקיות**, משלחי יד בהם שכר נמוך, מקבלים פחות הכשרה מקצועית
- ➡ **הכנסה מעבודה ובטחון תעסוקתי: הכנסה מעבודה ובטחון תעסוקתי מאוד נמוכים** בהשוואה לעמיתיהם ללא מוגבלות
- ➡ **בגיל הזקנה שיעורי התעסוקה של אנשים עם מוגבלות מתאפסים** בהשוואה ל- שיעור של 20% ביתרת האוכלוסייה
- **הכנסה: המצב הכלכלי של אנשים עם מוגבלות קשה יותר** - לדוגמא, בין אנשים עם מוגבלות

חמורה 69% גרו בשנת 2005 במשקי בית בהם ההכנסה לנפש הייתה נמוכה (מתחת ל- 2,000 ש"ח לנפש) וכך 56% מבין אלה עם מוגבלות מתונה; זאת לעומת 41% בלבד בין אלה ללא מוגבלות. פערים אלה נותרים בעינם גם בגיל הזקנה ואף מחריפים.

■ **דיוור: תנאי הדיוור של אנשים עם מוגבלות נחותים ולא מותאמים לצורכיהם המיוחדים -** מתגוררים בדירות יותר קטנות ויותר צפופות וסובלים מבעיות הנובעות מהעדר נגישות נוחה לדירות שלהם עצמם. פערים אלה קיימים גם בגיל העבודה וגם בגיל הזקנה.

משפחה וחברה

■ **משפחה:** לאנשים עם מוגבלות **קשרים חזקים עם משפחתם** בדומה ליתרת האוכלוסייה

■ **חברה:** אנשים עם מוגבלות **מבודדים יותר מבחינה חברתית** –

➔ **35% מדווחים על היעדר חברים** מבין אלה עם מוגבלות חמורה (21% עם מתונה) לעומת 9% בלבד ביתרת האוכלוסייה

➔ תחושה תכופה של **בדידות** מדווחת על ידי 32% (10% בלבד ביתרת האוכלוסייה)

➔ **היעדר אדם עליו ניתן לסמוך** בעת צרה מדווח על ידי 23% (10% ביתרת האוכלוסייה)

➔ **חוגים ונופש:** אנשים עם מוגבלות משתתפים פחות בחוגים ויוצאים פחות לנופש בהשוואה ליתרת האוכלוסייה

➔ **פער דיגיטלי:** הגישה של אנשים עם מוגבלות למדיום הדיגיטלי והשימוש בו נמוכים בהרבה מאשר ביתרת האוכלוסייה, בכל קבוצות הגיל.

תרומה לחברה

➔ **שיעור המשרתים בצה"ל מתקרב לשיעור של כלל האוכלוסייה** – בקרב אנשים עם מוגבלות חמורה ומתונה שיעור הגברים ששירתו בצבא מגיע ל- 68% ו- 74%, בהתאמה, לעומת 80% ביתרת האוכלוסייה

■ **יחס הציבור לאנשים עם מוגבלות -** למרות שרוב הציבור מודע לצרכים המיוחדים של אנשים עם מוגבלות עדיין החברה זרועה דעות קדומות שליליות כלפיהם:

➔ חלק ניכר (יותר מ- 40%) מהציבור אינם סבורים שאנשים עם מוגבלות יכולים להקים משפחה, או להשתלב במערכת חינוך רגילה או שהם יכולים להשתלב ולתרום בעבודה כמו אחרים.

➔ שיעור דומה אינו סבור כי הם זכאים להנחות ופטורים או להעדפה מתקנת.

➔ חמישית מהציבור אינו סבור כי אנשים עם מוגבלות יכולים לתפקד באופן עצמאי וכמעט אותו אחוז סבורים כי אנשים עם מוגבלות הם מסוכנים ומטרידים.

תפקוד יום יומי ומצב בריאותי

■ **תפקוד יום יומי -** שיעור גבוה מבין אנשים עם מוגבלות מדווחים על קשיים בביצוע פעולות פשוטות כגון: הליכה מחוץ לבית ואף בתוכו, וחלקם זקוק לסיוע אף בפעולות יום יומיות כגון רחצה או הלבשה

מצב רגשי ויחס לחיים

➔ **דיכאון, לחץ, חוסר יכולת להתרכז וקשיי שינה** הם מצבים שכיחים מאוד אצל אנשים עם מוגבלות חמורה אבל גם בקרב אלה עם מוגבלות מתונה

- 18% מבין האנשים עם מוגבלות חמורה כלל לא מרוצים מהחיים לעומת 2% בין אלה ללא מוגבלות (8% בין אלה עם מוגבלות מתונה)
- אנשים עם מוגבלות פחות אופטימיים - 28% מצפים שבעתיד מצבם יורע לעומת 8% ביתר האוכלוסייה (12% בין אלה עם מוגבלות מתונה)
- **מצב בריאותי** - אנשים עם מוגבלות מדווחים על בעיות בריאות קשות והם נזקקים הרבה יותר מאחרים לתרופות ולטיפולים רפואיים אחרים
- **השלכות חמורות של מצב כלכלי על טיפול רפואי**: בשנת 2003 לא פחות מ- 37% מבין האנשים עם מוגבלות חמורה ו- 23% מבין אלה עם מוגבלות מתונה נאלצו לוותר על תרופות מסיבות כלכליות לעומת 10% ביתרת האוכלוסייה (זאת בזמן שיותר מ- 90% מהאנשים עם מוגבלות זקוקים לתרופות).

ילדים עם מוגבלות

- **שכיחות**: בישראל יש היום **290 אלף ילדים בעלי צרכים מיוחדים (13%)**, 175 אלף מתוכם (8%) זקוקים לתמיכה/טיפולים באופן שוטף.
- **סוגי מוגבלות**: מחצית מהילדים עם צרכים המחייבים טיפול שוטף סובלים מבעיות בתחום למידה/התנהגות (מאבחנת על ידי בעל מקצוע), 16% סובלים מ**מחלות כרוניות** שונות 14% מ**מוגבלויות פיסיות** 11% **בעיות חושים**, 6% **מוגבלות שכלית**.
- **מגדר, גיל, מגזר**:
- **לבנים שיעורי מוגבלות גבוהים יותר** מבנות בגין שכיחות גבוהה של בעיות למידה/התנהגות
- **בגילאי בית ספר יסודי שיעורי מוגבלות גבוהים יותר** מאשר בגילים צעירים ומבוגרים יותר כאחד
- **המגזר הערבי**: לילדים ערבים שיעורי מוגבלות גבוהים יותר
- **פער צרכים-מענים**: **קיים פער מזהה ומדוד** (בשנת 1995) בין צורכיהם המיוחדים של ילדים לבין המענים המסופקים להם

מוגבלות בגיל זקנה

- **שכיחות**: שיעור האנשים עם מוגבלות מגיע ל**יותר מ- 55% בגיל 65 ומעלה** (קרוב למחציתם עם מוגבלות חמורה) שהם כ- **400 אלף נפש בשנת 2006**. בעשורים הבאים צפוי גידול מואץ במספר האנשים עם מוגבלות עקב הגידול הצפוי בחלקה של האוכלוסייה בגיל זקנה: **בשנת 2015 יחצו את קו החצי מיליון, בשנת 2025 יגיעו ל- 650 אלף**.
- **עזרה בבית**: רק **40% מהאנשים עם מוגבלות מעסיקים עוזר/מטפל**, 20% מהאוכלוסייה הבוגרת תומכים בהורה עם מוגבלות

מענים

- **בטחון סוציאלי** - שלושה גורמים עיקריים מעורבים בהבטחת בטחון סוציאלי לאנשים עם מוגבלות:
- **המוסד לביטוח לאומי**: מכיר בזכאות על רקע נכות של כ- 228 אלף אנשים כולל: 171 אלף המקבלים קצבת נכות כללית, 21 אלף מקבלי קצבה לילד נכה וכן קצבאות כגון קצבה לסיוע לנכה בתפקודו במשק ביתו (שירותים מיוחדים), גמלת ניידות (מחוץ לבית),

גמלת נכות מעבודה, גמלת נפגעי פעולות איבה וקצבת נפגעי גזזת.

➡ **משרד הביטחון:** בשנת 2004 אגף השיקום מכיר בכ- 50 אלף נכי צה"ל (ברובם עם נכות של 20% או פחות)

➡ **משרד האוצר:** מכיר בכ- 53 אלף אנשים בעיקר בנכי רדיפת הנאצים

➡ **שיעור מקבלי הקצבאות:** פחות ממחצית מהאנשים עם מוגבלות (חמורה או מתונה) זכאים לקבל קצבה מאחד המוסדות שהוזכרו לעיל.

■ **שירותים נוספים:** אנשים עם מוגבלות, בעיקר אלה המוכרים על ידי המוסדות לעיל מקבלים סיוע בשירותים נוספים. ביניהם: **שירותי שיקום** (משרד הרווחה, המוסד לביטוח לאומי, משרד הבריאות), **עזרה בדיור** (משרד הבינוי והשיכון), **מימון עזרים ושירותי בריאות** (משרד הבריאות), **סיוע לעולים עם מוגבלות** (המשרד לקליטת העלייה), **הנחות בתחבורה הציבורית**, **זכאות לתווי חנייה** (משרד התחבורה), **חינוך מיוחד** לילדים עם צרכים מיוחדים (משרד החינוך), **פטורים והקלות מארנונה וממס הכנסה**, ועוד.

מסקנות עיקריות

1. מוגבלות הנה תופעה משמעותית ביותר מבחינה חברתית וכלכלית
2. מוגבלות משפיעה על כל תחומי החיים
3. מוגבלות קשורה למצב חברתי, רגשי וכלכלי קשה יותר
4. מוגבלות בשילוב עם משתנים חברתיים נוספים, כגון: מגדר, גיל, שייכות אתנית, מגבירה את הסיכון להשתלבות נמוכה עוד יותר
5. העדר שילוב יוצר בזבוז של הון אנושי יקר ערך בעיקר בגיל העבודה
6. השקעה בביטחון סוציאלי ובשירותים טיפוליים אין בה די
7. המידע הכמותי על אנשים עם מוגבלות משקף את מצבם החברתי הקשה על מרכיביו השונים

על כן:

1. יש לעצב מדיניות כוללת מקדמת שילוב ואחריות חברתית כבר מגיל צעיר
2. יש לאמץ מנגנונים של העדפה מתקנת בעיקר בתחום התעסוקה
3. השקעה בחינוך ובהשכלה ובפריצת המחסומים הפיזיים והחברתיים כדאית לא רק מנקודת ראות חברתית אלא אף מנקודת ראות כלכלית
4. יש לפתח תכניות חברתיות המכוונות לשילובם של קבוצות עם מוגבלות הנמצאות בסיכון מיוחד
5. יש חשיבות בבניית מסד נתונים אמין שיאפשר עיצוב תהליך מושכל של קביעת מדיניות והערכתה השוטפת

1. הקדמה

1.1 הצורך במידע שיטתי

כדי לקדם מדיניות חברתית יש צורך במידע זמין, שוטף, שיטתי ואמין אשר יאפשר אפיון צרכים ומענים כמו גם זיהוי פערים במטרה לקדם אסטרטגיית פעולה כוללת אשר תאפשר מענים אפקטיביים במקסימום ניצולת.

מזה שנים זוהתה בישראל הבעיה של חסר מהותי במידע שיטתי על אוכלוסיית האנשים עם מוגבלות בישראל והצורך בביצוע תוכנית לאומית להקמת מסד נתונים לאומי על אנשים עם מוגבלות¹. הפעילות בנושא נמצאת בעיצומה בתקווה להשלמתה בתוך מספר שנים. דו"ח זה הנו חלק מהמאמץ לחשוף את ציבור מקבלי ההחלטות והציבור הרחב לאותם נתונים שכבר קיימים.

1.2 מטרת הדו"ח

"אנשים עם מוגבלות בישראל – 2006: מאפיינים דמוגרפיים, חברתיים וכלכליים" הנו הדו"ח השני של נציבות השוויון² הבא לספק מידע כמותי על מצבם, צורכיהם ואתגריהם של אנשים עם מוגבלות בניסיונם להשתלב בחברה הישראלית. כמו כן מוצגים נתונים על המענים הניתנים על ידי גורמים ממשלתיים ואחרים. הנתונים נאספו מתוך מקורות המידע הקיימים בישראל.

1.3 מקורות המידע

כעמוד התווך של הפרסום נבחר הסקר החברתי שנערך בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה כל שנה

מאז 2002 (האחרון שפורסם נערך בשנת 2005) ובו נכללות מספר שאלות המאפשרות לזהות, ולו באופן חלקי, אנשים עם מוגבלות ולהשוות את מצבם לזה של יתר חלקי האוכלוסייה. שימוש בנתוני הסקר מחייב פשרה בנושא ההגדרה של מוגבלות בידועין כי אנשים רבים הלוקים במוגבלות (בפרט על רקע נפשי) עשויים שלא להיכלל בהגדרה המשמשת את הסקר (וכך גם אלה השוהים במוסדות לטיפול ממושך אשר לא נכללים באוכלוסיית הסקר).

בהיות הנתונים מבוססים על סקר מדגמי, נבדק כי הנתונים שמוצגים בפרסום נושאים טעויות דגימה קטנות בלבד (עד 25%, אלא אם צוין אחרת).

השימוש בנתוני הסקר החברתי יחד עם נתונים ממקורות נוספים (ראה רשימת מקורות בנספח) מאפשר התבוננות כמותית ראשונית על אוכלוסיית האנשים עם מוגבלות בישראל. הדו"ח סוקר בהרחבה את מאפייניהם ומצבם של אנשים עם מוגבלות בישראל תוך התמקדות בתחומי חיים שונים ומגוונים.

בפרק האחרון נעשה ניסיון לספק גם תמונה מקיפה ככל האפשר של המענים המסופקים לצרכים המיוחדים של אוכלוסייה זו.

היות והסקר החברתי מכסה רק מבוגרים בני 20 ומעלה הנתונים על ילדים נלקחו (בעיקר) מהסקר הארצי היחיד בנושא שנערך על ידי מכון ברוקדייל והמוסד לביטוח לאומי בשנת 1995 במדגם מייצג של ילדים בני 17-30.

³ ראה "ילדים עם צרכים מיוחדים: הערכת צרכים וכיסויים על ידי השירותים", ינואר 2000, ג'וינט-מכון ברוקדייל-המוסד לביטוח לאומי

ראה פירוט ב"אנשים עם מוגבלות בישראל – 2004" חלק 1, עמ' 5-7.

² ראה "אנשים עם מוגבלות בישראל – 2004" (2 חלקים)

2.רקע: חוק השוויון, הגדרה, שכיחות וסוגי מוגבלות

2.1 הפרספקטיבה הבינלאומית

מזה שלושה עשורים הקהילה הבינלאומית פועלת לקידום השילוב המלא של אנשים עם מוגבלות בחברה. פעילות ארוכת שנים זו התגבשה באו"ם, באוגוסט 2006, לכלל אמנה בינלאומית בדבר זכויות של אנשים עם מוגבלות. מטרתה של האמנה הנה: "לקדם, להגן ולהבטיח לאנשים עם מוגבלות את ההנאה השווה מכל הזכויות והחירויות הבסיסיות ולקדם את ההוקרה של כבודם הבסיסי". ישראל השתתפה באופן פעיל בניסוחה של אמנה זו ותרמה מניסיונה ומפעילותה בנושא. באמנה זו, כמו באמנות אחרות הכוללות התיחסויות לאוכלוסיית האנשים עם מוגבלות (כגון האמנה בדבר זכויות האישה והאמנה בדבר זכויות הילד) הושם דגש רב על הצורך בניטור מקומי ובין לאומי של התקדמות התהליך החברתי כמו גם על הערכה שיטתית של מצב האנשים עם מוגבלות בכל חברה וחברה. ישראל נערכת לפיתוח מערך ניטור מעין זה המבוסס על קריטריונים מדידים מתוך כוונה לפתח "מדד שוויון" מדיד שיוכל לתת תמונת מצב השוואתית בחתכים ובתחומים שונים בנוגע למצבם של אנשים עם מוגבלות בישראל.

2.2 חוק שוויון לאנשים עם מוגבלות, התש"ח – 1998

בשנת 1998 עבר בכנסת חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התש"ח-1998 המגדיר את זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות ואת מחויבותה של החברה הישראלית לזכויות אלה. מכוח החוק הוקמה באוגוסט 2000 'נציבות שוויון

לאנשים עם מוגבלות' המופקדת על יישום החוק ועל קידום השתלבותם של אנשים עם מוגבלות בחברה הישראלית בתפיסת עולם של זכויות אדם בכל תחומי החיים. החוק כולל את פרק העקרונות, פרק התעסוקה, פרק התחבורה הציבורית ופרק הקמת נציבות השוויון ולידה וועדה מייעצת. במרץ 2005 נוסף גם פרק הנגישות. תיקונים נוספים בחוק זה ואחרים יותאמו לדרישות האמנה הבינלאומית.

עקרונות יסוד

1. עקרון יסוד

זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות ומחויבותה של החברה בישראל לזכויות אלה, מושתתות על ההכרה בעקרון השוויון, על ההכרה בערך האדם שנברא בצלם ועל עקרון כבוד הבריות.

2. מטרה

חוק זה מטרתו להגן על כבודו וחירותו של אדם עם מוגבלות, ולעגן את זכותו להשתתפות שוויונית ופעילה בחברה בכל תחומי החיים, וכן לתת מענה הולם לצרכיו המיוחדים באופן שיאפשר לו לחיות את חייו בעצמאות מרבית, בפרטיות ובכבוד, תוך מיצוי מלוא יכולתו.

3. העדפה מתקנת

זואים כהפליה פסולה פעולה שנועדה לתקן הפליה קו קיימת של אנשים עם מוגבלות או שנועדה לקדם יין של אנשים עם מוגבלות.

4. הזכות לקבל החלטות

אדם עם מוגבלות זכאי לקבל החלטות הנוגעות לחייו, על פי רצונו והעדפותיו, והכל בהתאם להוראות כל דין.

(מתוך: חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התש"ח – 1998, פרק א': עקרונות יסוד)

2.3 מיהו אדם עם מוגבלות

איסוף מידע על אנשים עם מוגבלות נתקל מלכתחילה בבעיה יישומית: כיצד להגדיר "אדם עם מוגבלות". בעיה זו היא אוניברסלית, מדינות רבות מנסות להתמודד עמה ברמה המקומית וגם בפורומים בינלאומיים. בשנת 2001 אימץ ארגון הבריאות העולמי את "הסיווג הבינלאומי של תפקוד, מוגבלות ובריאות" (ICF)⁴ המספק כלים פוטנציאליים לסטנדרטיזציה של הגדרות

⁴ International Classification of Functioning, Disability and Health

ברמה הלאומית והבינלאומית. יחד עם זאת, סיווג זה מחייב איסוף נתונים ייחודי אשר אפשרי רק בסקר ייעודי לנושא המוגבלות אשר טרם בוצע בארץ אף כי מתוכנן⁵.

חוק השוויון מגדיר אדם עם מוגבלות על בסיס העיקרון המנחה של לקות המגבילה את תפקודו באופן מהותי. לקות זו יכולה להיות פיסית נפשית, שכלית או קוגניטיבית.

"אדם עם מוגבלות" - אדם עם לקות פיסית, נפשית או שכלית לרבות קוגניטיבית, קבועה או זמנית, אשר בשלה מוגבל תפקודו באופן מהותי בתחום אחד או יותר מתחומי החיים העיקריים (מתוך: הגדרות, בחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, התשנ"ח – 1998)

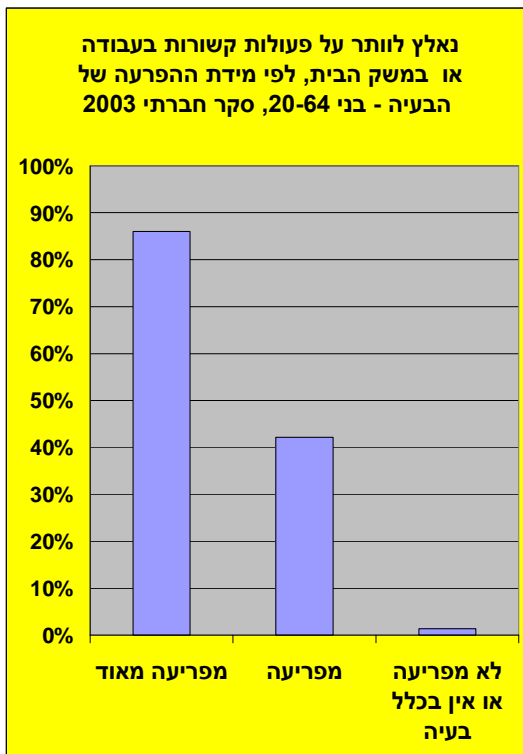
היום יומי והקיימת לפחות 6 חודשים: א. בעיה שמפריעה מאוד, ב. בעיה שמפריעה (בלבד) ג. בעיה שלא מפריעה בתפקוד היום יומי, וד. האפשרות להשיב כי אין בעיה מסוג זה. נראה כי בעלי בעיה שמפריעה מאוד מתאימים בעליל להגדרת אדם עם מוגבלות בחוק. לעומת זאת המדווחים על בעיה שמפריעה (בלבד) מתאימים אולי רק בחלקם. מן הראוי להדגיש כי השאלה מתייחסת רק ללקות שנמשכת שישה חודשים ויותר ולכן אין מדובר על בעלי לקות זמנית.

כדי לבחון באיזו מידה הקבוצה האחרונה אכן מוגבלת בתפקודה באופן מהותי (כלשון החוק) נערכו מספר בדיקות על סמך הצלבת השאלה על מוגבלות עם שאלות אחרות באותו סקר.

2.4 הגדרת מוגבלות לפי הסקר החברתי

בסקר החברתי ההגדרה היא שונה ומתמקדת במענה לשאלה בנוגע לקיום 'בעיה בריאותית או פיסית שמפריעה בתפקוד היום יומי והקיימת לפחות 6 חודשים'. יצוין כי הגדרה זו עלולה להותיר בחוץ לא מעטים הסובלים מלקות נפשית או שכלית אשר לא בהכרח יגדירו את לקותם כבעיה בריאותית וכן אחרים, כגון: דיירי מוסדות לשהייה ממושכת שאינם כלולים בסקר החברתי. בעיה מתודולוגית נוספת קשורה לכך שהסקר מתבסס על ההערכה העצמית של הנשאלים ולכן חשוף לבעיות הנובעות מהאינטרפרטציה השונה של המשיבים. יחד עם זאת שיטת תשאול זו מקובלת היום ברחבי העולם בחקר תחום המוגבלויות.

הסקר מעמיד לרשות המשיב מספר אפשרויות לתשובה לשאלה על מוגבלות הנוגעת לקיום בעיה בריאותית או פיסית שמפריעה בתפקוד

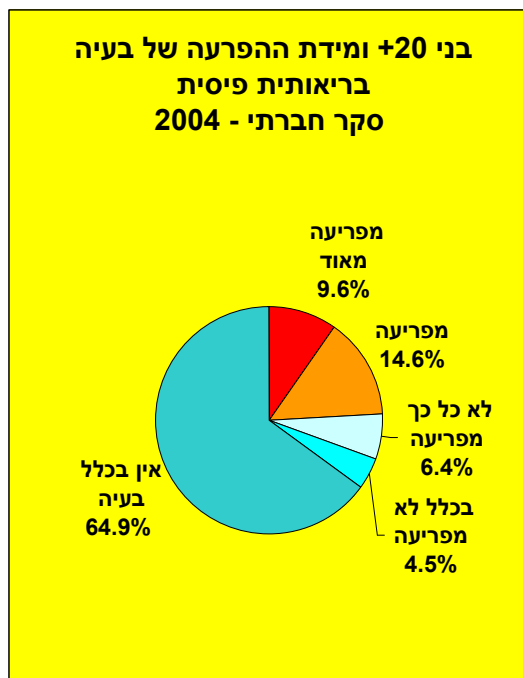

הממצאים מראים כי בין אלה המדווחים על לקות (רק) מפריעה לתפקודם (ולא מפריעה מאוד) ישנם לא מעטים הנראים מתאימים להגדרת החוק: לדוגמא, כ- 10% מהם מגדירים

⁵הלמ"ס בוחנת את עריכתו של סקר ייעודי בנושא בנוסף לאפשרות להרחיב את חקירת הנושא בסקרים שוטפים כגון סקר כוח אדם

בקרב ילדים (0-17) שיעור הילדים עם מוגבלות נאמד בכ- 13%: 8% הזקוקים לטיפול מתמשך ועוד 5% אשר מוגבלותם אינה מחייבת טיפול כזה (לפי הסקר מדגמי שנערך בשנת 1995⁶).

לפי שיעורים אלה, ניתן לאמוד כי בשנת 2006 חיו בישראל 1,360 אלף אנשים עם מוגבלות בריאותית-פיסית מתוכם 630 אלף אנשים עם מוגבלות בריאותית-פיסית חמורה שמקשה עליהם מאוד את תפקודם היום יומי ואשר מתחלקים לקרוב ל- 175 אלף ילדים וכ- 430 אלף מבוגרים (בני +20). עוד 730 אלף דווחו של מוגבלות בריאותית-פיסית פחות חמורה⁷.

לאור היקף האוכלוסייה המדווחת על מוגבלות לא מפתיע כי בסקר בריאות לאומי שנערך בשנים 2003-2004 נמצא כי לא פחות מ- 19% מהבוגרים בישראל (בני 21 ומעלה), כלומר

⁶ראה "ילדים עם צרכים מיוחדים: הערכת צרכים וכיסויים על ידי השירותים", ינואר 200, ג'וינט-מכון ברוקדייל-המוסד לביטוח לאומי, עמ' 7-8.
⁷יזכר כי האומדנים אלה אינם בהכרח כוללים אנשים שסובלים ממוגבלות נפשית

עצמם בשאלות אחרות כחולים/נכים, לעומת 1% בקרב אלה שמוגבלותם לא מפריעה להם או שבכלל אין להם מוגבלות ו- 30% בין אלה שמוגבלותם מפריעה להם מאוד (נתונים מסקרים 2002-2005); 42% מהם מדווחים כי נאלצו לוותר על פעולות הקשורות בעבודה או קשורות במשק הבית עקב מוגבלותם/בעייתם (בסקר של 2003, היחיד בו נשאלה שאלה זו) לעומת פחות מ- 1% בקרב אלה שמוגבלותם לא מפריעה להם או שבכלל אין להם מוגבלות ו- 86% בין אלה שמוגבלותם מפריעה להם מאוד. המסקנה מבדיקות אלה היא כי רבים מבין אלה שדווחו על בעיה בריאותית פיסית שרק מפריעה להם (ולא מפריעה להם מאוד) בתפקוד היום יומי ראויים להיכלל בהגדרת החוק של אנשים עם מוגבלות, גם אם לא כולם.

לאור האמור בהמשך הפרסום נבחין לעיתים בין **אנשים עם מוגבלות חמורה** – כאלה שדווחו בסקר החברתי על מוגבלות שמפריעה להם מאוד בתפקודם, לבין **אנשים עם מוגבלות מתונה** שדווחו על מוגבלות ש(רק) מפריעה להם בתפקודם.

2.5 שכיחות המוגבלות

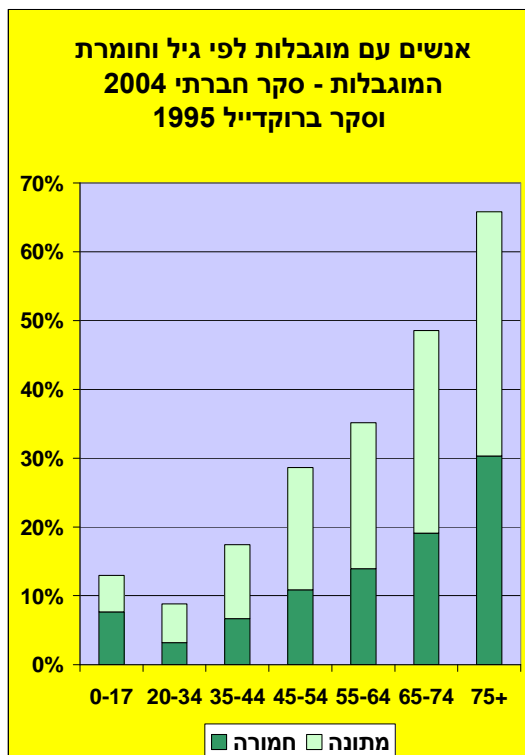
לפי הסקר החברתי (ממוצע על פני השנים 2002-05) 24% מהישראלים הבוגרים (בני +20), כלומר כמעט אחד מתוך כל ארבעה, מדווחים על בעיה בריאותית-פיסית הקיימת 6 חודשים ויותר ואשר מקשה עליהם בתפקודם היום יומי. בכללם קרוב ל- 10% מדווחים כי הבעיה מפריעה להם מאוד בתפקודם היום יומי (אליהם נתייחס כאנשים עם מוגבלות חמורה). היתר מדווחים על בעיה, כנראה פחות חמורה, אבל שעדיין מפריעה להם (אבל לא מפריעה להם מאוד) בתפקודם היום יומי (אותם נסווג כאנשים עם מוגבלות מתונה).

ההריונות בהם מתגלים מומים בעובר כפול מזה, אולם כ- 60% מהריונות אלה מופסק באישור הועדות להפסקת הריון (אכן 17% מהפסקות ההריון המאושרות נעשות בהתאם לסעיף של מום גופני או נפשי של הוולד)¹¹.

▪ **מרבית המוגבלויות אינן מולדות אלא נרכשות במהלך חיי האדם**
 ▪ **רובנו צפויים להתמודד במהלך חיינו עם מוגבלות מסוג כלשהו**

נוסיף כי עקב תהליך הזדקנות האוכלוסייה הצפוי בעשורים הבאים היקף אוכלוסיית האנשים עם מוגבלויות צפוי לגדול באופן ניכר (ראה הפרק העוסק במוגבלות בגיל זקנה).

2.6 סוגי מוגבלות

סוגי המוגבלויות אתם מתמודדים הישראליים מגוונים מאוד. סקרים ארציים עדיין לא מספקים

¹¹ שנתון סטטיסטי לישראל 2006 – למ"ס, לוח 3.19

למעלה מ- 740 אלף אנשים, מדווחים על 'עומס משפחתי המשפיע על חייהם במידה רבה או בינונית עקב הטיפול בקרוב משפחה הלוקה במחלה/נכות/מוגבלות גופנית או נפשית, חמורה או ממושכת'⁸.

מוגבלות נוגעת לישראלים רבים עם מוגבלות או כבני משפחה אשר מטפלים באדם עם מוגבלות.

בקרב המבוגרים שיעור האנשים עם מוגבלות עולה עם הגיל מרמות של מתחת ל- 10% בגיל 20-34 לשיעורים מאוד גבוהים בגילים היותר מבוגרים: קרוב ל- 50% בגיל 65-74 ומעל 60% בגיל 75 ומעלה. כ- 40% מבין כלל האנשים עם מוגבלות (בכל הגילים) חיים עם מוגבלות חמורה המקשה עליהם מאוד בתפקודם היום יומי (סקר חברתי 2004)⁹.

יוצאים מן הכלל במגמת העלייה עם הגיל הם גילאי ילדים (0-17), אצלם נרשמו שיעורים יחסית גבוהים. עובדה זו יכולה לנבוע מכך שילדים, הנמצאים במסגרות חינוכיות, מאובחנים יותר מאשר מבוגרים. ואכן אחת המוגבלויות השכיחות בקרב ילדים הנה מוגבלות קשורה בלמידה והתנהגות. זה מסביר במידה מסוימת גם את העובדה כי שיעור המוגבלות של ילדים זכרים גבוה משה של נקבות בגילים אלה, היות ובנים מאובחנים פי שתיים (יותר) מבנות כסובלים מבעיות למידה והתנהגות.

ניתן להוסיף לזה כי ככל הנראה שיעורי המוגבלות בלידה הם בעלי היקף מצומצם הרבה יותר. אינדיקציה לכך נמצא בנתונים על מומים מולדים שמתגלים בלידה שמראים כי שיעורם בין כלל הנוולדים הנו כ- 1.5%¹⁰. אמנם שיעור

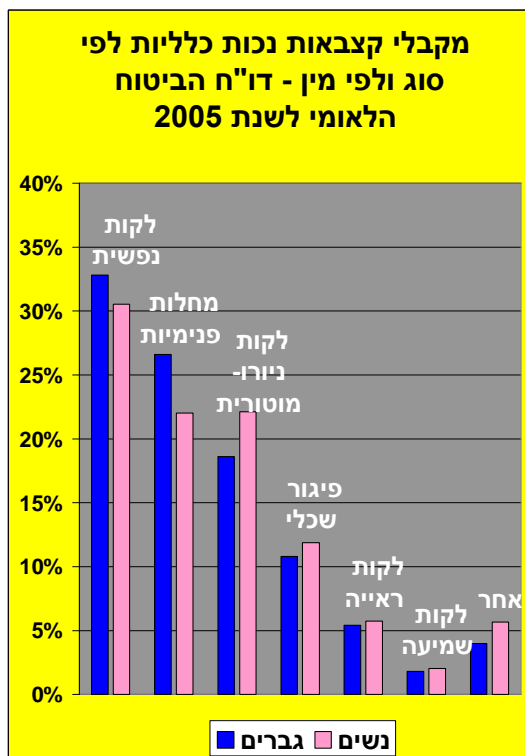
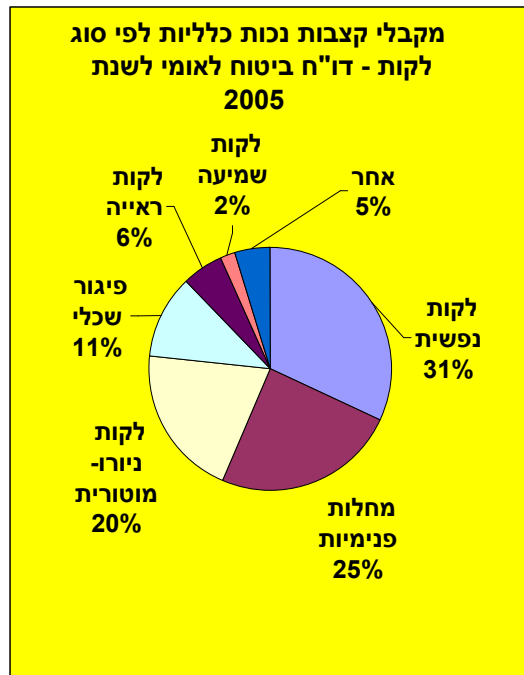
⁸ סקר בריאות לאומי 2003/2004 – ממצאים נבחרים, למ"ס – משרד הבריאות, יוני 2006
⁹ שיעורים אלה השתנו מעט מאוד על פני ארבע שנות הסקר
¹⁰ שנתון סטטיסטי לישראל 2006 – למ"ס, לוח 6.15

יותר מ- 30% מהסה"כ, אחריהם באים הלוקים במחלות פנימיות, לקיות ניורולוגיות (כגון שיתוק) או מוטוריות, פיגור שכלי ולקיות ראייה ושמיעה.

מידע על מוגבלויות לפי סוג ולכן אין בנמצא תמונה כוללת של אנשים עם מוגבלות לפי סוג המוגבלות. יחד עם זאת ניתן לקבל תמונה חלקית על סוגי המוגבלות מתוך דוחות הביטוח הלאומי לשנת 2005¹².

(מתוך סקר עמדות הציבור – 2005)
סוגי מוגבלות:
הציבור מודע בעיקר למוגבלויות פיסיות (ופחות למוגבלויות "בלתי נראות"): נכות פיסית צוינה על ידי 85% מהמשיבים

יצוין גם כי נשים מהוות רק 43% מבין מקבלי קצבת נכות כללית (בזמן שבין המדווחים בסקר החברתי על מוגבלות חמורה נשים מהוות רוב - 54%), וכן שהתפלגותן לפי סוגי מוגבלות דומה לזו של הגברים.

נתונים אלה מתייחסים לבוגרים מגיל 18 ועד פרישה מקבלי קצבות נכות כללית¹³. יש לציין כי 171 אלף מקבלי קצבות נכות כללית הם רק חלק מכלל האנשים עם מוגבלות המוכרים כנכים על ידי משרד ממשלה שונים בישראל. בנוסף לאלה ישנם כ- 50 אלף המוכרים על ידי משרד הביטחון כנכי צה"ל ועוד כ- 52 אלף המוכרים על ידי משרד האוצר כנכי רדיפות הנאצים (יחד עם זאת אין עבורם נתונים זמינים על התפלגותם לפי סוג המוגבלות).

כפי שניתן לראות מבין מקבלי קצבות נכות כללית, אלה שהיו בעלי לקויות נפשיות מהווים

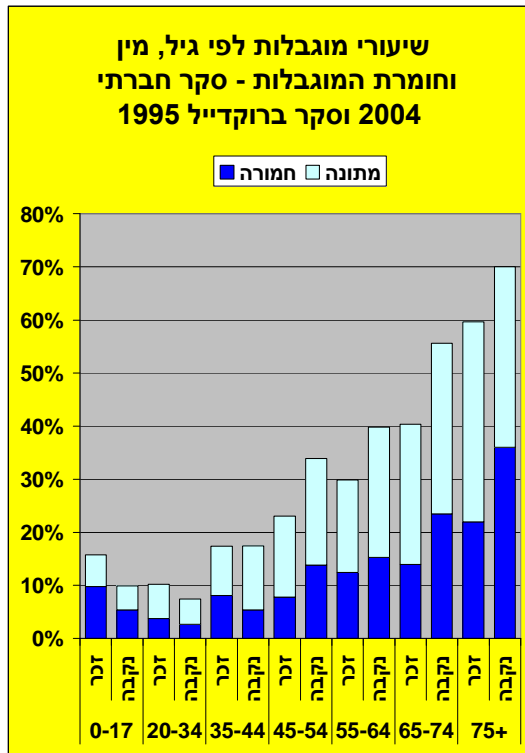
נתונים אלה ממחישים כי ישראליים מתמודדים עם מוגבלויות מסוגים שונים

לסיום מן הראוי לחזור ולהדגיש כי הנתונים של הביטוח הלאומי מתייחסים למקבלי קצבת נכות

¹²סקירה שנתיית ל- 2005, המוסד לביטוח לאומי, פרק 5.
¹³ הביטוח הלאומי משלם גם קצבאות נוספות לנכים בגילאי עבודה כגון לנפגעי עבודה (22,000) ולנפגעי פעולות איבה (2,800) אך אלה אינן ניתנות לסווג לפי קבוצת ליקוי עיקרי

כללית על פי ההגדרות המשמשות את המוסד,
וכי נראה כי קיימת חפיפה חלקית בלבד בין
הגדרות אלה לבין האנשים עם מוגבלות
המוגדרים על בסיס נתוני הסקר החברתי (ראה
בפרק 6, סעיף 6.1).

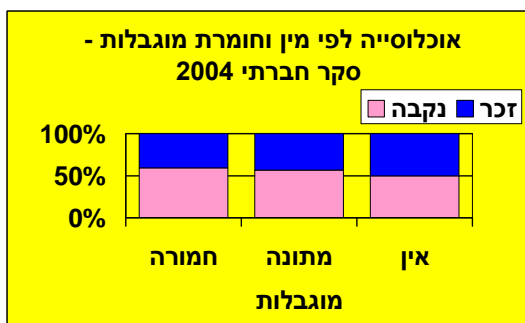
3. מוגבלות ומאפייני אוכלוסייה נבחרים

מקור: סקר חברתי (למ"ס 2004) עבור בני 20+ וסקר ילדים עם צרכים מיוחדים עבור בני 0-17 (מכון ברוקדייל והמוסד לביטוח לאומי - 1995)

נשים מהוות רוב בקרב אנשים עם מוגבלות, במיוחד בין אלה עם מוגבלות חמורה

ממצא בולט נוסף הנו כי נשים מהוות קרוב ל-60% מכלל האנשים עם מוגבלות חמורה בגילים בוגרים (20+): בשנת 2006 מספרן נאמד בכ-255 אלף לעומת 175 אלף גברים.

מצב זה נראה כתוצאה משולבת של שיעורי מוגבלות גבוהים יותר מעל גיל 45 אצל נשים

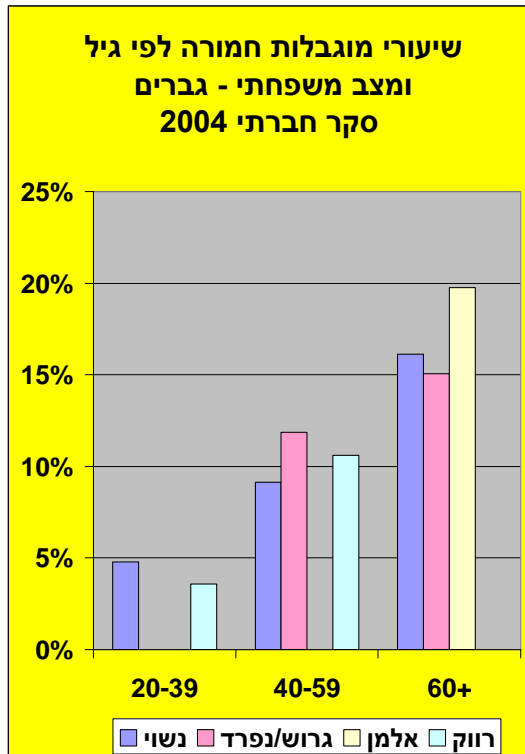
פרק זה מציג מאפיינים כלליים של אנשים עם מוגבלות בהשוואה ליתר חלקי האוכלוסייה. תחילה מוצגות תכונות דמוגרפיות בסיסיות כגון גיל ומין, מצב משפחתי ומספר לידות וכן הבדלים הקיימים בשיעורי מוגבלות לפי קבוצות כגון יהודים וערביים, וותיקים ועולים, בני מוצא אתני שונה, או מידת דתיות. בהמשך מוצגים גם מאפיינים חברתיים וכלכליים של אנשים עם מוגבלות כולל לימודים והשכלה, מצב כלכלי, תנאי דיור, קשרים עם משפחה וחברים ובאיזו מידה הם חשים בדידות ומרגישים שיכולים להסתמך על הזולת, תמיד בהשוואה בין אנשים עם מוגבלות ליתר חלקי האוכלוסייה. הפרקים הבאים אחריו עוסקים באנשים עם מוגבלות בשלושת הפרקים העיקריים של חייהם: גיל הילדות, גילאי עבודה וגיל היציאה לגמלאות.

3.1 מוגבלות, גיל ומגדר

בין הילדים, שיעורי המוגבלות של בנים גבוהים בהרבה מאלה של בנות. גם בקרב מבוגרים-צעירים עדיין שיעורי המוגבלות של גברים גבוהים במקצת מאלה של נשים אולם באמצע טווח הגילים יחס זה מתהפך ונוצר פער גדול בין שני המינים כאשר בגילים 65 ומעלה שיעורי מוגבלות של נשים גבוהים באופן ניכר מאלה של גברים.

במהלך חייו רבים מאתנו צפויים להיחשף במוקדם או במאוחר לחיים עם מוגבלות כלשהי אם שלנו ואם של קרוב משפחה.

מראים כי שיעורי מוגבלות (חמורה) שונים במצבים משפחתיים אך ללא דפוס חד משמעי.

ככלל ההבדלים לפי מצב משפחתי אצל גברים קטנים יותר מאשר אצל נשים. בשני המינים לאלמנים/ות מבוגרים/ות (+60) שיעורי מוגבלות קצת יותר גבוהים מאשר לנשואים/ות וגרושים/ות. באותן גילים (אין כמעט רווקים/ות בגילים אלה). בנוסף, בנוגע לנשים נראה כי בגילים הצעירים שיעורי המוגבלות של אלמנות גבוהים יותר מאשר אלה של נשואות וגרושות.

הדעה הרווחת בציבור הנה כי אנשים עם מוגבלות פחות מעורבים בנישואין. אולם נתוני הסקר מראים כי אין הדבר כך לגבי גברים ורק במידה מוגבלת לגבי נשים עם מוגבלות המראות אחוזי נישואין קצת יותר נמוכים מאשר נשים אחרות באוכלוסייה, בעיקר בקבוצות הגיל הצעירות (עד גיל 60). בגילים צעירים נשים עם מוגבלות גם מראות יותר נטייה לגירושין ואילו בגילים מבוגרים (+60) אחוז האלמנות שבתוכן

ושל השכיחות הגבוהה של נשים בגילים המבוגרים מאוד. לממצא זה משמעות רבה מבחינה חברתית כי היא הופכת את הנשים, שבין כך פגיעות יותר מבחינת השתלבות שוויונית בחברה, לפגיעות עוד יותר.

רוב המבוגרים עם מוגבלות הם בגילאי עבודה

נתון מעניין נוסף הנו כי מבין המבוגרים עם מוגבלות (בני 20+) רובם הם בגילאי עבודה כאשר בני 65 ומעלה מהווים רק שליש מכלל האנשים עם מוגבלות (פחות מ-30% מהגברים ו-44% מהנשים). ניתן לאמוד כי בשנת 2006 יותר מ-270 אלף מבין כלל בני 20-64 הם אנשים עם מוגבלות חמורה, מתוכם כ-100 אלף בגילאי עבודה צעירים (20-44). בנוסף עוד 440 אלף היו אנשים עם מוגבלות מתונה (מתוכם כ-200 אלף בגיל 20-44).

הנתונים מצביעים על הפוטנציאל הרב הטמון בשילובם בעבודה של אנשים עם מוגבלות.

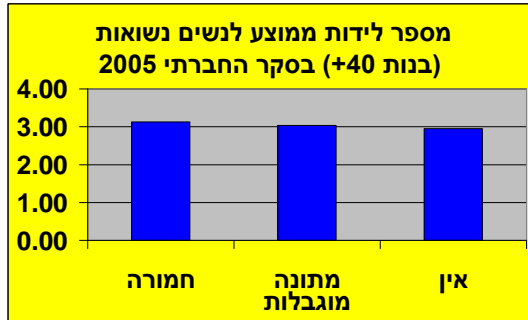
יחד עם זאת פוטנציאל זה רחוק מלהיות ממומש כיוון ששיעורי ההשתתפות של אנשים עם מוגבלות בכוח העבודה נמוכים באופן ניכר מהממוצע באוכלוסייה ושיעורי המובטלים בקרבם מאוד גבוה (כפי שיוצג בפרק על השתתפות בכוח העבודה).

3.2 מוגבלות, מצב משפחתי ופריון

הקשר בין מוגבלות ומצב משפחתי הנו דו סטרי. מצד אחד מוגבלות יכולה להשפיע על שיעורי הנישואין או הגירושין, אבל מצד שני היותו האדם ערירי או חי חיי משפחה עשוי להשפיע על תפיסת החומרה של המוגבלות. הממצאים

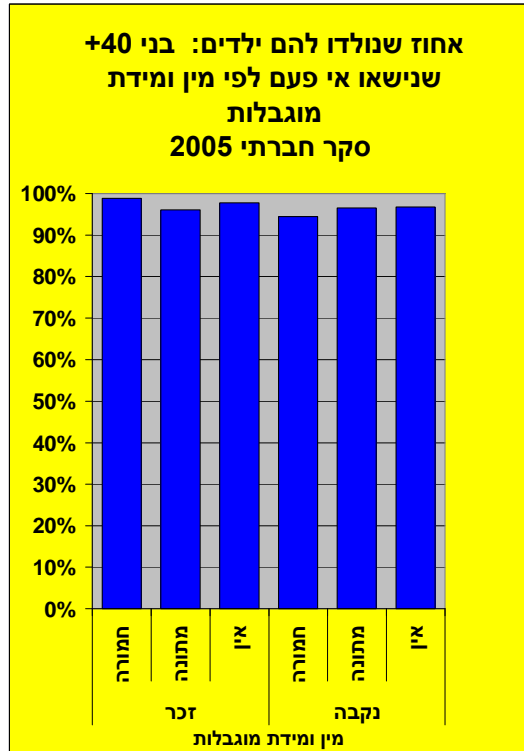
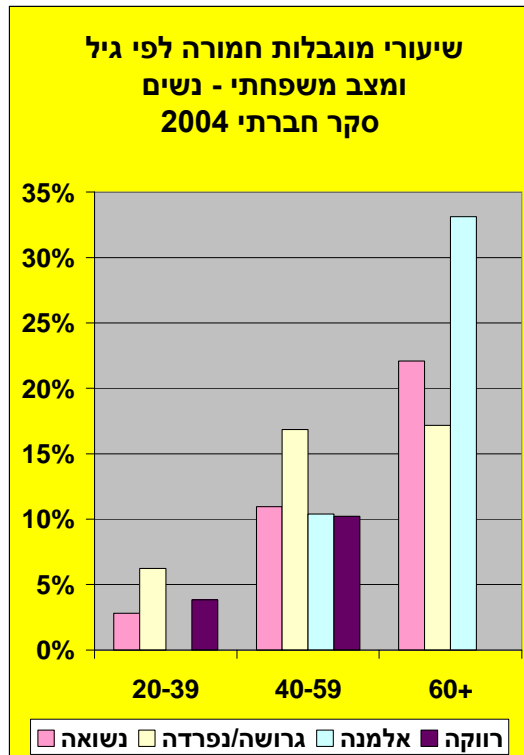
גבוה מאשר אצל יתר הנשים באוכלוסייה.

שנישאו אי פעם שהיו בני 40+ בשנת הסקר רובם המכריע של הנשים והגברים (95% ויותר) הביאו לפחות ילד אחד לעולם, ללא קשר להיותם אנשים עם מוגבלות או לא.

גם במספר הילדים אין הבדלים משמעותיים: בין בנות 40 ומעלה שנישאו אי פעם מספר הילדים הממוצע לאישה היה 3.0 עם הבדלים זניחים בין נשים עם מוגבלות לאחרות.

מוגבלות אינה מבחינה בין נשואים ולא נשואים או בין אלה שיש להם יותר או פחות ילדים.

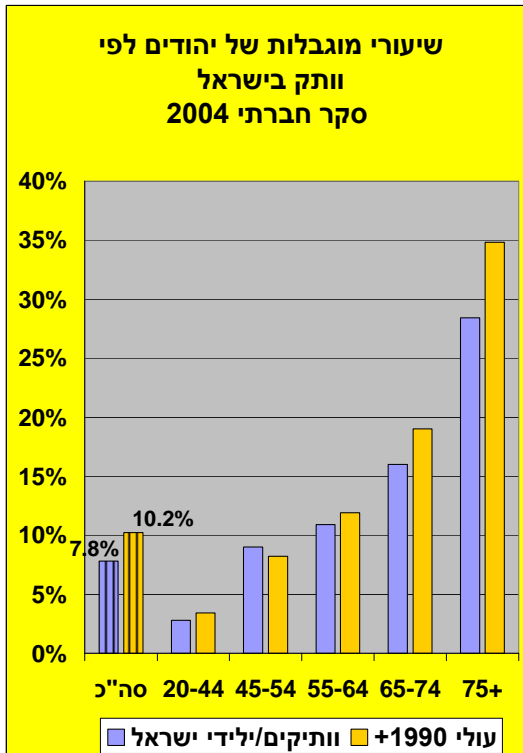

3.3 מוגבלות במגזר הערבי

ממצא בולט הנו השיעור החריג של בוגרים עם מוגבלות במגזר הערבי המסתכם ב- 17% לעומת 8% במגזר היהודי. הפער בשיעורי מוגבלות בין יהודים וערבים בולט במיוחד בגילים עד 74, והוא מצטמצם מאוד מעל גיל 75. שיעורי המוגבלות הגבוהים באוכלוסייה הערבית עשויים לנבוע מהמצוקה הכלכלית בה שרויה אוכלוסייה זו אשר יכולים להפוך מוגבלות קלה או מתונה למוגבלות חמורה בהיעדר האמצעים להתמודד עמה. יחד עם זאת ייתכן כי פער זה מושפע גם מהבדלים בדפוסי הדיווח על בעיות בריאותיות-פיסיות שעשויים להיות תלויי תרבות. תמיכה חלקית בפירוש הראשון נמצא בשיעור

בנוגע לפריון לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין אנשים עם מוגבלות ואחרים: לדוגמא, בכלל אלה

קצת יותר מ- 10% לעומת קצת פחות מ- 8% בקרב התושבים היהודים הותיקים (כולל ילידי ישראל). ההבדלים בין ותיקים ועולים מודגשים יותר בגילים מבוגרים (65+).

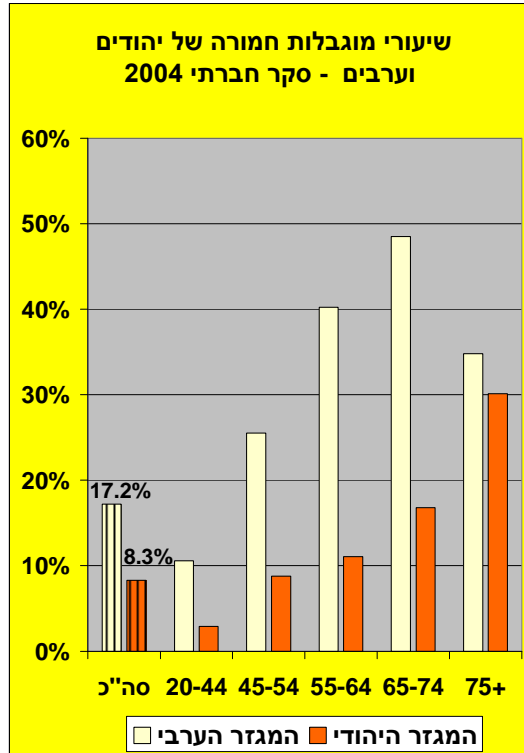
אוכלוסיית העולים החדשים, ובמיוחד המבוגרים שבהם חשופה לשיעורי מוגבלות גבוהים מאלה של האוכלוסייה היותר וותיקה

3.5 מוגבלות ומוצא אתני

מוצא אתני¹⁴ הנו משתנה מבחין בין קבוצות בתוך האוכלוסייה היהודית בישראל על רקע פערים חברתיים וכלכליים. הנתונים מהסקר החברתי מאפשרים לבחון האם ובאיזו מידה קבוצות מוצא שונות מובחנות גם לפי שיעורי מוגבלות.

¹⁴יבשת לידה לילידי חו"ל ויבשת לידת האב לילידי ישראל. ילידי ישראל אשר גם אביהם ילידי ישראל מוצגים בגרפים כקבוצה נפרדת, כך גם העולים מ- 1990 ואילך.

מקבלי קצבת נכות מהביטוח הלאומי: שיעור מקבלי קצבת נכות גבוה בכ- 40% באוכלוסייה הערבית בהשוואה לאוכלוסייה היהודית.

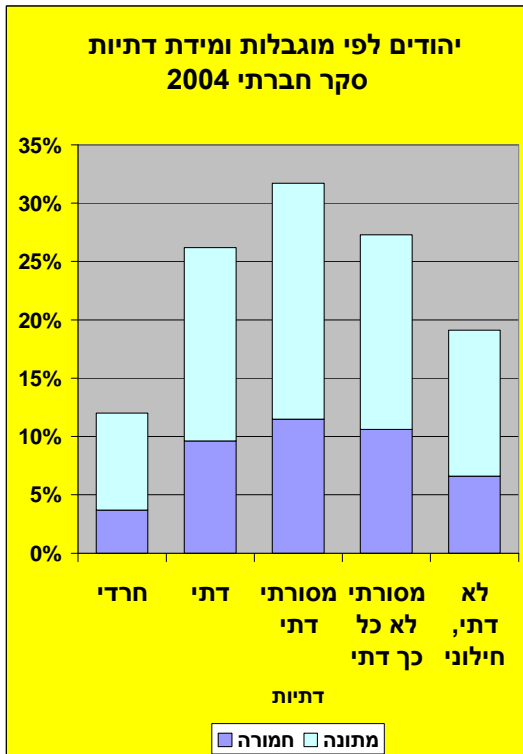
פער קטן יותר, אם כי באותו כיוון, נמצא גם בין ילדים יהודים וערבים (שיעורי מוגבלות חמורה של 7.6% ו- 8.3% בהתאמה) אולם ייתכן כי הפער הקטן יחסית הוא תוצאה מהבדלי אבחון בין שתי הקבוצות: נראה כי ילדים ביישובים יהודיים זוכים יותר להיות מאובחנים מאשר ילדים ביישובים ערביים.

האוכלוסייה הערבית בישראל חשופה לשיעורי מוגבלות גבוהים במיוחד

3.4 עולים חדשים ומוגבלות

באוכלוסייה היהודית, בקרב עולים שהגיעו לישראל מאז 1990 נמצאו שיעורים מוגבלות גבוהים במקצת מאלה של התושבים הוותיקים. לדוגמא, לעולים שיעורי מוגבלות חמורה של

למוגבלות? הנתונים מראים כי לפחות במידה מסוימת אכן זה כך.

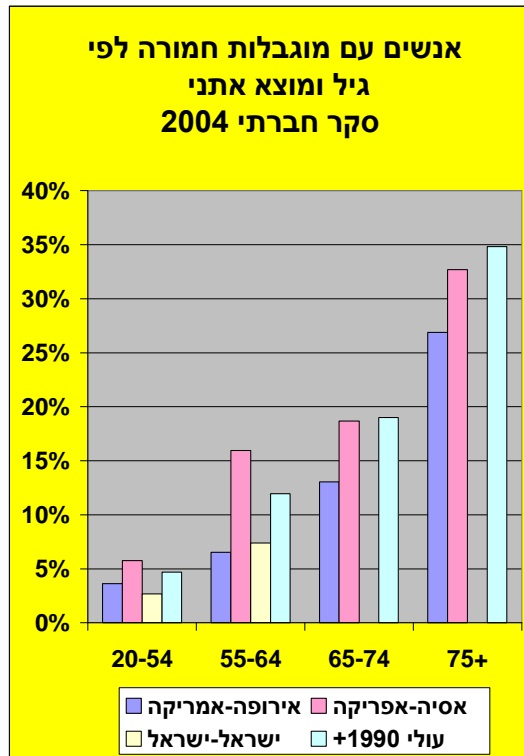

בנוגע לאוכלוסייה היהודית נראה כי שיעור האנשים עם מוגבלות גבוהים יותר אצל מסורתיים-דתיים מאשר בקרב יתרת האוכלוסייה: בשנת 2004 שיעורי מוגבלות בקרב מסורתיים ודתיים נעו בין 25% ל-30%, בזמן שאצל חילוניים וחרדיים השיעורים היו מתחת ל-20% ונמוכים במיוחד אצל החרדים (12%)¹⁵.

יש לציין כי ייתכן כי הרכב הגילים המאוד צעיר של האוכלוסייה החרדית אחראי בחלקו לשיעור המוגבלות הנמוך שנמדד בקרבם.

באוכלוסייה הערבית שיעור האנשים עם מוגבלות גבוה הרבה יותר ככל שמדובר באנשים יותר דתיים. לדוגמא, מבין הדתיים מאוד שיעור

¹⁵ יש לציין כי שיעורים נמוכים אלה באוכלוסייה החרדית עשויים להיות קשורים לתרבות הדיווח על בעיות רפואיות-פיסיות בחברה זו אשר נתפסים כמקטינים את סיכויי ההצלחה בשידוכין של בני משפחה צעירים.

התשובה לשאלה אמנם חיובית אבל מדובר בהבדלים לא גדולים. הנתונים מצביעים על שיעור מוגבלות גבוה במקצת באוכלוסייה ממוצא אסיה-אפריקה לעומת האוכלוסייה שמוצאה מיבשות אירופה-אמריקה. אמנם ההבדלים בין הקבוצות לא גדולים (ולא תמיד מובהקים במונחים סטטיסטיים) אולם הם עקביים על פני כל קבוצות הגיל (ועל פני השנים). אם מוציאים מהחישוב את עולי 1990 ואילך אשר הם ברובם ממוצא אירופאי (וכבר ראינו בעלי שיעורי מוגבלות יחסית גבוהים) הרי שההבדלים בין המוצאים חדים קצת יותר. ממצא זה מצביע על חשיבות אפשרית של הסביבה החברתית-כלכלית על החשיפה למוגבלות.

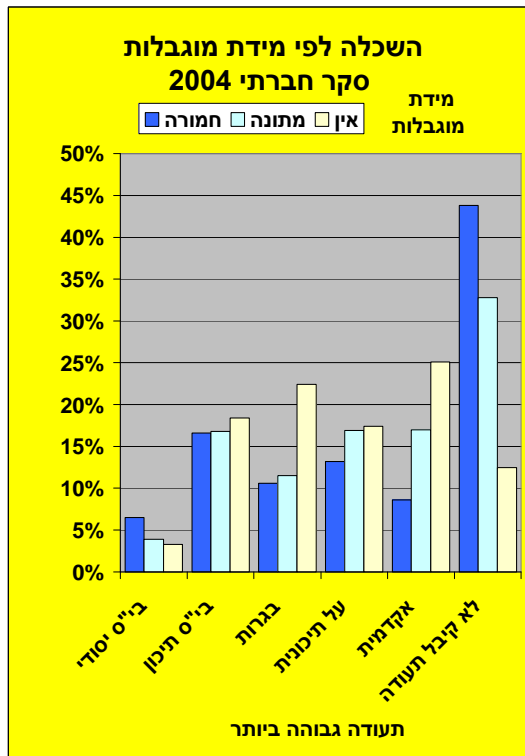
מוגבלות קיימת בכל קבוצות המוצא ואינה מבחינה באופן משמעותי ביניהם

3.6 מוגבלות ודתיות

האם מידת דתיות הוא משתנה מבחין בנוגע

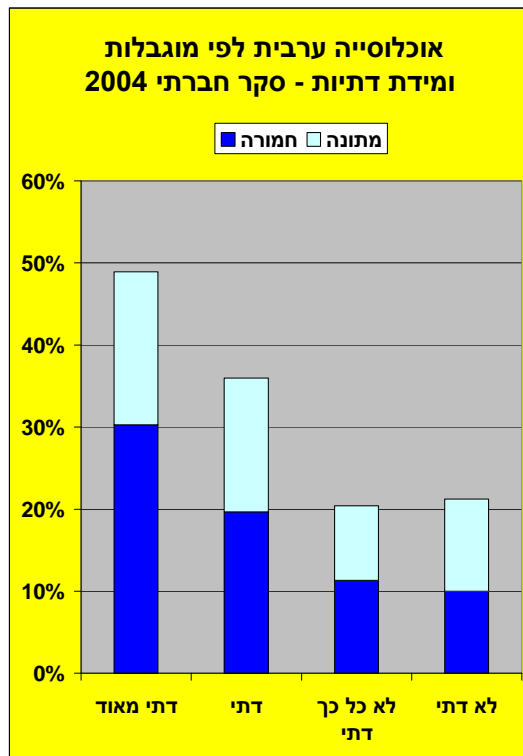
לדוגמא, בין בני 20-54 אחוז האנשים עם מוגבלות חמורה שלא קיבלו תעודת סיום מבי"ס כלשהו הנו 37% ובין אנשים עם מוגבלות מתונה 26% כאשר ביתרת האוכלוסייה אחוז זה הוא פחות מ-10%.

גם רמת ההשכלה אליה הגיעו אנשים עם מוגבלות שכן קיבלו תעודה הנה נמוכה בהשוואה לאחרים באוכלוסייה. לדוגמא, בשנת 2004 דווחו יותר מ-6% מבין האנשים עם מוגבלות חמורה כי התעודה הגבוהה ביותר שקיבלו הייתה תעודת סיום של בית ספר יסודי כאשר ביתרת האוכלוסייה רק 3% דווחו כך. במקביל, רק 9% מבין האנשים עם מוגבלות חמורה דווחו על תעודה אקדמית בהשוואה ל-25% באוכלוסייה ללא מוגבלות. יצוין כי פערים אלה משתנים מעט לפי גיל.

רמת השכלה של אנשים עם מוגבלות נמוכה יותר וזה משתקף במצבם הכלכלי

האנשים עם מוגבלות חמורה מגיע לכדי 30% בהשוואה ל-10% בלבד בין אנשים לא דתיים. קשר זה בין מוגבלות לדתיות עשוי לבנוע לפחות בחלקו מכך שהאוכלוסייה המבוגרת, בעלת שיעורי מוגבלות גבוהים היא גם אוכלוסייה יותר דתית.

על אף הבדלים מסוימים לפי מידת הדתיות נראה כי בכל הקבוצות ישנו שיעור משמעותי של אנשים עם מוגבלות

3.7 מוגבלות, לימודים והשכלה

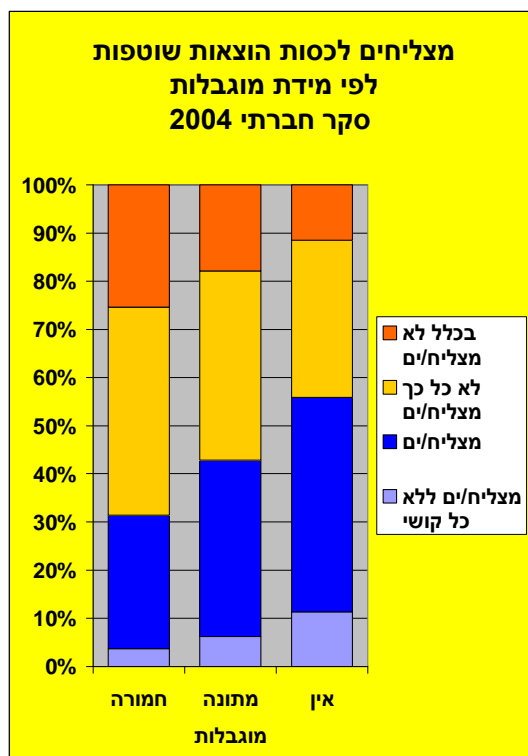
רמת ההשכלה של אוכלוסיית האנשים עם מוגבלות נמוכה מאוד בהשוואה ליתר האוכלוסייה. ביטוי בולט לכך הוא האחוז הגבוה של אנשים עם מוגבלות שלא קיבלו תעודת סיום מבי"ס כלשהו: 44% בין אנשים עם מוגבלות חמורה ו-33% מהאנשים עם מוגבלות מתונה כלל לא קיבלו תעודת סיום מבי"ס כלשהו, זאת בהשוואה ל-13% בלבד ביתרת האוכלוסייה. פערים דומים קיימים בכל קבוצות הגיל כאשר

3.8 מוגבלות ומצב כלכלי

את מצבם הכלכלי של אנשים עם מוגבלות בהשוואה ליתר חלקי החברה ניתן לבחון בכלים שונים אבל כולם ללא יוצא מן הכלל מצביעים על כך שמצבם הכלכלי של אנשים עם מוגבלות הרבה פחות טוב מזה של שאר האוכלוסייה.

לדוגמא, מהסתכלות על הכנסה חודשית לנפש, קרי הכנסת כלל בני משק הבית מחולקת במספר הנפשות במשק הבית, ניתן למצוא כי אנשים עם מוגבלות מרוכזים הרבה יותר מיתרת האוכלוסייה במשקי בית בהם ההכנסה לנפש נמוכה יחסית ומיוצגים בשיעורים נמוכים במשקי בית מבוססים: כך בשנת 2005 נמצא כי 69% מהאנשים עם מוגבלות גרו במשקי בית בהם ההכנסה החודשית לנפש הייתה מתחת ל-2000 ש"ח בזמן שבכלל האוכלוסייה רק 41% גרו במשקי בית כאלה. לעומת זאת שיעור האנשים עם מוגבלות שגרו במשקי בית מבוססים יחסית בהם ההכנסה החודשית לנפש הייתה יותר מ-4,000 ש"ח לנפש היה 8% לעומת 27% בקרב כלל האוכלוסייה. בהתחשב בכך שההתמודדות עם בעיות קשורות במוגבלות דורשת בעצמה משאבים כספיים לא מעטים סביר להניח כי הפערים בפועל רחבים יותר.

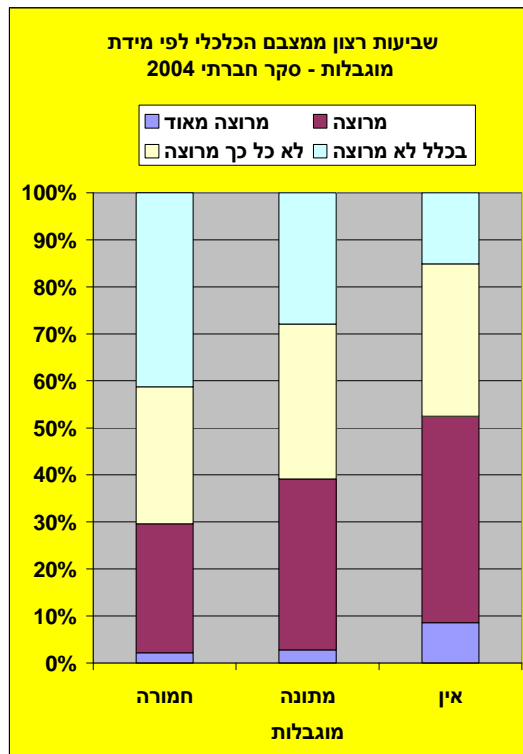
ביטוי לכך ניתן למצוא בדיווחים על השלכותיהם של קשיים כלכליים על חיי היום יום שנחקרו בסקר החברתי שנערך בשנת 2003. לדוגמא, מבין אלה שנזקקו לתרופות עם מרשם רופא (שבקרב אנשים עם מוגבלות זה היה 93% מהם), 37% מהאנשים עם מוגבלות חמורה דווחו כי בשנה האחרונה נאלצו לוותר לפחות על חלק מהתרופות בגין קשיים כלכליים בהשוואה לפחות מ-10% בקרב יתרת האוכלוסייה. שיעורים ופערים דומים נמצאו במענה לשאלות על ויתור על אוכל בשנה האחרונה או ויתור על טיפול רפואי בגין מצוקה

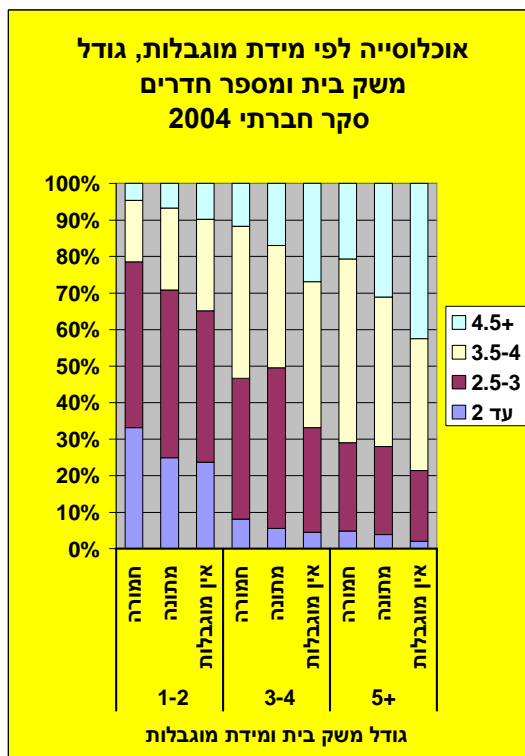
לבסוף, אנשים עם מוגבלות מתקשים הרבה יותר מאחרים לכסות את הוצאותיהם השוטפות: יותר מ-25% מהאנשים עם מוגבלות חמורה (וכמעט 18% מאלה עם מוגבלות מתונה) דווחו כי לא מצליחים כלל לכסות את הוצאותיהם השוטפות בהשוואה ל-11% בלבד בין האנשים ללא מוגבלות.

במצב דברים זה לא מפתיע למצוא כי אנשים עם מוגבלות פחות מרוצים מאחרים בנוגע למצבם הכלכלי: לדוגמא, בשנת 2004 דווחו 41% מאלה עם מוגבלות חמורה כי הם בכלל לא מרוצים ממצבם הכלכלי (בין אלה ללא מוגבלות רק 15%) כאשר פחות מ-30% מהם מרוצים או מרוצים מאוד (52% בין אלה בלי מוגבלות). אנשים עם מוגבלות הם גם פחות אופטימיים לגבי עתידם הכלכלי: 44% מהם צופים כי מצבם בעתיד יהיה פחות טוב לעומת 25% שסבורים כך בין האנשים ללא מוגבלות.

יותר מ- 3 חדרים בהשוואה ל- 35% מהאנשים עם מוגבלות מתונה ו- 42% ביתרת האוכלוסייה. פערים דומים קיימים לגבי אלה המתגוררים במשקי בית של 3 או 4 נפשות, גם כאן שיעור האנשים עם מוגבלות המתגוררים בדירות מרווחות (יותר מ- 4 חדרים במקרה זה) הוא 12% בין בעלי מוגבלות חמורה ו- 17% בין בעלי מוגבלות מתונה לעומת 27% ביתרת האוכלוסייה. התוצאה מכך היא שבמונחים של צפיפות מגורים (מספר נפשות לחדר) אנשים עם מוגבלות חמורה גרים בצפיפות שהיא כ- 10% גבוהה יותר מזו של אנשים שלא מדווחים על מוגבלות שמפריעה בתפקוד היום יומי.

יש פערים משמעותיים במצב הכלכלי של אנשים עם מוגבלות חמורה ומתונה בהשוואה ליתר האוכלוסייה

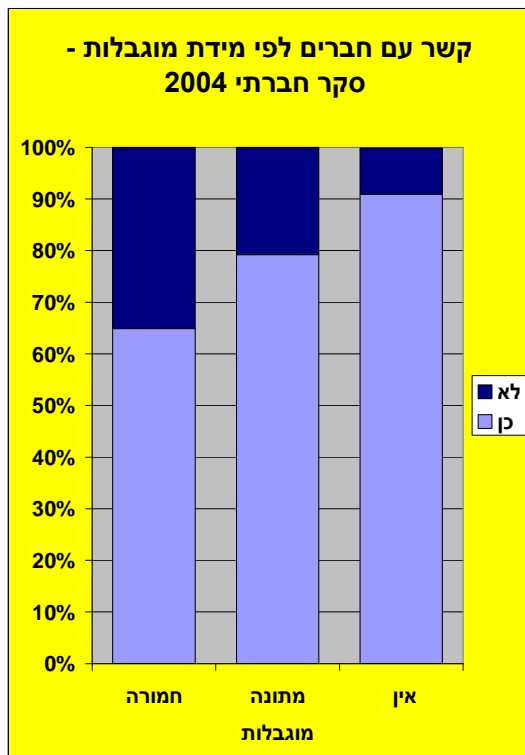
3.9 מוגבלות ותנאי דיור

אנשים עם מוגבלות בדומה למרבית האוכלוסייה בישראל גרים בדירות אשר בבעלותם (71%). מבין אלה שגרים בשכירות אחוז גבוה יחסית שוכרים את דירותיהם מחברות ציבוריות: 37% מהאנשים עם מוגבלות חמורה ששוכרים דירה עושים זאת מחברות ציבוריות לעומת 26% מבין האנשים עם מוגבלות מתונה ורק 12% ביתר חלקי האוכלוסייה.

אנשים עם מוגבלות גרים בד"כ בדירות פחות מרווחות ויותר צפופות. מעטים האנשים עם מוגבלות הגרים בדירות מרווחות בהשוואה ליתרת האוכלוסייה, ללא קשר לגודל משק הבית בו הם מתגוררים. כך לדוגמא, מבין אלה שמתגוררים במשקי בית של 2 נפשות רק 26% מהאנשים עם מוגבלות חמורה גרים בדירות של

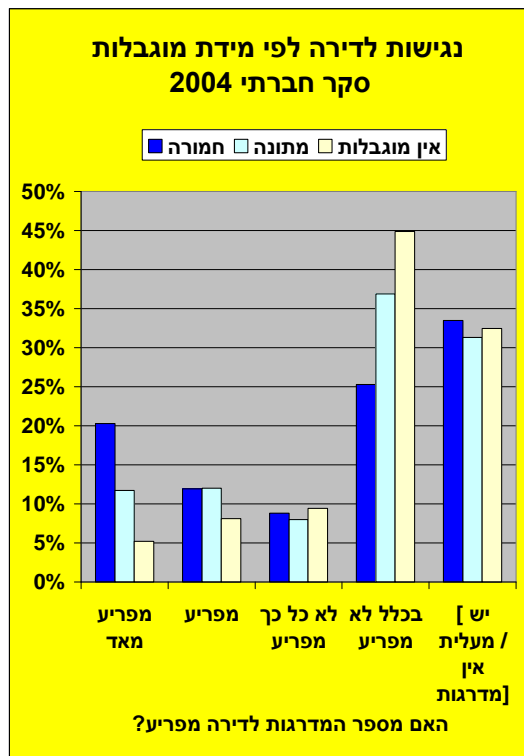
במצב דברים זה לא מפתיע למצוא כי אנשים עם מוגבלות פחות מרוצים מדירותיהם מאשר אחרים: 30% מבין אלה עם מוגבלות חמורה לא מרוצים (או מאוד לא מרוצים) מדירותיהם לעומת 16% מבין אלה ללא מוגבלות. פערים אלה נשמרים במספר פרמטרים נוספים כגון שביעות

חזקים עם בני משפחתם המתבטאים בתדירות מפגשים גבוהה: 73% מכלל האוכלוסייה מדווחים (בשנת 2004) על מפגשים יום יומיים או של מספר פעמים בשבוע עם בני משפחתם ואנשים עם מוגבלות חמורה לא שונים בעניין זה מאחרים (71%). גם בתדירות המגעים עם בני משפחה לא נראים הבדלים משמעותיים: 81% מבין האנשים עם מוגבלות מדווחים על שיחות יום יומיות או של מספר פעמים בשבוע עם בני משפחה (שלא גרים אתם) לעומת 86% מכלל האוכלוסייה. בנוסף רוב מוחלט מרוצה או מרוצה מאוד מהקשרים המשפחתיים: יותר מ- 90% בכלל האוכלוסייה ובין האנשים עם מוגבלות כאחד.

תמונה שונה מתקבלת בנוגע לקשרים עם חברים. רוב האוכלוסייה מדווחת על קשרים עם חברים, אולם בקרב אנשים עם מוגבלות חמורה שיעור המדווחים על היעדר חברים גבוה ביותר (35%) וכך גם לגבי אנשים עם

רצון ממצב הדירה, הפרעות סביבתיות של רעש ובמיוחד בנוגע לנגישות לדירה: **מבין אלה שאין להם מעלית ונדרשים להשתמש במדרגות כדי להגיע לדירותיהם, 20% מהאנשים עם מוגבלות חמורה ו- 12% מאלה עם מוגבלות מתונה מדווחים על כך שמספר המדרגות לדירה מפריע להם או מפריע להם מאוד לעומת 5% בלבד ביתר האוכלוסייה.**

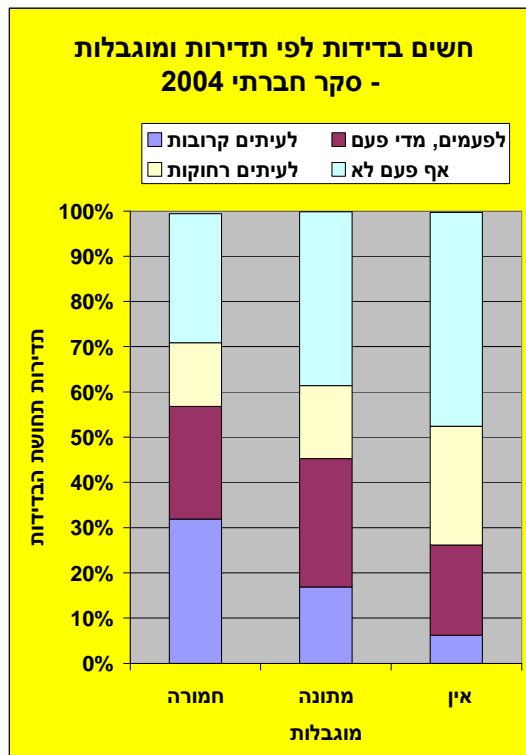

אנשים עם מוגבלות מתגוררים בדירות קטנות יותר וצפופות יותר וסובלים במיוחד מבעיות נגישות לדירותיהם

3.10 מוגבלות וקשרים משפחתיים וחברתיים

הנתונים הקיימים מאפשרים הצצה ולו חלקית אל עולם הקשרים המשפחתיים והחברתיים של האוכלוסייה הישראלית, בכלל ושל אנשים עם מוגבלות, בפרט.

ככלל, מרבית האוכלוסייה מדווחת על קשרים

מוגבלות מתונה (21%) בהשוואה לאנשים ללא מוגבלות (9%). הדבר נראה קשור קשר ישיר לעצם המוגבלות: 46% מהאנשים עם מוגבלות חמורה מדווחים כי לעיתים קרובות (אם לא תמיד) מוגבלותם היא הגורמת להם לצמצם או לוותר על קשרים חברתיים. אנשים עם מוגבלות גם נפגשים עם חבריהם קצת פחות מיתר האוכלוסייה (32% לעומת 43% נפגשים עם חברים כמעט כל יום). יחד עם זאת, יותר מ- 90% מהם מרוצים או מרוצים מאוד מקשרים אלה - באותה מידה כמו בכלל האוכלוסייה.

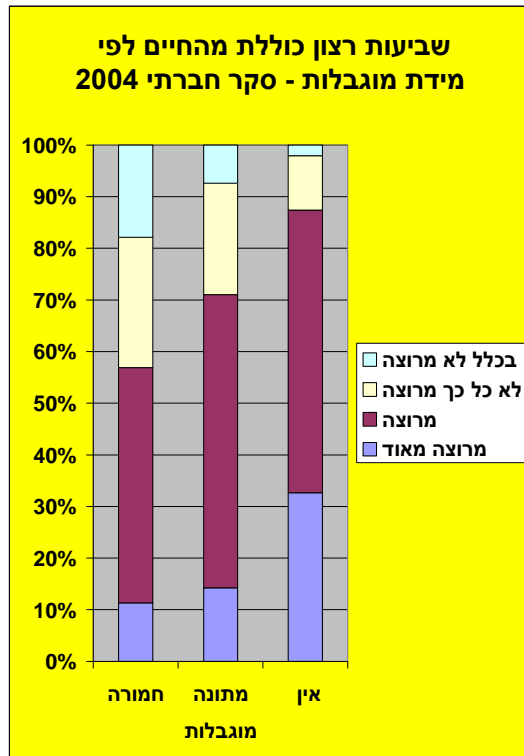
אנשים עם מוגבלות מדווחים יותר מאשר ביתר האוכלוסייה על היעדר קשרים חברתיים מספקים

לשאלה "באיזו מידה אתה מרוצה מהחיים" מתקבלת תמונה עגומה בנוגע לאנשים עם מוגבלות: 43% מאלה עם מוגבלות חמורה ו- 29% מאלה עם מוגבלות מתונה לא כל כך מרוצים (או בכלל לא מרוצים) מחייהם בהשוואה ל- 12% בלבד ביתר האוכלוסייה. בפרט מרשים אחוז האנשים עם מוגבלות חמורה שבכלל לא מרוצים מהחיים: 18% בהשוואה לכ- 2% באוכלוסייה ללא מוגבלות. גם הערכתם של אנשים עם מוגבלות לגבי חייהם בעתיד היא יותר פסימית מזו של שאר האוכלוסייה: בקרב אנשים עם מוגבלות חמורה 28% חושבים שחיהם יהיו פחות טובים בעתיד (17% בין אלה עם מוגבלות מתונה) לעומת 8% בלבד שסוברים כך בקרב יתרת האוכלוסייה.

3.11 מוגבלות, בדידות, הסתמכות על הזולת ושביעות רצון מהחיים

במצב דברים זה תחושת בדידות שכיחה הרבה יותר אצל אנשים עם מוגבלות חמורה: בשנת 2004 32% דווחו על תחושת בדידות התוקפת אותם לעיתים קרובות (לעומת 10% ביתר האוכלוסייה) ורק 29% דווחו כי לא חשים בדידות אף פעם (לעומת 47% ביתר האוכלוסייה). כמו כן לשאלה 'באיזו מידה במקרה של משבר או במצוקה, ישנם אנשים שעל עזרתם אתה יכול לסמוך' בין האנשים עם מוגבלות 23% השיבו בשלילה לעומת 10% בלבד שהשיבו בשלילה ביתר האוכלוסייה.

יותר. אנשים עם מוגבלות הם הרבה פחות משכילים ומצבם הכלכלי נחות באופן משמעותי מאשר אנשים ללא מוגבלות. אנשים עם מוגבלות גם חיים בתנאי דיור נחותים בהשוואה לכלל האוכלוסייה. פועל יוצא מהתיאור דלעיל הנה תחושת הבדידות והניכור החברתי שאנשים עם מוגבלות משדרים בתשובותיהם בסקרים. בפרקים הבאים יוצגו נתונים על אנשים עם מוגבלות בשלוש תקופות עיקריות בחיי הפרט: גיל הילדות, גילאי העבודה וגיל הזקנה. זאת במטרה לבחון היבטים תלויי גיל בחייו של האדם עם מוגבלות.

**(מתוך סקר עמדות הציבור – 2005)
חשיפה לאנשים עם מוגבלות:**

- יותר משני שלישי מהציבור נחשף לאנשים עם מוגבלות בעיקר כבני משפחה, כחברים או במקום העבודה
- כמעט שלישי מהציבור מצהיר כי לא נחשף לאנשים עם מוגבלות

בקרב אנשים עם מוגבלות קיימת תחושת בדידות, חוסר שביעות רצון, פסימיות וניכור חברתי רבה יותר מאשר ביתר חלקי האוכלוסייה.

3.12 מאפיינים נבחרים של אנשים עם מוגבלות - סיכום

הנתונים שראינו בפרק זה מצביעים על שתי תופעות עיקריות: הראשונה הנה כי מוגבלות צפויה להיות נחלתם של חלק מאוד גדול מהישראלים בשלב כלשהו של החיים כמעט ללא קשר למאפיינים הדמוגרפיים שלהם. נכון כי ישנן קבוצות בהן שכיחות המוגבלות גבוהה יחסית, במיוחד בקרב נשים ובקרב האוכלוסייה הערבית, ובמידה פחותה יותר אצל עולים ואצל יוצאי יבשות אסיה ואפריקה, אולם בקרב כל הקבוצות שיעורי המוגבלות מאוד משמעותיים. התופעה השנייה הבולטת אולי יותר הנה מצבם החברתי ההשכלתי והכלכלי העגום של האנשים עם מוגבלות, במיוחד של אלה עם מוגבלות חמורה אבל גם של אלה אשר מוגבלותם מתונה

4. ילדים עם מוגבלות

מקורות המידע על ילדים עם צרכים מיוחדים מוגבל הרבה יותר מאשר לגבי האוכלוסייה הבוגרת. פרק זה מבוסס על סקר מקיף שנערך בשנים 1995-1996.¹⁶

4.1 הגדרת ילד עם מוגבלות

כמו במקרה של האוכלוסייה הבוגרת קיים קושי להגדיר ילדים עם מוגבלות ועוד יותר לאסוף נתונים על פי הגדרה מוסכמת של ילדים עם מוגבלות. יחד עם זאת, המחקר עליו מבוססים עיקר הנתונים בהמשך היה מחקר ייעודי ועל כן ההגדרה היישומית ברורה ביותר ונסמכת על חוות דעת של מומחים אשר בחנו כל אחד מהמקרים שנדגמו בסקר. כשמדברים על ילדים עם צרכים מיוחדים הכוונה היא לילדים "עם נכויות או עם מחלות כרוניות הזקוקים לטיפולים רפואיים קבועים" (שם, עמ' 1).

בהמשך נתייחס לילדים העונים על קריטריון זה כאל ילדים עם מוגבלות חמורה (מקבילה להגדרה ששמשה אותנו לגבי האוכלוסייה הבוגרת) אשר דורשת טיפול רפואי קבוע. ישנה קבוצה נוספת של ילדים עם נכות או מחלה כרונית אשר אינם זקוקים לטיפול רפואי קבוע (אליה ניתן להתייחס כאל ילדים עם מוגבלות מתונה), אם כי עיקר הנתונים יתייחסו לקבוצה הראשונה בלבד.

4.2 היקף אוכלוסיית הילדים עם מוגבלות לפי חומרה

בשנת 1995-6 שיעור הילדים עם צרכים

מיוחדים נאמד בכ- 12.8% מכלל הילדים בגילים 0-17. בכללם, 7.7% ילדים שנזקקו לטיפול רפואי קבוע וכ- 5.1% ילדים אשר נכותם/מחלתם לא הצריכו טיפול רפואי קבוע. אם שיעורים אלה נותרו קבועים, במונחים מספריים של שנת 2006 אוכלוסיית הילדים עם צרכים מיוחדים ניתנת לאמידה בכ- 290 אלף מתוכם 175 אלף ילדים הזקוקים לטיפול רפואי קבוע (אומדנים אלה מתייחסים לילדים החיים בקהילה ולא כוללים ילדים במוסדות שמספרם נאמד בכ- 2.5% מכלל הילדים).

ילדים עם צרכים מיוחדים מהווים 12.8% מכלל הילדים בישראל, שהם כ- 290 אלף ילדים בשנת 2006

4.3 סוגי מוגבלות

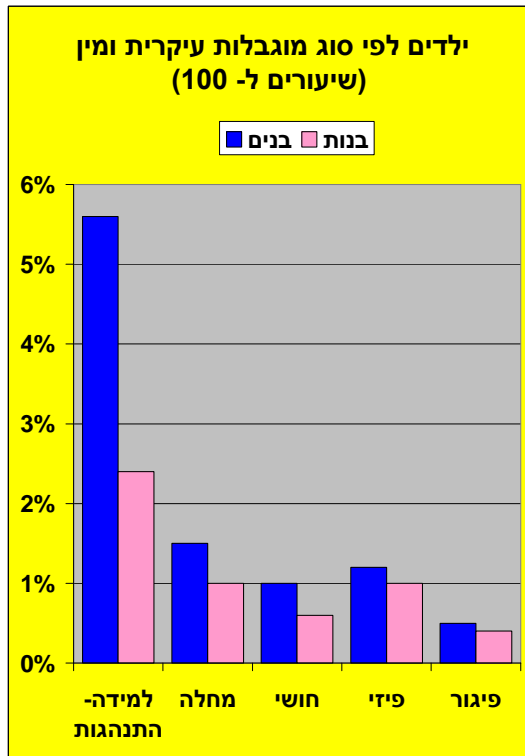
ילדים עם צרכים מיוחדים הזקוקים לטיפול רפואי סובלים ממוגבלויות מסוגים שונים אותן ניתן לחלק לחמש קטגוריות עיקריות:

1. מוגבלות בלמידה ו/או רגשיות או התנהגותיות (אשר הובחנו על ידי בעל מקצוע או שהוריהם דווחו על פער משמעותי לעומת יתר הילדים בני גילם)
2. תחלואה הדורשת טיפול רפואי קבוע
3. מוגבלות חושית: מוגבלות בתחום הראיה או השמיעה המשפיעה על תפקוד יום יומי
4. מוגבלות פיזית
5. מוגבלות שכלית

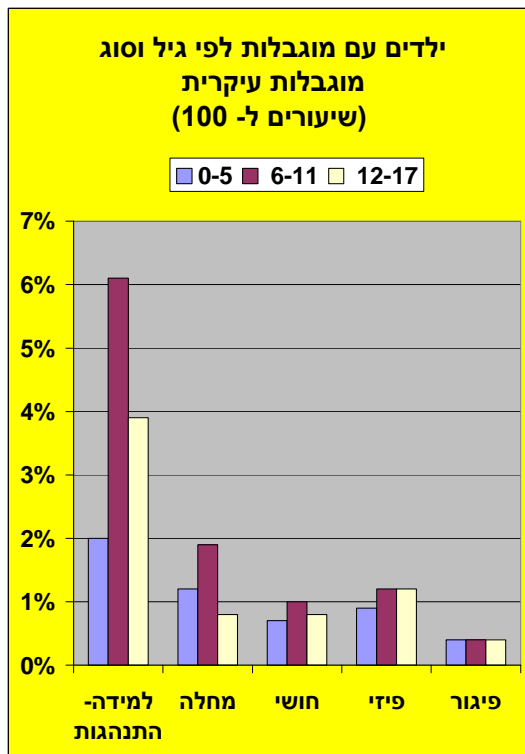
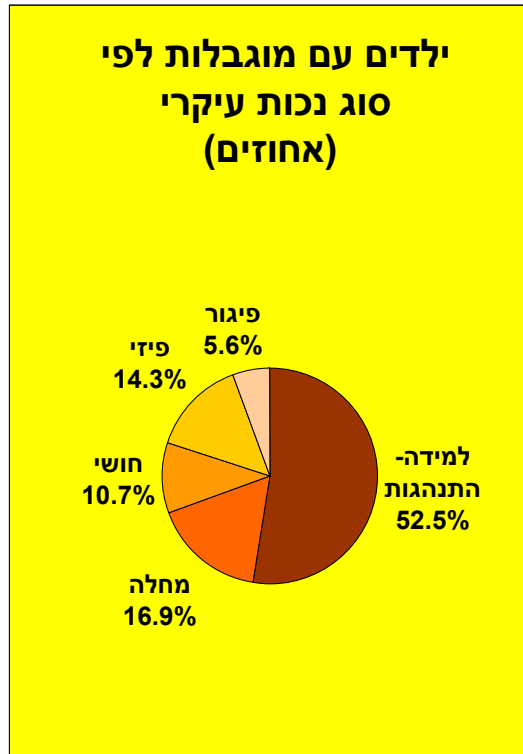
כשמחלקים את הילדים לפי מוגבלות עיקרית האחוז הגבוה ביותר נרשם בתחום לקויות למידה והתנהגות (52.5%) ואחרי זה תחלואה ומוגבלויות פיזיות (16.9% ו- 14.3% בהתאמה), חושיות (10.7%) ושכליות (5.6%).

יחד עם זאת, לחלק גדול מהילדים עם צרכים מיוחדים (40% מהם) מוגבלויות ביותר מתחום

¹⁶"ילדים עם צרכים מיוחדים: הערכת צרכים וכיסויים על ידי השירותים", ג'וינט-מכון ברוקדייל והמוסד לביטוח לאומי, ינואר 2000

אחד כאשר לרובם (90%) לקויות למידה/התנהגות אם כמוגבלות עיקרית (אצל 51% מהילדים עם מוגבלות) או כמוגבלות משנית (אצל 39% מהם). גם מחלות שכיחות בשילוב עם מוגבלויות אחרות: 30% מהילדים עם מוגבלות סובלים ממחלות כאשר אצל 17% זו מוגבלות עיקרית ואצל 13% נוספים היא מוגבלות משנית.

מוגבלות בתחום למידה/התנהגות היא השכיחה ביותר בקרב ילדים כאשר לרבים מהם יש צרכים מיוחדים גם בתחומים נוספים

4.4 מוגבלות לפי מין וגיל

גיל ומין קשורים לשיעורים שונים של מוגבלות: לבנים שיעורי מוגבלות כמעט כפולים (9.8%) מאשר אלה של בנות (5.4%) ואילו בגיל בית ספר יסודי (6-11) שיעורי המוגבלות הגבוהים ביותר (10.7%) בהשוואה לגילים צעירים (5.2%) או מבוגרים יותר (7.0%).

ההבדל בין בנים לבנות קשור למוגבלות למידה/התנהגות השכיחה פי שניים יותר אצל בנים מאשר אצל בנות. גם ההבדלים לפי גיל קשורים במוגבלות למידה-

התנהגות כאשר עיקר ההבדלים מקורם בשכיחות הגבוהה של מוגבלות זו בגיל בית ספר (בעיקר ביסודי).

בקרב ילדים שיעורי המוגבלות גבוהים מאלה של ילדות במיוחד בתחום של למידה/התנהגות

4.5 פערים בין ילדים מהמגזר היהודי והערבי

גם בקרב ילדים קיימים הבדלים משמעותיים בין בני המגזר הערבי והיהודי כאשר בקרב ילדים המתגוררים בישובים ערביים שיעור הילדים עם צרכים מיוחדים הזקוקים לטיפול רפואי קבוע (8.3%) גבוה יותר מאשר אצל הילדים מיישובים יהודיים (7.6%).

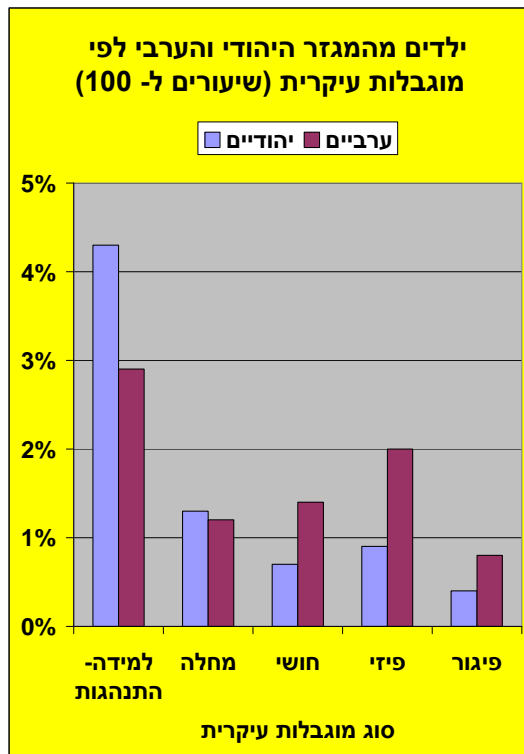
היהודיים אובחנו כבעלי בעיות למידה-התנהגות נכונות עיקרית לעומת 2.9% מהילדים הערביים. נראה כי הסיבה קשורה יותר להיעדר אבחון מלא של הבעיה בקרב האוכלוסייה הערבית. משמעות הדבר היא כי בפועל הפער בין ערבים ליהודים הוא גדול יותר: אם נניח כי שיעור המוגבלות מסוג למידה-התנהגות היה שווה אצל הילדים הערביים לזה של היהודיים הרי ששיעור המוגבלות הכולל של הערבים היה מגיע ל-9.7%, לעומת 7.6% אצל הילדים יהודיים¹⁷.

שיעור הילדים עם צרכים מיוחדים מהמגזר הערבי גבוה מזה של הילדים מהמגזר היהודי

4.6 פערים לפי אזור וסטטוס סוציו כלכלי

נמצאו גם פערים בשיעור הילדים עם מוגבלות לפי אזורים גאוגרפיים, גודל היישוב והסטטוס הסוציוכלכלי: נראה כי בירושלים שיעור גבוה יותר של ילדים עם מוגבלות מאשר ביתר חלקי הארץ, ביישובים קטנים שיעור מוגבלות גבוהים יותר וכך גם ביישובים בעלי סטטוס סוציו כלכלי מאוד נמוך.

יחד עם זאת, לא ברור עד כמה פערים אלה משקפים יותר מאשר את הפערים בין האוכלוסייה הערבית ליהודית, וזה בגלל הריכוז היותר גבוה של אוכלוסייה ערבית ביישובים קטנים ובעלי סטטוס סוציו כלכלי מאוד נמוך¹⁸.

פער זה נשמר לפי רוב סוגי המוגבלויות אולם דווקא בסוג השכיח ביותר בשתי הקבוצות, בתחום הלמידה-התנהגות, השיעור גבוה באופן משמעותי בקרב ילדים יהודיים: 4.3% מהילדים

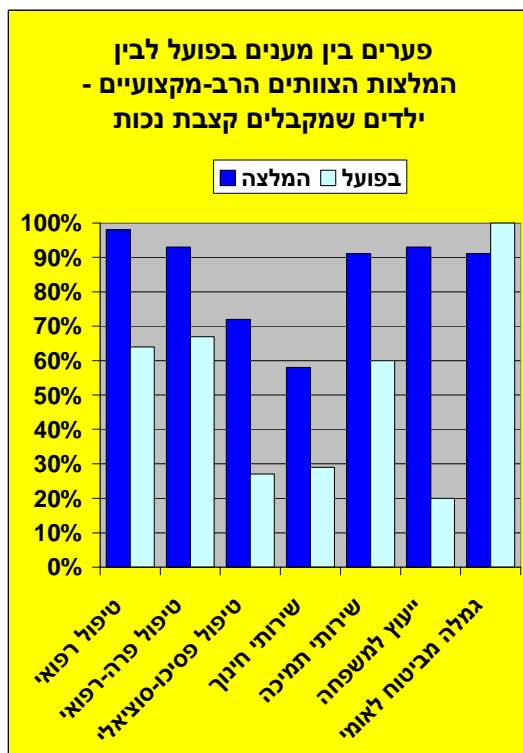
¹⁷ שם, עמ' 14.
¹⁸ אכן ניתוח רב משתני שנעשה בנוגע לפערים בקבלת שירותים הראה כי הפערים שהוזכרו לעיל מקורם בעיקר בפער שבין יישובים יהודיים וערביים. יחד עם זאת, נמצאו גם פערים לפי הרמה החברתית כלכלית של האוכלוסייה גם בקרב האוכלוסייה היהודית (שם עמ' 26).

4.7 פערים בין צרכים ומענים

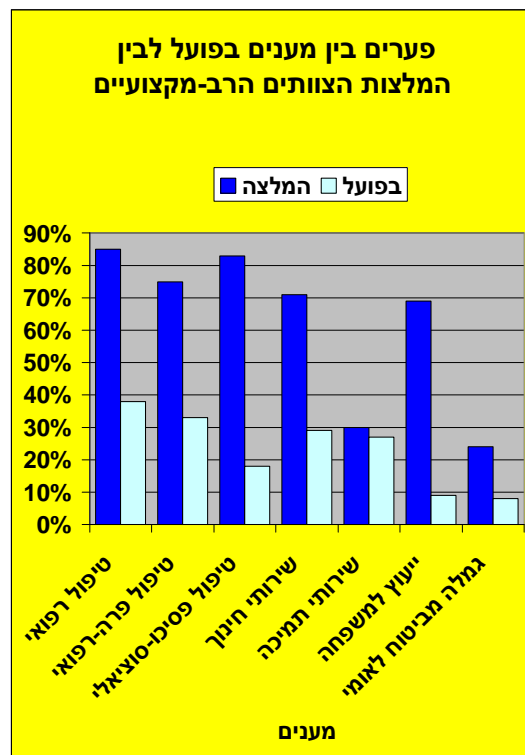
ממצאי הסקר מאפשרים השוואה ישירה בין הצרכים המיוחדים של ילדים עם מוגבלות לבין המענים המסופקים על ידי החברה. הגדרת הצרכים של ילד עם מוגבלות נתונה איננה משימה קלה ולכן הוקמו צוותים רב-מקצועיים אשר המליצו על בסיס הנתונים שנאספו בסקר ומידע שהתקבל מהרופא המטפל על תוכנית טיפולית עבור כל אחד מהילדים במדגם (תת מדגם מכלל הילדים עם מוגבלות שנכללו בסקר). חשוב לציין כי חברי הצוותים לא ידעו איזה טיפול/שירות מקבל כל ילד. בדרך זו ניתן לזהות פערים בין המלצות המומחים לבין המענים בפועל.

השירות/טיפול המומלץ על ידי הצוות הרב-מקצועי. יש לציין כי רק לגבי רבע מהילדים הומלץ על מתן קצבת נכות, יחד עם זאת זה פי 3 מאלה המקבלים קצבה בפועל (8%).

אותה בדיקה נעשתה גם על מדגם של ילדים שמקבלים (הוריהם) קצבאות נכות. הפערים כאן היו קצת יותר קטנים אבל עדין משמעותיים. יש לזכור כי מדובר בילדים אשר ככל הנראה חומרת מוגבלותם קשה במיוחד ועל כן הם מקבלים שירותים/טיפולים בשיעור גבוה יותר מיתרת הילדים עם צרכים מיוחדים. יש לציין כי לא כל הילדים שמקבלים בפועל קצבת נכות הומלצו לקבלת קצבה על ידי הצוותים: 9% מהם לא נמצאו עם מוגבלות המחייבת מתן קצבה (מדובר בעיקר על ילדים עם מוגבלות מסוג מחלה). כפי שצוין הצוותים לא ידעו בזמן קביעת הטיפול המומלץ אם הילד מקבל או לא קצבת נכות.

בדיקה של אחוז הילדים עם צרכים לא מסופקים לפי משתנים דמוגרפיים הראה את ההבדלים

הפערים שנתגלו היו משמעותיים בכל הקטגוריות שנבדקו כאשר במרביתן היחס בין אחוז המומלצים לקבל טיפול מסוים לבין אחוז המקבלים אותו בפועל היה 2 ויותר: קרי פחות ממחצית מהילדים מקבלים בפועל את

הבאים: % זה נוטה להיות גבוה יותר מעל גיל 6, ביישובים ערביים, ביישובים קטנים וביישובים בעלי אוכלוסייה עם סטטוס סוציו-כלכלי נמוך מאוד. לא נמצאו הבדלים לפי מין הילד.

קיים פער משמעותי בין הצרכים של ילדים עם מוגבלות לבין המענים המסופקים במיוחד אלה המתגוררים ביישובים ערביים וביישובים קטנים או בעלי סטטוס סוציו כלכלי נמוך

4.8 ילדים עם מוגבלות - סיכום

חלק גדול מהילדים עם צרכים מיוחדים זקוקים לטיפול ולתמיכה מתאימים, כאשר חלקם גבוה במיוחד בין הילדים הערביים.

ילדים נחשפים למוגבלויות מסוגים שונים כאשר בולטות במיוחד מוגבלויות הקשורות ללמידה והתנהגות.

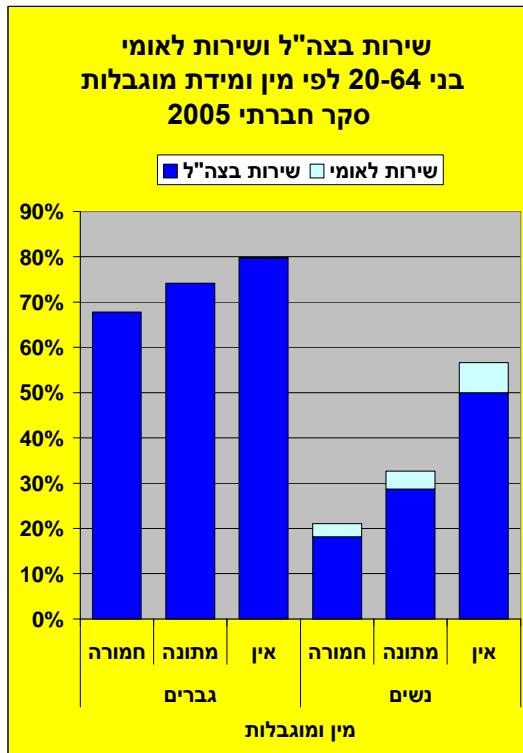
הפער בין צרכים למענים הוא גדול וזה נכון במיוחד ביישובים ערביים וביישובים קטנים ומתקשים מבחינה סוציו כלכלית.

התמיכה בילדים עם צרכים מיוחדים ובני משפחותיהם היא מעבר לכל דבר אחר גם השקעה בעתיד כדי להקל על השתלבותם בחברה גם כמבוגרים.

היעדר נתונים מעודכנים (הנתונים כאן מבוססים על סקר משנת 1995) מקשה על כל ניסיון להתוות מדיניות לצמצום הפערים שנתגלו בין צרכיהם לבין המענים.

במקרים מעטים יחסית במהלך השירות עצמו).

5. אנשים עם מוגבלות בגיל העבודה

פרק זה עוסק באוכלוסיית האנשים עם מוגבלות בגילאי העבודה. הפרק נפתח בבחינת שירותם של אנשים עם מוגבלות בצה"ל. מייד לאחר מכן נסקרת מידת השתתפותם בכוח העבודה ותנאי עבודתם של המועסקים שביניהם. לאחר מכן מוצגים נתונים על מצבם הבריאותי, התפקודי והפסיכולוגי ועל צריכת שירותים רפואיים. בסוף הפרק נסקרת מידת השתלבותם בפעילויות שונות כולל מידת השפעתו של הפער הדיגיטלי על אנשים עם מוגבלות בגילאי עבודה.

5.1 השירות בצה"ל

השירות בצה"ל, במיוחד של גברים ונשים יהודיים, יכול להיחשב לאינדיקטור של שילוב בחברה ולאור הירידה המתמשכת בשיעור המשרתיים, גם של נכונות לתרום לחברה.

ע"פ הסקר משנת 2005 הרי שיעור האנשים עם מוגבלות ששרתו בצה"ל, בקרב הגברים היהודים החייבים בשירות חובה, הוא גבוה מאוד. יותר מ-72% מהאנשים עם מוגבלות (שהיו בני 20-64 בשנת 2005) שירתו בצבא, כולל 68% מהגברים עם מוגבלות חמורה ו-74% מאלה עם מוגבלות מתונה, כאשר ביתרת האוכלוסייה אחוז המשרתיים לא עבר את ה-80%. במילים אחרות, הפער הוא של פחות מ-10% שהוא בהחלט קטן מאוד (פער זה מצטמצם בחצי כאשר מדובר רק בילידי ישראל). פער קטן זה קשור בין היתר לכך שמרבית המוגבלויות נרכשות במהלך החיים הבוגרים של הפרט (או

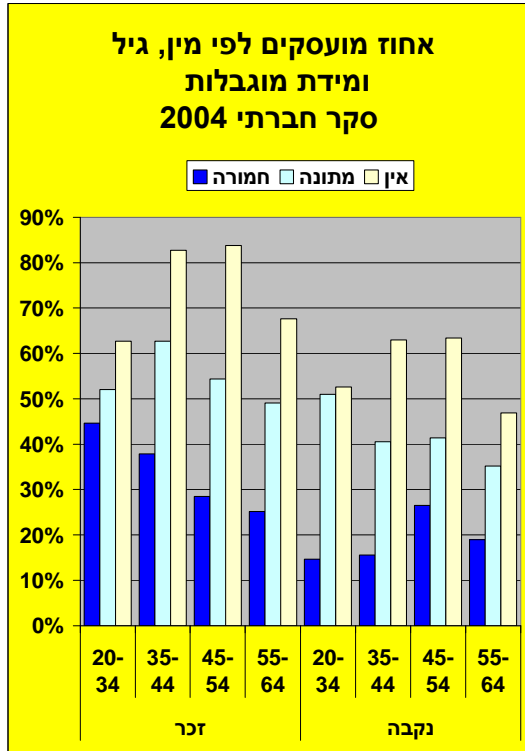
אצל נשים קיימים פערים גדולים הרבה יותר לפי מידת מוגבלות בשיעור המשרתות בצה"ל (שנותר בעינו גם אם מוסיפים את אלה שמתנדבות לשירות לאומי). רק 28% מהנשים עם מוגבלות (שהיו בנות 20-64 בשנת 2005) דווחו על שירות בצה"ל או שירות לאומי לעומת קרוב ל-60% בין הנשים שלא דווחו על מוגבלות.

שיעור המשרתיים בצבא בקרב אנשים עם מוגבלות מתקרב לשיעור של כלל האוכלוסייה

5.2 תעסוקה ותנאי עבודה

הסעיפים הבאים מתמקדים במאפיינים תעסוקתיים של אנשים עם מוגבלות בגילאי עבודה: מידת השתתפותם בכוח העבודה, מאפייניהם כעובדים, תנאי עבודתם, ביטחונם

היו 80% ו- 61% לגברים ונשים בהתאמה. שיעורי עבודה נמוכים מאפיינים אנשים עם מוגבלות בכל קבוצות הגיל והמין.

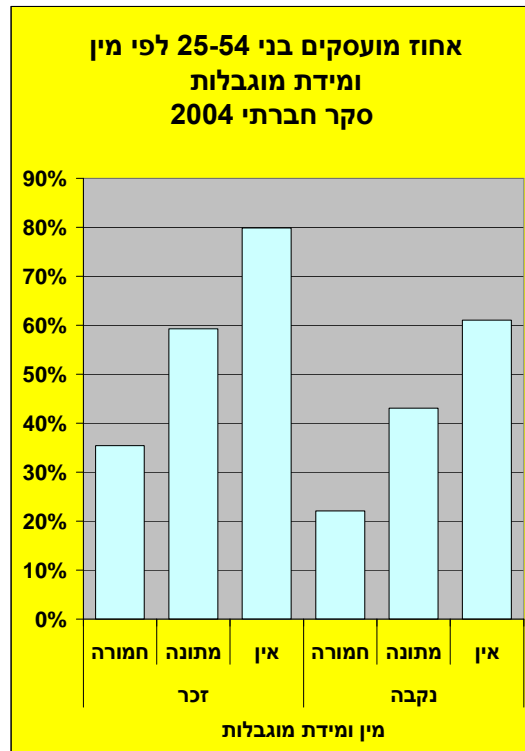
שיעור המועסקים הנמוך של אנשים עם מוגבלות מקורו מצד אחד בשיעורים נמוכים של אלה שרוצים ומסוגלים לעבוד (שייכים לכוח העבודה), ומצד שני בשיעורי אבטלה גבוהים בקרב אנשים עם מוגבלות.

אלה האחרונים מבטאים קושי מיוחד למצוא עבודה עמו צריכים להתמודד אנשים עם מוגבלות המעוניינים בכך. כך בגילאי העבודה העיקריים (25-54) רק 51% מהגברים ו- 35% מהנשים עם מוגבלות חמורה היו שייכים לכוח העבודה (כלומר עבדו או חפשו עבודה באופן פעיל) בזמן שהשיעורים המקבילים של אנשים ללא מוגבלות באותם גילים היו 90% ו- 74% לגברים ונשים בהתאמה. שיעור שייכות נמוך זה משקף אולי את העובדה שחלק מהאנשים עם

התעסוקתי ומידת שביעות רצון מעבודתם.

5.2.1 השתתפות בכוח העבודה

שיעור השתתפות בכוח העבודה הוא אינדיקטור מרכזי בהערכת מידת השתלבותם של אנשים בחברה שהרי לכך השלכות על בטחונו של האדם, מצבו הכלכלי, תרומתו ומעורבותו בחיי החברה.

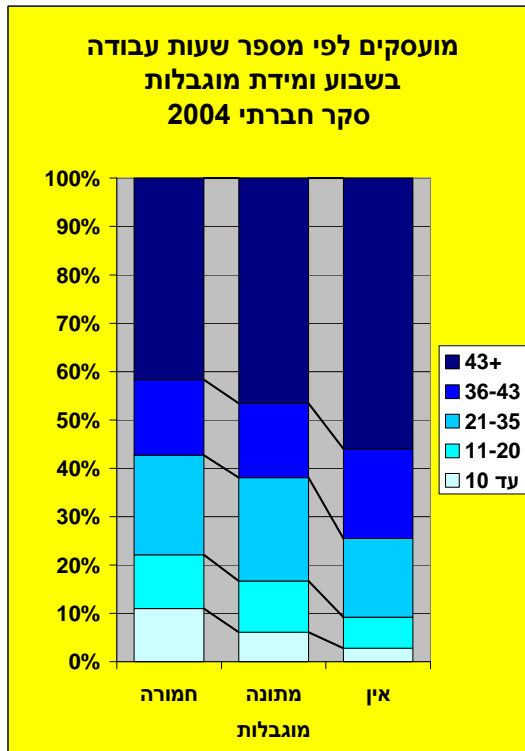

הסקר מצביע כי שיעור העובדים בקרב אנשים עם מוגבלות נמוך בהרבה מזה של יתרת האוכלוסייה. בשנת 2004 דווחו 75% מהגברים ו- 56% מהנשים בכלל האוכלוסייה בגילאי העבודה העיקריים (25-54) כי הם מועסקים במקום עבודה כלשהו. אולם רק 35% מהגברים ו- 22% מהנשים שדווחו על מוגבלות חמורה היו מועסקים באותם גילים. גם בקרב אנשים עם מוגבלות מתונה שיעור העובדים בגילאי העבודה העיקריים (25-54) היה נמוך יחסית לכלל האוכלוסייה: 59% בקרב הגברים ו- 43% בקרב הנשים. שיעור המועסקים ביתרת האוכלוסייה

לעבוד מצביעים על חוסר היכולת/נכונות של שוק העבודה לקלוט אנשים עם מוגבלות (גם עם להא מוגבלות מתונה).

5.2.2 תנאי עבודה

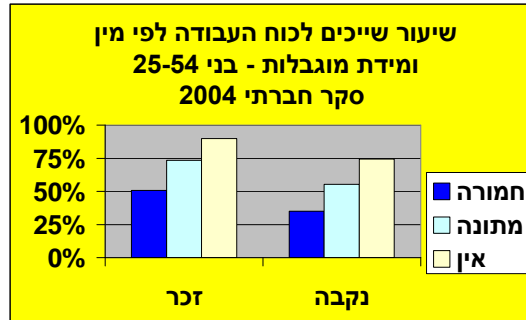
אנשים עם מוגבלות נבדלים מעמיתיהם ללא מוגבלות במאפיינים שונים של תנאי עבודתם.

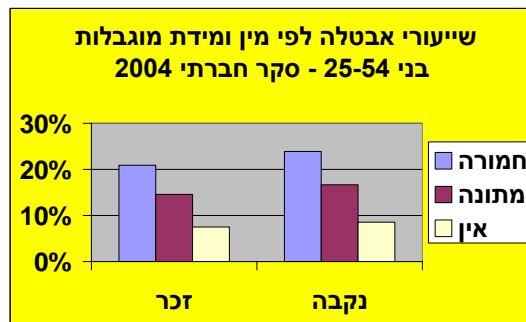
חלקיות משרה: אנשים עם מוגבלות נוטים יותר לעבוד מעט שעות, במשרות חלקיות. לדוגמא, מבין כלל העובדים שהם אנשים עם מוגבלות חמורה יותר מ- 22% עובדים פחות מ- 20 שעות לעומת 9% שעובדים כך בין אלה שאינם אנשים עם מוגבלות. במקביל, רק 57% מהאנשים עם מוגבלות חמורה עובדים +35 שעות (שזה נחשב בד"כ למשרה מלאה) לעומת 75% מבין האנשים ללא מוגבלות. גם אנשים עם מוגבלות מתונה עובדים פחות שעות מאחרים.

משלח יד: אנשים עם מוגבלות נוטים יותר לעבוד במשלחי יד פשוטים אשר התמורה (שכר) בד"כ

מוגבלות מתקשים להשתתף בכוח העבודה בגין מוגבלותם, אולם הם עשויים לשקף גם את הייאוש של אלה הרוצים לעבוד מלמאז מקומות עבודה שיהיו מוכנים/מעוניינים להעסיק אותם.

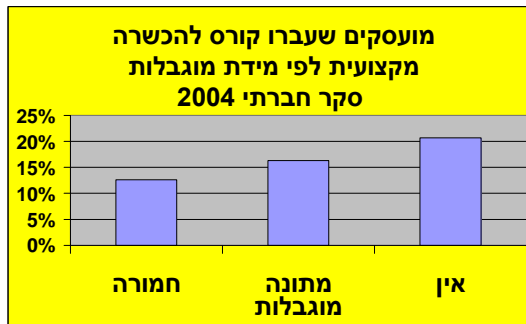

אכן בין אלה השייכים לכוח העבודה, קרי: היו מעוניינים ומסוגלים לעבוד, שיעורי האבטלה בקרב אנשים עם מוגבלות היו גבוהים כמעט פי שלוש מאלה של כלל האוכלוסייה: 21% מהגברים ו- 24% מהנשים עם מוגבלות חמורה לא הצליחו להשיג עבודה לעומת 8% ו- 9% של גברים ונשים בהתאמה בין האנשים ללא מוגבלות, תמיד בגילאי עבודה עיקריים (25-54). גם אנשים עם מוגבלות מתונה התקשו למצוא עבודה הרבה יותר מאנשים ללא מוגבלות (15% ו- 17% לגברים ונשים בהתאמה).

אנשים עם מוגבלות מאופיינים בשיעורי תעסוקה נמוכים מאוד

שיעורי האבטלה הגבוהים של אלה שכן מעוניינים

אולם אנשים עם מוגבלות לא נבדלים מאחרים בתכונות אחרות: הם רובם שכירים (87%) בדומה לכלל האוכלוסייה (86%), הם גם לא נבדלים באופן משמעותי מבחינת וותק בעבודה וגם לא מועסקים בהיקף חריג על ידי חברות כוח אדם.

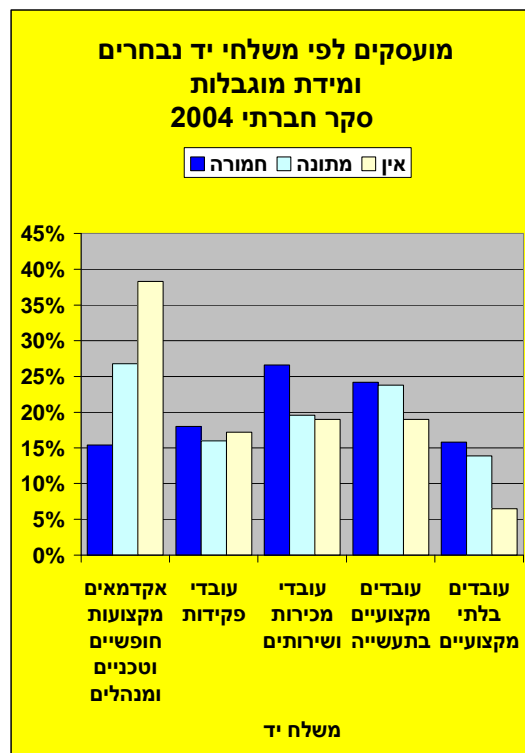
לעומת זאת הם נבדלים באופן ברור בנוגע לקשיים בהם הם נתקלים בעבודה. כך בשנת 2003 כמחצית מהאנשים עם מוגבלות חמורה (38% עם מתונה) מדווחים על קשיים גדולים או גדולים מאוד הקשורים בעומס העבודה המוטל עליהם לעומת כרבע מהעובדים ללא מוגבלות. פערים דומים מדווחים בנוגע לקשיים פיסיים בעבודה (ראה בהמשך יתר פירוט על תנאים במקום העבודה).

אנשים עם מוגבלות מועסקים יותר במשרות חלקיות, עובדים במשלחי יד פחות יוקרתיים/מכניסים ונתקלים בקשיים גדולים יותר בעבודתם בהשוואה ליתרת האוכלוסייה

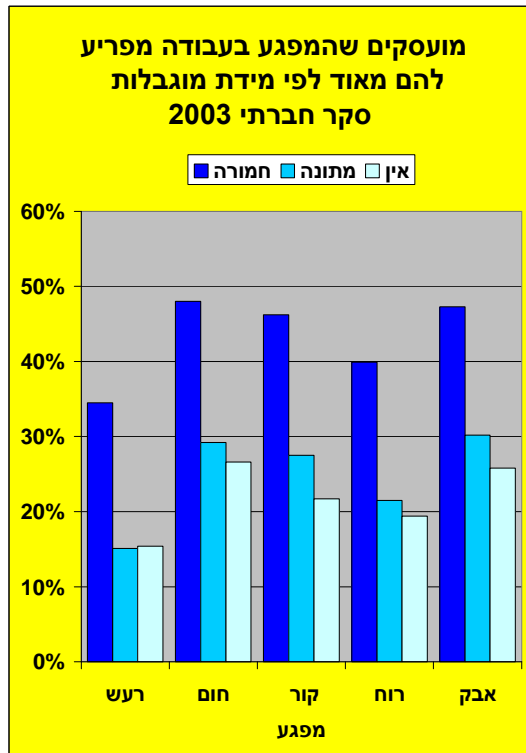
5.2.3 תנאים במקום העבודה

בנוגע לתנאים הקשורים למקום עבודתם, אנשים עם מוגבלות מדווחים על קשיים יותר גדולים מעמיתיהם והם פחות מרוצים מהתנאים הפיסיים במקום עבודתם. הדבר בא לידי ביטוי באחוז המדווחים על חשיפה למפגעים בעבודה ובמידה בה מפגעים אלה

נמוך יותר. כך הם לא כל כך שכיחים בין אקדמאים, מקצועות חופשיים וטכניים ומנהלים אבל הם בולטים בין העובדים הבלתי מקצועיים בתעשייה ועובדי מכירות ושירותים, כל זאת בהשוואה לאנשים ללא מוגבלות. לדוגמא, בזמן ש-35% מהאנשים ללא מוגבלות עובדים כאקדמאים וכו', רק 15% מהאנשים עם מוגבלות חמורה ו-27% מאלה עם מוגבלות מתונה עובדים במשלחי יד אלה. אנשים עם מוגבלות גם מדווחים יותר מאחרים על כך שעבודתם לא קשורה בכלל ללימודיהם (58% לעומת 42% בכלל האוכלוסייה).

הכשרה מקצועית: נראה גם כי מעסיקים משקיעים קצת פחות באנשים עם מוגבלות מאשר באחרים. אכן רק 13% מהאנשים עם מוגבלות חמורה דווחו שעברו קורס של הכשרה מקצועית בשנה האחרונה בהשוואה ל-20% בכלל האוכלוסייה העובדת.

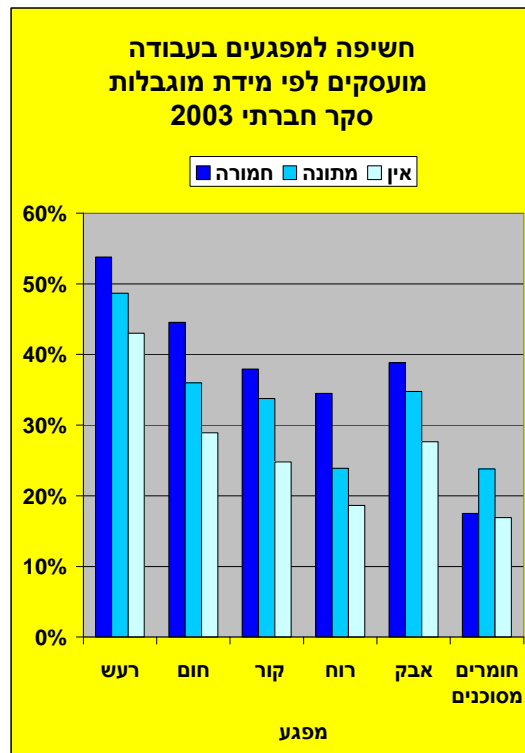

אנשים עם מוגבלות מתמודדים עם קשיים גדולים יותר מאחרים בגין התנאים הפיסיים במקום עבודתם

5.2.4 בטחון תעסוקתי

ביטחונם התעסוקתי של אנשים עם מוגבלות נתפס כנמוך יותר מזה של עמיתיהם. כ־30% מהאנשים עם מוגבלות חמורה ו-23% עם מוגבלות מתונה הביעו בשנת 2004 חשש גדול או גדול מאוד לאבד את עבודתם לעומת 15% בין עמיתיהם שלא דווחו על מוגבלות. יתירה זאת, פחות מהם מעריכים כי ימצאו עבודה אחרת במידה ועבודתם הנוכחית תופסק; למעשה קרוב למחצית מהאנשים עם מוגבלות חמורה לא מאמינים שיש להם סיכוי למצוא עבודה חלופית לעומת פחות מ-20% מבין עמיתיהם ללא מוגבלות.

מטרידים אותם. שליש ויותר מן העובדים מקרב אנשים עם מוגבלות מדווחים על חשיפה לרעש, קור, רוח, חום או אבק במקום עבודתם לעומת כרבע בלבד מעמיתיהם ללא מוגבלות. המפגע השכיח הוא רעש: 54% מהאנשים עם מוגבלות חמורה מדווחים על מפגע זה ו-35% מהם טוענים כי זה מפריע להם מאוד לעומת 43% שמדווחים על רעש בקרב אנשים ללא מוגבלות כאשר רק ל-15% מהם זה מפריע מאוד. רק בנוגע לחשיפה לחומרים מסוכנים (כ-18% מהעובדים) לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין אנשים עם מוגבלות לאחרים.

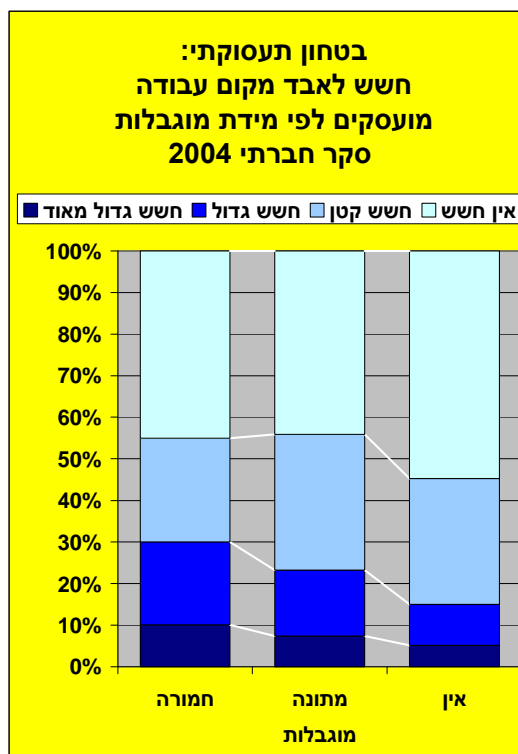
במצב דברים זה לא מפתיע למצוא כי אנשים עם מוגבלות הרבה פחות מרוצים מהתנאים הפיסיים במקום עבודתם: 42% מהאנשים עם מוגבלות חמורה לא מרוצים מתנאים אלה (31% מאלה עם מוגבלות מתונה) לעומת 22% מאלה ללא מוגבלות.

5.2.5 הכנסה מעבודה

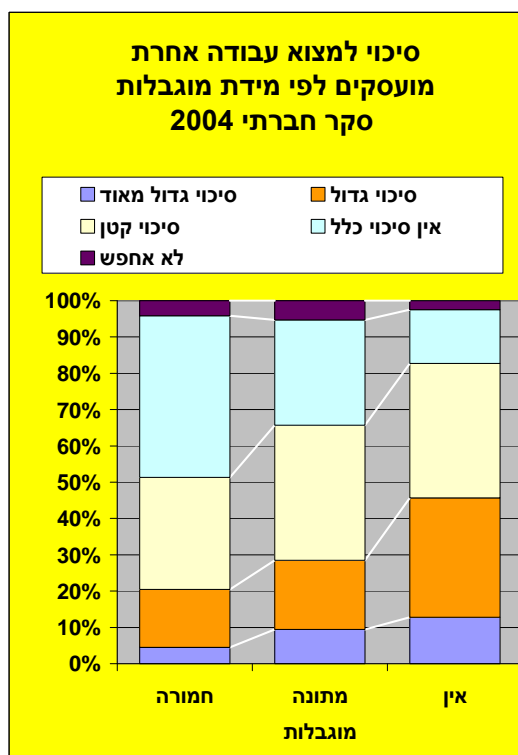
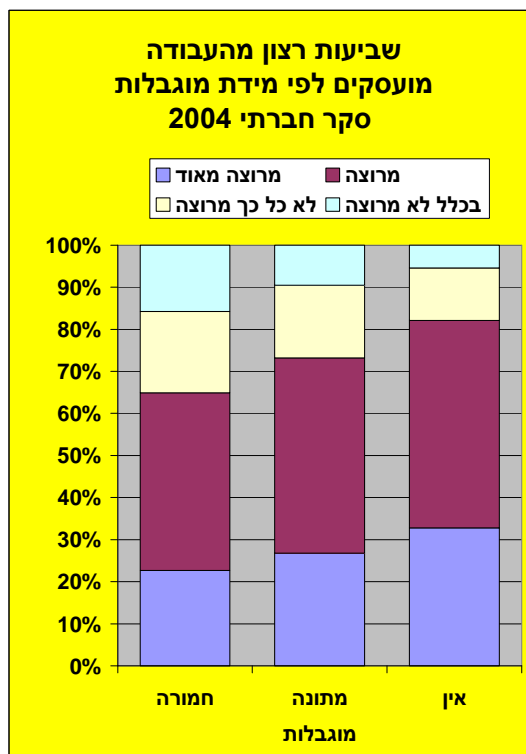
כשבודקים את רמת ההכנסה מהעבודה של אנשים עם מוגבלות מול יתרת האוכלוסייה מתקבלת תמונה דומה: בשנת 2003 בקרב בני 20-64, רמת ההכנסה של 37% מהאנשים עם מוגבלות חמורה הייתה עד 3,000 ש"ח לחודש לעומת 19% מבין אנשים ללא מוגבלות; ורק 13% מבין האנשים עם מוגבלות חמורה הרוויחו יותר מ-7,000 ש"ח לעומת 40% בקרב אלה ללא מוגבלות.

הכנסתם מעבודה של אנשים עם מוגבלות נמוכה בהרבה מזו של עמיתיהם וכך גם ביטחונם התעסוקתי

5.2.6 שביעות רצון מהעבודה

ניתן להניח כי לאור הנתונים שדלעיל אנשים עם מוגבלות יהיו שבעי רצון מעבודתם ומהכנסתם פחות מכלל האוכלוסייה. אולם מסתבר כי למרות

אנשים עם מוגבלות נהנים מביטחון תעסוקתי נמוך הרבה יותר מעמיתיהם

הן בגלל ששיעורי השתתפותם בכוח העבודה נמוכים והן בגלל ששיעורי האבטלה של המשתתפים בכוח העבודה גבוהים בהשוואה לאנשים ללא מוגבלות. תמונה זו נכונה לשני המינים ובכל קבוצות הגיל.

גם בנוגע לתנאי עבודתם ומאפייניהם כעובדים התמונה עגומה: אנשים עם מוגבלות, גם אם זו מתונה, עובדים יותר מאחרים במשרות חלקיות, במשלחי יד פחות יוקרתיים (ופחות מכניסים) ואף נהנים פחות מעמיתיהם מהכשרה מקצועית במקום עבודתם. זאת למרות שכמו עמיתיהם הם ברובם שכירים ובעלי וותק דומה להם. אנשים עם מוגבלות גם סובלים יותר מאחרים ממטרדים שונים בעבודה כגון רעש, רוח וכד' וכמובן פחות מרוצים מאחרים מתנאי עבודתם. להשלמת תמונה עגומה זו יש לציין כי ביטחונם התעסוקתי נמוך הרבה יותר וכך גם הכנסתם מעבודה וכמובן שביעות רצונם מכך.

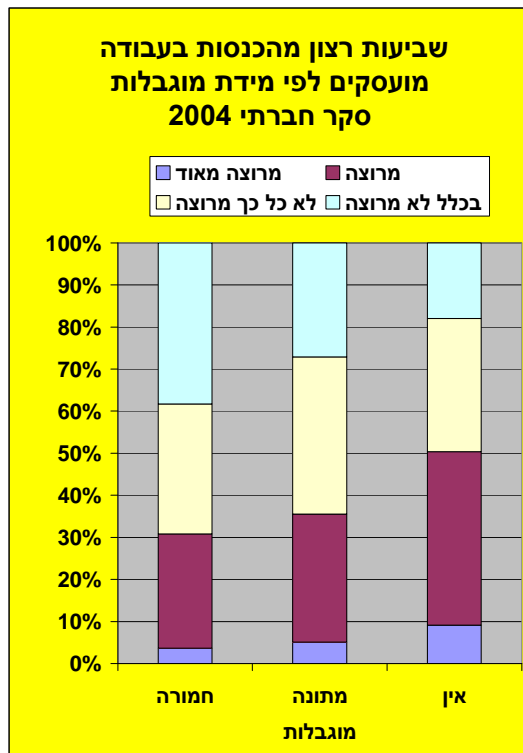
אנשים עם מוגבלות בגילאי עבודה מהווים כ- 18% מכלל האוכלוסייה בגיל זה (11% עם מוגבלות מתונה, 7% עם מוגבלות חמורה) שהם כרבע מיליון תושבים. על כן אין מדובר כאן ברווחה חברתית בלבד אלא בהון אנושי בסדר גודל שאין זה סביר להתעלם ממנו.

5.3 מצב בריאותי, תפקודי ופסיכולוגי וצריכת שירותים רפואיים

בפרק זה נבחן את מצב בריאותם ותפקודם של אנשים עם מוגבלות בגילאי עבודה בהשוואה ליתרת האוכלוסייה וכן את מידת הזדקקותם לטיפולים רפואיים שונים. גם נבחן השלכות מסוימות של מצב בריאותם על מצבים רגשיים שונים ואת הערכתם את מצבם הבריאותי.

הכל רובם מרוצים ממקום עבודתם אם כי קצת פחות מאחרים. מרביתם (65% מאלה עם מוגבלות חמורה ו- 73% מאלה עם מוגבלות מתונה) מרוצים או אפילו מרוצים מאוד מעבודתם, אולם שיעורים אלה נמוכים מזה של עמיתיהם ללא מוגבלות שהוא 82%.

בנוגע להכנסותיהם, אנשים עם מוגבלות שעובדים לפרנסתם פחות מרוצים מאחרים. במיוחד בולט שיעורם של אלה שאינם מרוצים כלל מהכנסתם המגיע ל- 38% ו- 27% מבין האנשים עם מוגבלות חמורה ומתונה בהתאמה, לעומת 18% בקרב יתרת העובדים.

אנשים עם מוגבלות הרבה פחות מרוצים מעמיתיהם מעבודתם ומהכנסתם מעבודה

5.2.7 מועסקים ותנאי עבודתם - סיכום

התמונה שמתקבלת מהסקירה לעיל מצביעה על כך שאנשים עם מוגבלות עובדים פחות מאחרים

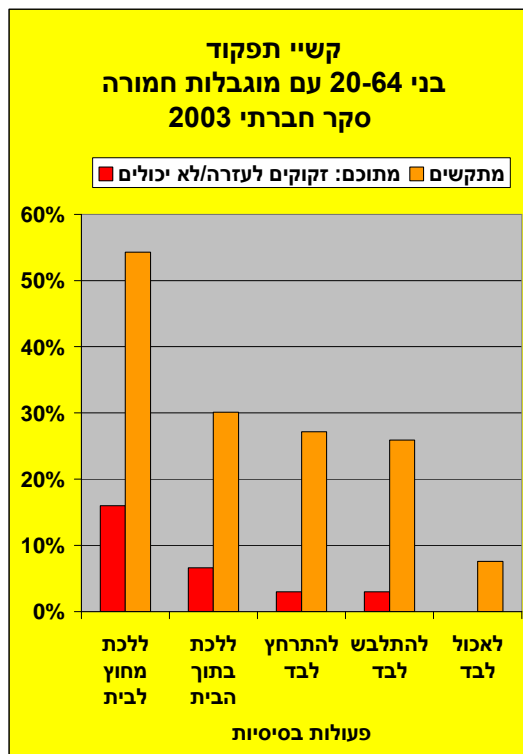
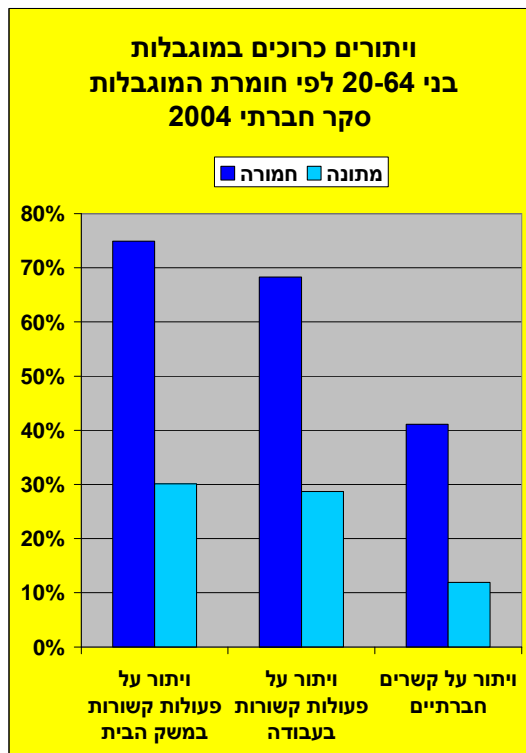
5.3.1 תפקוד יום יומי

פעולות יומיומיות מעוררות קשיים שונים אצל אנשים עם מוגבלות בהתאם לאופי, לחומרת המוגבלות וטיב הפעולה.

לדוגמא יותר ממחצית האנשים עם מוגבלות חמורה מדווחים על קשיים כגון: הליכה מחוץ לבית, כאשר מתוכם 16% נזקקים לסיוע אדם או מכשיר הליכה (חלקם כלל לא מסוגל ללכת מחוץ לבית¹⁹). אצל אנשים עם מוגבלות מתונה יותר 17% מתקשים ללכת מחוץ לבית, מתוכם 3% נזקקים לעזרת אדם או מכשיר. כצפוי הצעירים יותר מדווחים פחות על קשיים בהליכה מחוץ לבית יחסית למבוגרים.

מוגבלות חמורה מדווחים על קושי לבצע פעולות אלה כאשר חלק מהם אינם מסוגלים לעשות זאת בכוחות עצמם.

אנשים עם מוגבלות נאלצים לוותר על או לצמצם פעולות שונות בגין מוגבלותם. כך מבין האנשים עם מוגבלות חמורה יותר מ-70% נאלצים לוותר או לצמצם תמיד או לעיתים קרובות פעולות קשורות במשק הבית כגון קניות, ניקיון וכד', קרב ל-70% מוותרים על פעולות קשורות בעבודה ו-40% על קשרים חברתיים. גם אנשים עם מוגבלות מתונה מדווחים באחוזים לא קטנים על ויתורים באותן פעולות (30%, 29% ו-12% בהתאמה לפעולות השונות שהוזכרו לעיל).

שיעור גבוה מבין אנשים עם מוגבלות מתקשים בביצוע פעולות פשוטות כגון הליכה מחוץ לבית ואף בתוכו, וחלקם זקוק לסיוע אף בפעולות יום יומיות כגון רחצה או הלבשה

כמו כן, 30% מהאנשים דיווחו כי הם מתקשים ללכת בתוך הבית, חלקם (7%) נזקק לסיוע אדם או מכשיר. בנוגע לפעולות כגון להתרחץ או להתלבש לבד, יותר מרבע מהאנשים עם

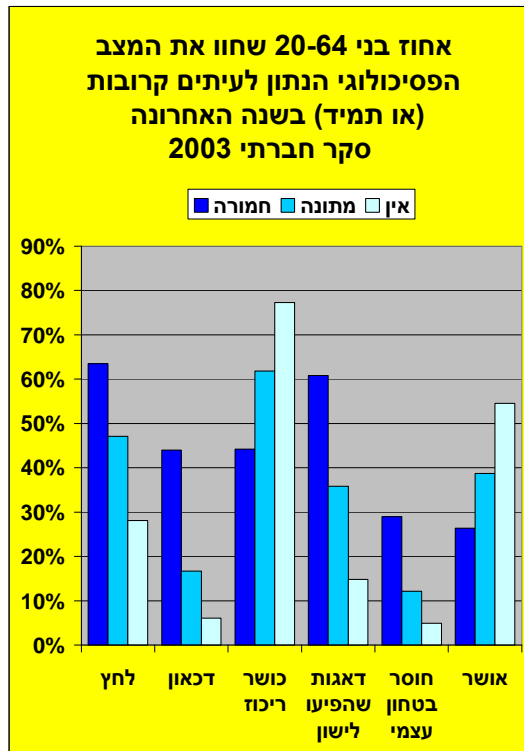
¹⁹ מספרם בסקר קטן מדי כדי לאמוד בצורה אמינה את שיעורם באוכלוסייה

5.3.2 השלכות על מצבים רגשיים

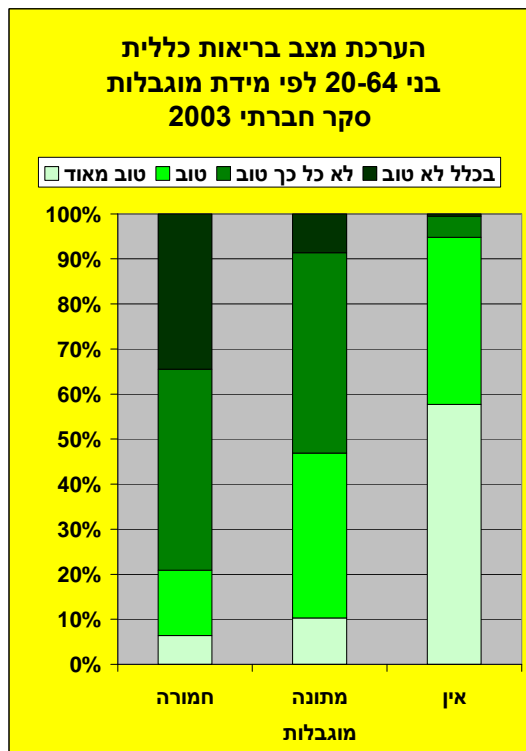
על פי הסקר החברתי של שנת 2003 מצבים פסיכולוגיים הקשורים בלחץ, דיכאון, חוסר יכולת להתרכז, דאגות המפריעות לישון או חוסר בטחון עצמי שכיחים הרבה יותר אצל אנשים עם מוגבלות חמורה לעומת אנשים עם מוגבלות מתונה ובעיקר בהשוואה ליתרת האוכלוסייה.

ריכוז לעומת 23% ביתרת האוכלוסייה. לבסוף, נמצא כי תחושה של אושר בשנה האחרונה דווחה על ידי פחות מ- 40% מהאנשים עם מוגבלות (פחות מ- 30% בין אלה עם מוגבלות חמורה) לעומת יותר מחצי בקרב יתרת האוכלוסייה. בקצה השני של אותה התפלגות, יותר מ- 20% מהאנשים עם מוגבלות חמורה דווחו כי לא חשו מאושרים אפילו פעם אחת בשנה האחרונה לעומת 9% בין אלה עם מוגבלות מתונה ו- 3% בין אלה ללא מוגבלות.

דיכאון, לחץ, חוסר יכולת להתרכז וקשיי שינה הם מצבים שכיחים מאוד אצל אנשים עם מוגבלות חמורה אבל גם בקרב אלה עם מוגבלות מתונה

5.3.3 הערכת מצב בריאות והזדקקות לשירותים רפואיים

לדוגמא, 44% מהאנשים עם מוגבלות חמורה דווחו על כך שהם חוו דיכאון לעיתים קרובות (או תמיד) בשנה האחרונה, בהשוואה ל- 17% מבין אלה עם מוגבלות מתונה ו- 6% בקרב יתרת האוכלוסייה. תחושה של לחץ בשנה האחרונה דווחה על ידי יותר מ- 60% מהאנשים עם מוגבלות חמורה ו- 47% מאלה עם מוגבלות מתונה לעומת 28% שדווחו כך בין האנשים בלי מוגבלות. במקביל אנשים עם מוגבלות סובלים בשכיחות גבוהה יותר מאחרים מבעיות ריכוז: 56% מהאנשים עם מוגבלות חמורה ו- 38% מהאנשים עם מוגבלות מתונה דווחו על קשיי

ההבדלים בין אנשים עם מוגבלות לאחרים באים לידי ביטוי גם במצב הבריאות: 80% מהאנשים עם מוגבלות חמורה מעריכים את מצב בריאותם

לאנשים עם מוגבלות בעיות בריאות קשות והם נזקקים הרבה יותר מאחרים לתרופות ולטיפולים רפואיים אחרים

הכללי כלא טוב בכלל (או לא כל כך טוב) לעומת 53% מאלה עם מוגבלות חמורה ו- 8% ביתר האוכלוסייה.

5.3.4 מצב בריאותי והשלכות - סיכום

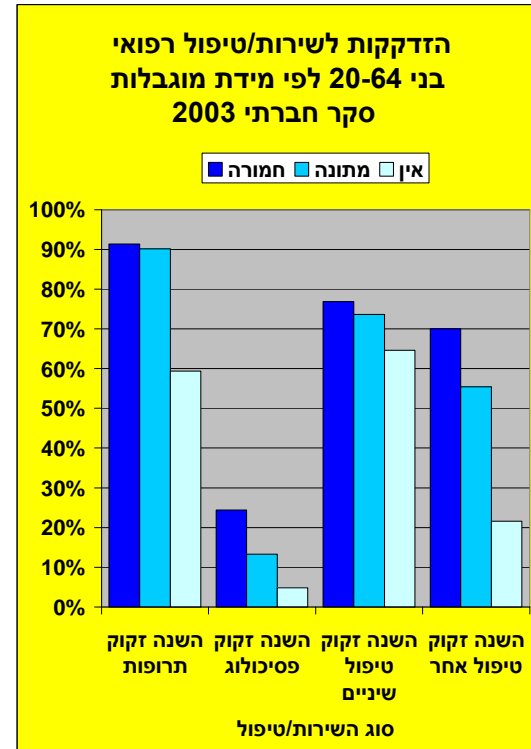
חלק זה של הפרסום הדגים את הקשיים הבריאותיים וחלק מהשלכותיהן התפקודיות והפסיכולוגיות של אנשים בגילאי עבודה לפי מידת מוגבלותם. נראה ברור כי בגילאי עבודה, אנשים עם מוגבלות, בעיקר אם זו חמורה, נזקקים ליותר תמיכה מאחרים וליותר טיפול רפואי ופסיכולוגי ומוגבלותם מקשה על תפקודם היום יומי במגוון של פעולות בסיסיות, מביאה אותם לצמצם או לוותר על פעולות בסיסיות ומשליכה גם על מצבם הפסיכולוגי-רגשי. יש להדגיש כי מדובר כאן על אותו שלב בחיים בו אנשים בדרך כלל פעילים בשוק העבודה ובתחומים אחרים ולכן הפוטנציאל האנושי שיוזר לטמיון עקב אי השתתפותם היותר מלאה של אנשים עם מוגבלות בגיל זה הוא גדול.

5.4 השתלבותם של אנשים עם מוגבלות בפעילויות שונות

בחלק זה נבחן מגוון של פעילויות נוספות המשקפות את מידת ההשתלבות של אנשים עם מוגבלות בחברה, , אם בפעילות חברתית, ואם בשכיחות יציאתם לנופש, כמו כן מידת השימוש במחשב ואינטרנט ושליטה בשפה האנגלית הנחשבים היום כאינדיקטורים להשתלבות והתעדכנות בחברה המודרנית.

5.4.1 חוגים ונופש

אינדיקציה לפעילות פנאי ניתן לקבל ממידת ההשתתפות בחוגים ויציאה לנופש. הממצאים

בסקר שנערך בשנת 2003 נמצא כי 90% ויותר מהאנשים עם מוגבלות בני 20-64 נזקקו לתרופות בשנה שקדמה לסקר לעומת קרוב ל-60% באוכלוסייה שלא דווחה על מוגבלות. אנשים עם מוגבלות נזקקו יותר מאחרים גם לשירותים פסיכולוגיים: יותר מ- 20% בקרב אנשים עם מוגבלות חמורה ו- 10% מהאנשים עם מוגבלות מתונה בהתאמה לעומת 5% ביתרת האוכלוסייה. הם נזקקו קצת יותר מאחרים לטיפול שיניים אולם במיוחד נזקקו יותר מאחרים לטיפולים רפואיים אחרים (שלא כלולים באלה שנסקרו לעיל): 70% מהאנשים עם מוגבלות חמורה ו- 55% מאלה עם מוגבלות מתונה בהשוואה ל- 20% ביתרת האוכלוסייה.

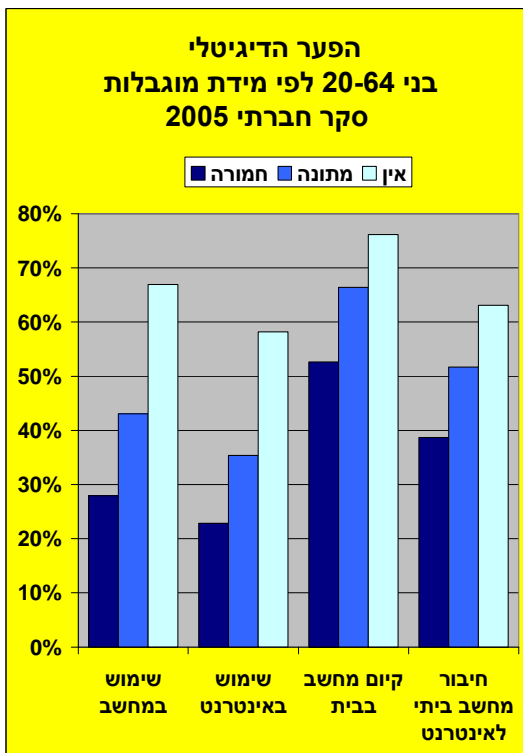
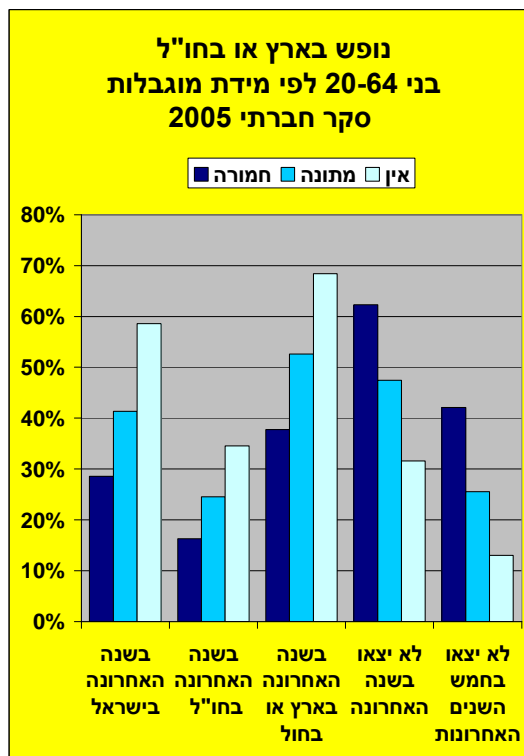
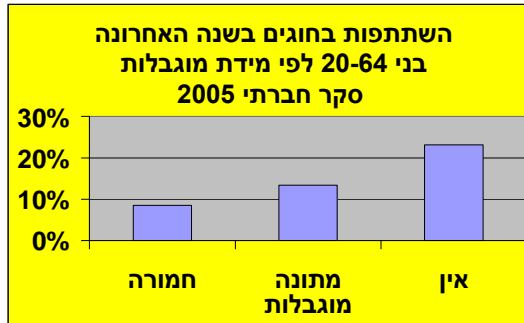
אנשים עם מוגבלות מתונה ורק 13% לגבי יתרת האוכלוסייה.

מראים כי אנשים עם מוגבלות משתתפים בפעילויות אלה אולם פחות מאחרים.

אנשים עם מוגבלות משתתפים פחות מאחרים בחוגים ויוצאים פחות מהם לנופש

5.4.2 שימוש בטכנולוגיית תקשורת – הפער הדיגיטלי ומוגבלות

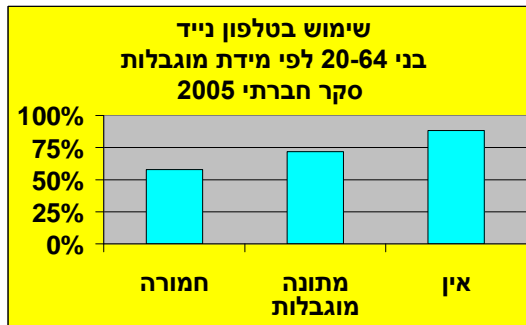
בנוגע לשימוש בטכנולוגיית מחשב ואינטרנט נראה כי גם הפער הדיגיטלי לא פוסח על אנשים עם מוגבלות. בכל הפרמטרים שנבדקו נמצא כי לאנשים עם מוגבלות גישה מצומצמת יותר למדיום הדיגיטלי מאשר יתר האנשים באוכלוסייה.

כך גם לגבי יציאה לנופש אם בארץ ואם בחוץ לארץ. 40% מהאנשים עם מוגבלות חמורה ויותר מ-50% מאלה עם מוגבלות מתונה נפשו בארץ או בחו"ל במהלך השנה האחרונה, אולם לעומת-70% בכלל האוכלוסייה. ההבדלים נשמרים גם בנוגע לנופש בישראל ובחו"ל, כאשר קצת יותר מ-40% מהאנשים עם מוגבלות חמורה דווחו כי לא יצאו לנופש גם לא בחמש השנים האחרונות ואילו אחוז זה היה 26% לגבי

לדוגמא, בזמן שבשנת 2005 שני שלישי מהאוכלוסייה ללא מוגבלות השתמשה במחשב פחות מ-30% מהאנשים עם מוגבלות חמורה ורק 43% מאלה עם מוגבלות מתונה עושים

ביתרת האוכלוסייה. לא מפתיע בהתחשב בפערי ההשכלה שבין הקבוצות.

להשלמת התמונה על הפער הדיגיטלי לפי מידת מוגבלות נראה כי גם בנוגע לשימוש בטלפון נייד הפערים לפי מידת מוגבלות הם גדולים: אמנם גם בקרב אנשים עם מוגבלות השימוש בטלפון נייד הוא שכיח (כ- 60% ויותר מ- 70% לפי מוגבלות חמורה ומתונה בהתאמה) אולם הוא נמוך מאשר ביתרת האוכלוסייה בה הוא מתקרב ל- 90%. פער זה נראה משמעותי ביותר בהתחשב כי אצל אנשים עם מוגבלות המכשיר הסלולרי יכול להיחשב לאביזר בטיחותי למקרה חירום.

הפער הדיגיטלי בין אנשים עם מוגבלות לאחרים הוא גדול: כל הפרמטרים מצביעים על כך שיש להם גישה מצומצמת הרבה יותר מאחרים למדיום הדיגיטלי

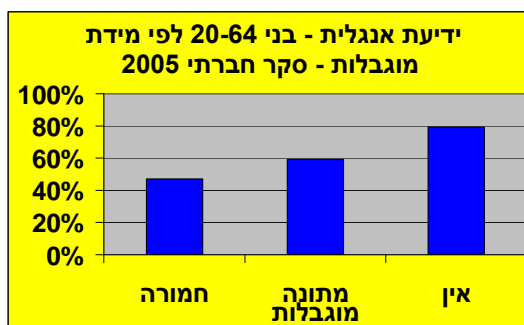
5.4.3 עמדות הציבור כלפי אנשים עם מוגבלות

היחס של החברה הכללית לאנשים עם מוגבלות רחוקה מלהיות שוויונית. למרות שברובה הציבור מודע לצרכים המיוחדים של אנשים אלה עדיין החברה זרועה דעות קדומות שליליות כלפיהם. לדוגמא, בסקר עמדות שנערך בשנת 2005 נמצא כי יותר מ- 40% מהציבור לא סבורים שאנשים עם מוגבלות יכולים להקים משפחה, או להשתלב במערכת חינוך רגילה או שהם יכולים

גם בנוגע לשימוש באינטרנט קיימים פערים גדולים לפי מידת מוגבלות: רק 30% מהאנשים עם מוגבלות (23% ו- 35% מוגבלות חמורה ומתונה בהתאמה) משתמשים באינטרנט לעומת 58% ביתרת האוכלוסייה.

גם שכיחות ההימצאות של מחשב בדירה נמוכה יותר אצל אנשים עם מוגבלות: 53% ו- 66% בקרב אנשים עם מוגבלות חמורה ומתונה בהתאמה לעומת 76% ביתרת האוכלוסייה. כל זה מביא לכך שלקצת פחות מ- 50% מהאנשים עם מוגבלות יש גישה לאינטרנט מדירותיהם (39% חמורה, 52% מתונה) לעומת 63% במקרה של האוכלוסייה ללא מוגבלות. יחד עם זאת, אלה שיש להם מחשב בבית מחוברים ברובם (90%) לאינטרנט וכאן אין הבדלים בין אנשים עם מוגבלות ואחרים. ניתן גם לראות כי ללא קשר למידת המוגבלות, שיעור המשתמשים במחשב ובאינטרנט נמוך לפעמים באופן משמעותי משיעור אלה שיש להם גישה לאמצעים אלה. ככל הנראה מדובר על משקי בית בהם אחרים, בדרך כלל ילדיהם, הם המשתמשים במדיה ולא האנשים עם מוגבלות עצמם.

כדי לנצל במלואה את המדיה הממוחשבת נדרשת היום שליטה גם בשפות אחרות ובמיוחד בשפה האנגלית.

כפי הנראה רק 55% מהאנשים עם מוגבלות שולטים בשפה האנגלית בהשוואה לכמעט 80%

להשתלב ולתרום בעבודה כמו אנשים אחרים. שיעור דומה לא סבור כי הם זכאים להנחות ופטורים או להעדפה מתקנת. הסטיגמה לא נעצר כאן: קרוב לחמישית מהציבור אינו סבור כי אנשים עם מוגבלות יכולים לתפקד באופן עצמאי וכמעט אותו אחוז (17.5%) סבורים כי אנשים עם מוגבלות הם מסוכנים ומטרידים²⁰.

5.4.4 שילובם של אנשים עם מוגבלות בפעילויות שונות - סיכום

פרק זה המחיש עד כמה אנשים עם מוגבלות משתלבים ומעורים פחות מאנשים ללא מוגבלות בהשתתפות בחוגים, יציאה לנופש, שימוש במחשב, באינטרנט ובטלפון סלולרי, או ידיעת השפה אנגלית.

מצב זה לא צריך להפתיע לאור ממצאי הפרקים הקודמים המצביעים על המצב הכלכלי הנפשי-והרגשי של אנשים עם מוגבלות. לכך תורמת גם רמת הנגישות הנמוכה שהוכחה בסקר שערכה נציבות השוויון באמצעות מכון סאלד בשנת 2003 בו נמצא כי 95% מהמרחבים הציבוריים אינם נגישים לאנשים עם מוגבלות פיסית וחושית.

ככלל, נראה כי הציבור בישראל עדיין מתקשה להשלים עם עובדת היותם אנשים עם מוגבלות בעלי זכויות ויכולות רגילים ואפילו בין אלה המודעים לצורכיהם המיוחדים רבים עדיין חיים בתפיסת עולם של פטרוניות וחסד כלפיהם.

---

²⁰סקר עמדות טלפוני שנערך בהזמנת נציבות שוויון לאנשים עם מוגבלות באוקטובר 2005 בקרב 500 משיבים בני 18 ומעלה

6. אנשים עם מוגבלות בגיל זקנה

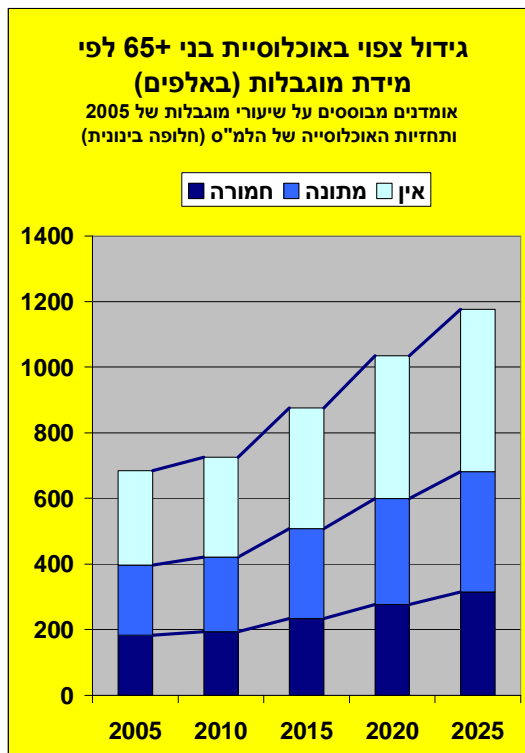
אוכלוסיית בני 65+ קצת פחות מ- 340 אלף נפש שהו פחות מ- 9% מכלל האוכלוסייה הישראלית הרי שבשנת 2006 אוכלוסייה זו הוכפלה לכ- 700 אלף נפש שהן 10% מכלל האוכלוסייה, ואילו על פי תחזיות האוכלוסייה של הלמ"ס (חלופה בינונית) בשנת 2020 היא צפויה לחצות את קו מיליון הנפש ובשנת 2025 היא תתקרב למנות 1.2 מיליון נפש שיהוו אז כמעט 13% מכלל האוכלוסייה הישראלית²¹.

שיעור המוגבלות בגיל 75+ מגיע ליותר מ- 60%, קרוב למחציתם עם מוגבלות חמורה

מרבית האנשים עם מוגבלות מסוגלים לחיות חיים מלאים ופעילים בתנאי שיזכו לסיוע ולהתאמות הנדרשות. כך הדבר גם לגבי אנשים עם מוגבלות בגיל הזקנה. אפיון אוכלוסייה זו בעל חשיבות רבה לאור הגידול המואץ הצפוי בחלקם באוכלוסייה בעשורים הקרובים.

6.2 גידול עתידי במספר האנשים עם מוגבלות

השילוב של העלייה בשיעור הזקנים עם שיעור מוגבלות גבוהים בגילים אלו יביא בעתיד הלא רחוק לגידול מואץ במספר האנשים עם מוגבלות.

²¹שנתון סטטיסטי לישראל 2006, למ"ס, תחזיות אוכלוסייה לשנים 2010-2025, לוח 2.27

6.1 הזדקנות ומוגבלות

כפי שכבר דווח, ככל שמתבגרים כך גדל הסיכוי להיחשף למוגבלות כלשהי. מעל גיל 65 אחד מתוך ארבעה ישראלים הוא אדם עם מוגבלות חמורה ואחרי גיל 75 היחס עולה לכמעט אחד מתוך שלושה. בסה"כ בגיל 65+ אנשים עם מוגבלות חמורה או מתונה מהווים 55% מכלל האוכלוסייה ובגיל 75+ יותר מ- 60%, קרוב למחציתם אנשים עם מוגבלות חמורה.

העלייה המתמשכת בתוחלות החיים מביאה לכך כי במשך הזמן יותר ישראלים חיים יותר שנים, במיוחד לאחר הגעתם לגיל 65. לדוגמא, אם בשנות ה- 1980 אישה שהגיעה לגיל 65 הייתה צפויה לחיות בממוצע עוד 16-17 שנים (עד גיל 81-82) וגבר עוד 14-15 שנים (עד גיל 79-80) הרי שבעשורים האחרונים גדלה תוחלת החיים בגילים אלה ביותר מ- 25% והיום אישה וגבר צפויים לחיות בממוצע עד גיל 85 ו-83 בהתאמה. כתוצאה מכך (ומתהליכים דמוגרפיים אחרים קשורים בירידה בפרייון ודפוסי העלייה לישראל) האוכלוסייה המבוגרת גדלה מאוד בעבר וצפויה לגדול בצורה מואצת במיוחד בעתיד הקרוב. לדוגמא, אם בשנת 1980 מנתה

לדוגמא, בשנת 2006 מספר האנשים עם מוגבלות חמורה מעל גיל 65 נאמד בכ- 185 אלף כאשר 215 אלף נוספים היו אנשים עם מוגבלות מתונה. אם שיעורי המוגבלות לפי גיל יהיו דומים גם בעתיד, אזי כבר בשנת 2015 מספר האנשים עם מוגבלות בגיל +65 יחצה את מחצית המיליון, מתוכם 230 אלף עם מוגבלות חמורה, ובשנת 2025 מספר האנשים עם מוגבלות בגיל זה יחצה את קו ה- 650 אלף, מתוכם יותר מ- 300 אלף אנשים עם מוגבלות חמורה (מובן כי כתוצאה מכך יגדל באופן משמעותי המספר הכולל של אנשים עם מוגבלות במקביל לחלקם של המבוגרים/זקנים בין כלל האנשים עם מוגבלות).

בשני עשורים הבאים צפוי גידול מואץ במספר האנשים עם מוגבלות עקב הגידול בחלקה של האוכלוסייה בגיל זקנה

6.3 מאפיינים דמוגרפיים של אנשים עם מוגבלות בגיל הזקנה

ההבדלים הקיימים בין מאפייניהם הדמוגרפיים של אנשים עם מוגבלות בגילים מבוגרים דומים לאלה של כלל האנשים עם מוגבלות כאשר הדבר היותר בולט הנו כי כל הקבוצות, צפויות להיחשף לשיעורים גבוהים של מוגבלות עם הגיעם לגיל מבוגר (כל הנתונים בהמשך הסעיף מבוססים על הסקר החברתי 2005):

מגדר: דווח כי עם העלייה בגיל עולה חלקן של הנשים בין האנשים עם מוגבלות. תהליך זה מגיע לשיאו בקצה פירמידת הגילים כאשר מתוך האנשים עם מוגבלות חמורה בגילים +65 יחס המינים מגיע לשתי נשים לכל גבר, ובגיל +75 ל- 2.2 נשים על כל גבר (כאשר בכלל האוכלוסייה יחסי המינים בגילים אלו הם בהתאמה 1.32 ו- 1.36 נשים לכל גבר).

מצב משפחתי: בגילים מבוגרים-זקנים מוגבלות היא מנת חלקם של אנשים ללא קשר למצב המשפחתי. אמנם נשים עם מוגבלות חמורה נוטות קצת יותר מאחרות להיות אלמנות אולם ההבדלים בין הקבוצות הם לא גדולים.

מוצא וותק בישראל: גם בגילים מבוגרים שיעורי המוגבלות באוכלוסייה היהודית אינם זהים לפי קבוצות מוצא וותק בישראל כאשר ליוצאי אירופה ואמריקה הוותיקים שיעורי מוגבלות נמוכים במקצת יחסית לאלה של יוצאי אסיה ואפריקה ולאלה של העולים לישראל מאז 1990. התוצאה מזה הנה כי יוצאי אסיה ואפריקה ועולים חדשים מיוצגים במשקל גבוה במקצת בקרב אנשים עם מוגבלות. יחד עם זאת, מדובר בהבדלים קטנים למדי.

ערבים ויהודים: כפי שנמצא בנוגע לכלל האנשים הבוגרים עם מוגבלות, לאוכלוסייה הערבית שיעורי מוגבלות כפולים מאלה של האוכלוסייה היהודית גם מעל גיל 65.

דתיות: ההבדלים שנמצאו בכלל האוכלוסייה בנוגע לשיעורי מוגבלות לפי מידת דתיות כמעט נעלמים בגילים מבוגרים. רק באוכלוסייה החרדית מדווחים על שיעורים קצת יותר נמוכים יחסית לקבוצות האחרות.

בגיל הזקנה עולה חלקן של נשים עם מוגבלות ושיעור הערבים בקרב אנשים עם מוגבלות נותר גבוה

6.4 מצב כלכלי בגיל הזקנה

גם בגילים מבוגרים-זקנים מצבם הכלכלי של אנשים עם מוגבלות הרבה פחות טוב מזה של אנשים ללא מוגבלות. בקרב בני +65, כמו שנמצא בנוגע לכלל בני +20, אחוז האנשים עם מוגבלות חמורה החיים במשקי בית בהם ההכנסה הממוצעת לנפש נמוכה (עד 2,000 ש"ח לנפש) כמעט כפול מאחוז זה בקרב אנשים

ללא מוגבלות (63% ו- 32% בהתאמה). במקביל רק ל- 10% מהאנשים עם מוגבלות חמורה יש הכנסה גבוהה מ- 4,000 ש"ח לנפש לעומת 35% מבין אלה ללא מוגבלות (כל הנתונים מתוך עיבוד נתוני סקר חברתי 2005). יש לזכור כי בגילים אלה אנשים עם מוגבלות הופכים לרוב: קרוב ל- 60% מבני +65 הם אנשים עם מוגבלות (27% חמורה, 31% מתונה) כאשר בגילים צעירים יותר, נייח 20-64 שיעור האנשים עם מוגבלות הנו 20% בלבד (7.5% חמורה, 12.3% מתונה). מדובר ככל הנראה במוגבלויות קשורות לתהליך ההזדקנות המביאים להגדלה משמעותית במספר האנשים עם מוגבלות.

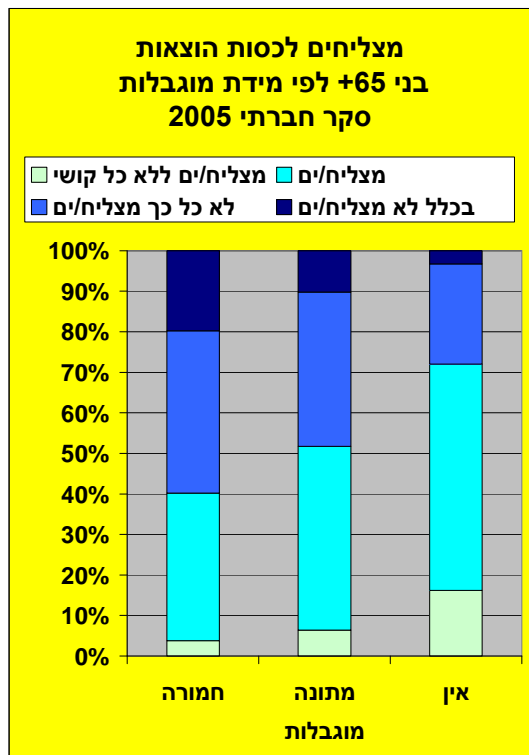
ישנם מצטרפים חדשים לא מעטים לקבוצת האנשים עם מוגבלות. מצטרפים אלה חיו כנראה ללא מוגבלות בגילים צעירים והפכו למוגבלים עם הזדקנותם. לכן סביר גם להניח כי לפחות חלק מן המצטרפים החדשים היו בעבר במצב כלכלי טוב יחסית לאלה שמוגבלותם מלווה אותם מגיל צעיר. למרות האמור המצב הכלכלי היחסי של קבוצה מורחבת זו נותר קשה מאוד: בשנת 2005 לדוגמא, קרוב ל- 60% מבין האנשים עם מוגבלות חמורה (48% מבין אלה עם מוגבלות מתונה) דווחו כי הם לא כל כך מצליחים או לא מצליחים בכלל לכסות את הוצאותיהם החודשיות בהשוואה לפחות מ- 30% שדווחו כך בין האנשים ללא מוגבלות.

בגיל הזקנה מצטרפים לקבוצת האנשים עם מוגבלות רבים שלא חיו עם מוגבלות בצעירותם. למרות זאת, מצבה הכלכלי של קבוצה מורחבת זו נותר נחות בהשוואה לבני גילם ללא מוגבלות.

6.5 עבודה בגילים מבוגרים

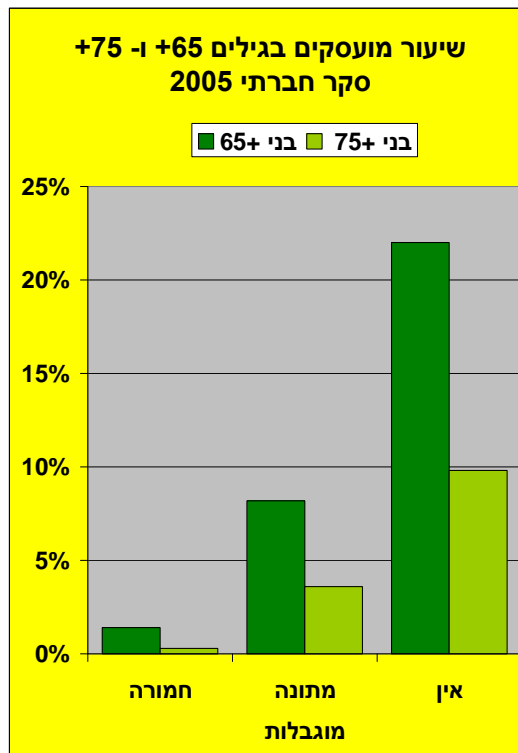
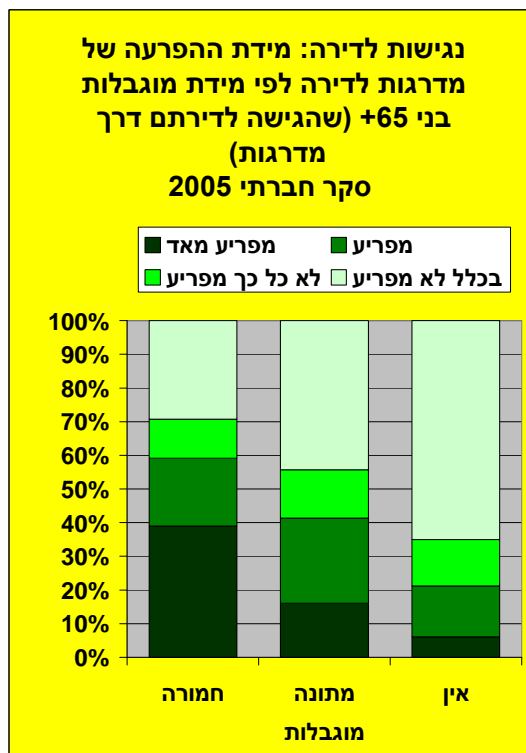
בגילים מבוגרים יורדים מאד שיעורי ההשתתפות בכוח העבודה בכלל האוכלוסייה. לדוגמא, בשנת 2005 רק 11% מבין בני +65 דווחו על עבודה (היו מועסקים) כאשר שיעור המועסקים בגיל +75 היה רק 5%. יחד עם זאת הפער בין אנשים עם מוגבלות לאחרים לא נעלם: שיעור המועסקים כמעט אפסי בין אנשים עם מוגבלות בזמן שהם מעל 20% בין אנשים בני +65 שלא דווחו על מוגבלות והם כמעט 10% בין בני +75 של אותה קבוצה.

גם בגיל הזקנה נשמר הפער בשיעור המועסקים בין אנשים עם מוגבלות לאחרים: בקרב הראשונים שיעור המועסקים מתאפס בזמן שהוא יותר מ- 20% בין יתר בני גילם

למרות שהנתונים לא בהכרח מתאימים לכך²² נראה בכל זאת סביר להסיק כי בגילים +65

²² הנתונים שבידינו מתייחסים לנקודת זמן אחת ולצורך הסקה על שינוי המתרחש תוך מעבר הגילים היה רצוי להסתמך על נתונים פרי מעקב של קבוצה נתונה על פני זמן.

לעומת זאת, בנוגע לתנאי הדיור נראה בבירור כי דירותיהם של אנשים עם מוגבלות הרבה פחות מותאמות לצורכיהם מאשר במקרה של אנשים ללא מוגבלות: אנשים עם מוגבלות פחות מרוצים מאחרים בנוגע לגודל הדירה, מצבה הפיסי, תנאי הקרירות/חום בקיץ/חורף (בהתאמה) וכן מדווחים יותר מאחרים על מטרדים של רעש.

חוסר התאמת הדירה לצורכיהם בולט במיוחד בנוגע לנגישות לדירה. מצד אחד, באופן פרדוכסלי, אנשים עם מוגבלות נוטים לגור קצת פחות מאחרים בדירות בהן מותקנת מעלית או שאינם נדרשים להשתמש במדרגות כדי להגיע אל דירותיהם (36% מהאנשים עם מוגבלות חמורה או מתונה לעומת 43% מאלה ללא מוגבלות לפי נתוני 2005). מן הצד השני, מבין אלה שגרים בדירות ללא מעלית ושעליהם להשתמש במדרגות כדי להגיע לדירה שיעור גבוה מבין האנשים עם מוגבלות חמורה (39%),

6.6 דפוסי מגורים ותנאי דיור

מבחינת דפוסי המגורים, אנשים עם מוגבלות בגיל זקנה (+65) לא נבדלים באופן משמעותי מאלה ללא מוגבלות: רובם מתגוררים במשקי בית משפחתיים (90% מהגברים, 65% מהנשים) ומיעוטם גרים בגפם (9% מהגברים ו-30% מהנשים) כאשר אחוזים דומים נרשמו לגבי אנשים עם מוגבלות חמורה, מתונה ואלה ללא מוגבלות. ההבדלים בין המינים בדפוסי המגורים משקפים את העובדה כי רובם המכריע של הגברים נשואים גם בגילים אלה²³ (יותר מ-80%) לעומת מחצית בלבד מהנשים, וגם זה ללא קשר למידת המוגבלות אם בכלל. גם בנוגע לבעלות על הדירה לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין אנשים עם מוגבלות לאחריים אם כי אנשים עם מוגבלות גרים בדירה בבעלותם בשיעור קצת יותר נמוך (כ-70%) מאשר אנשים ללא מוגבלות (78%, תמיד לפי נתוני 2005).

²³אם כי לא בהכרח בנישואין ראשוניים

2005 יותר מ- 20% מהמרוויינים בסקר החברתי דווחו על כך שהם תומכים כספית או בצורה של מתן עזרה כללית בהוריהם הקשישים, כאשר 4% מטפלים בהם בצורכיהם הבסיסיים כגון רחצה, הלבשה או אכילה (השאלה נשאלה בסקר רק למרוויינים שהיה להם הורה שלא חי אתם בדירה, כאשר אלה היו קצת פחות מ- 60% מהמרוויינים ושליש מהם תומכים כספית או אחרת בהוריהם).

- יותר מ- 40% מהאנשים עם מוגבלות חמורה מעסיקים עוזר/מטפל בבית
- יותר מ- 20% מהישראלים תומכים בהורה קשיש שלא מתגורר עמם

6.8 פעילויות פנאי ואחרות

גם בכל הנוגע לפעילויות פנאי אנשים עם מוגבלות, מצבם של אלה עם מוגבלות חמורה, גרוע משל האחרים. לדוגמא, בשנת 2005 15% מאלה עם מוגבלות חמורה דווחו על יציאה לנופש כלשהו (בארץ או בחו"ל) בשנה האחרונה, לעומת 37% מבין אלה עם מוגבלות מתונה ו- 57% מבין אלה ללא מוגבלות. תמונה דומה מתקבלת לגבי השתתפות בחוגים בשנה האחרונה (7%, 15%, 29% בכל אחת משלוש הקבוצות בהתאמה). בנוגע לחשיפה לתקשורת דיגיטלית מתקבלת תמונה דומה: שימוש במחשב (6%, 10%, 27% לפי שלוש הקבוצות בהתאמה), קיום מחשב בדירה (21%, 31%, 46%) ואפילו בנוגע לשימוש בטלפון סלולרי (37%, 56%, 69%) שעשוי להיחשב גם כאביר בטיחותי בעל חשיבות לאנשים עם מוגבלות.

16% בין אלה עם מוגבלות חמורה/מתונה בהתאמה) מדווח על כך שהמדרגות מפריעות להם מאוד לעומת אחוזים בודדים (6%) המדווחים כך מבין האנשים ללא מוגבלות. נראה כי בעיית הנגישות לדירה הופכת לבעיה קריטית במיוחד לאנשים עם מוגבלות בגילים מבוגרים. אין פלא כי אנשים עם מוגבלות בגילים מבוגרים פחות מרוצים מאחרים באופן כללי מהדירה בה הם גרים: אכן 20% מאלה עם מוגבלות חמורה ו- 17% מאלה עם מוגבלות מתונה לא מרוצים או בכלל לא מרוצים מדירותיהם לעומת 9% בלבד מבין אלה ללא מוגבלות.

הפער בין אנשים עם מוגבלות לאחרים בנוגע לתנאי הדיור נותר בעינו גם בגיל זקנה (אם לא מחריף עוד יותר)

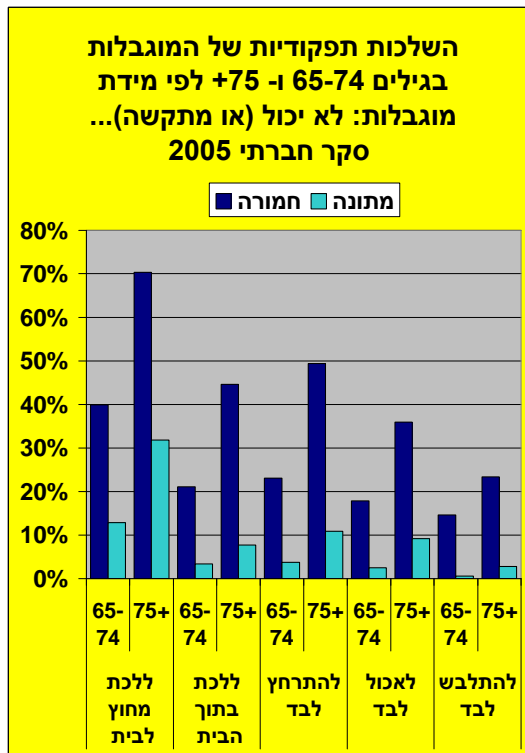
6.7 עזרה בבית או מבני משפחה

חלק לא קטן מהאנשים בגיל זקנה (שליש מבני 65+) מעסיקים עוזר/מטפל בבית. שכיחות התופעה קצת יותר גדולה בקרב אנשים עם מוגבלות חמורה: לדוגמא, מבין אלה עם מוגבלות חמורה שיעור המעסיקים עוזר/מטפל בשנת 2005 היה 43% בהשוואה ל- 27% מבין אלה עם מוגבלות מתונה ו- 32% ביתרת האוכלוסייה. ההבדל העיקרי בין אנשים עם מוגבלות לאחרים נמצא במקור המימון של העזרה: יותר מ- 80% מהאנשים עם מוגבלות חמורה דווחו כי העזרה ממומנת על ידי מוסד ציבורי (כגון ביטוח לאומי) לעומת 42% שדווחו כך בין אלה עם מוגבלות מתונה ו- 17% מבין אלה ללא מוגבלות.

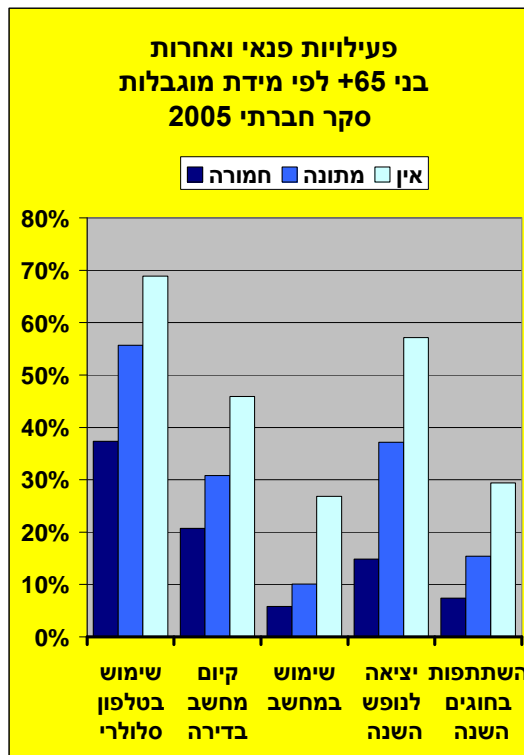
סביר להניח כי העזרה במימון העזרה מקורה בגיל זה בעיקר מביטוח סיעוד של הביטוח הלאומי: אכן כ- 115 אלף בני 65+ קיבלו בשנת 2005 סיוע במסגרת זו.

מן הראוי לציין גם כי גם בני משפחה משחקים תפקיד חשוב במתן עזרה להוריהם. אכן בשנת

בנוגע לפעולות בסיסיות עוד יותר כגון ללכת בתוך הבית או להתרחץ לבד שליש ויותר מהאנשים עם מוגבלות חמורה בגיל +65 מדווחים כי לא יכולים לעשות זאת לבד ללא עזרה כאשר שיעור זה עולה בגיל +75 למחצית. כמו כן, 27% מהאנשים עם מוגבלות חמורה מתקשים לאכול ללא עזרה (שיעור זה עולה ל-36% בגיל +75) וקרוב ל-20% אינם יכולים להתלבש לבד.

ברור כי למוגבלות יש גם השלכות פסיכולוגיות שונות. אכן בסקר החברתי של שנת 2003 בו נבדקו נושאים אלה נמצא כי אנשים עם מוגבלות בגיל מבוגר-זקן נוטים הרבה יותר מאלה ללא מוגבלות לדווח על דיכאון, קשיי שינה בגין דאגות, חוסר יכולת להתרכז וכד'. על רקע הממצא (הקצת מפתיע) בנוגע לכלל האוכלוסייה הישראלית לפיו גם בגיל 65 ומעלה 75% השיבו כי הם מרוצים או מרוצים מאוד מהחיים בולט הפער בין אנשים עם מוגבלות

פערים בולטים קיימים גם בנוגע לפעולות פנאי וחשיפה למדיום דיגיטלי בגיל זקנה

6.9 מצב בריאותי והשלכות תפקודיות ופסיכולוגיות

ניתן היה לצפות כי מצבם הבריאותי של אנשים עם מוגבלות בגיל מבוגר יחמיר מאוד. יחד עם זאת, היקף הבעיות התפקודיות מהן הם סובלים עדיין מפתיע בהיקפו: בגילים +65 יותר ממחצית (55%) מהאנשים עם מוגבלות חמורה אינם יכולים ללכת מחוץ לבית ללא עזרת מכשיר או תמיכת אדם כאשר מתוכם 13% מדווחים כי אינם מסוגלים כלל ללכת מחוץ לבית. בין אלה עם מוגבלות מתונה קרוב ל-20% מתקשים ללכת מחוץ לבית ללא עזרה. בגיל +75 שיעור הנסמכים על עזרת אדם או מכשיר מגיע ל-70% מבין אנשים עם מוגבלות חמורה (18% לא יכולים כלל ללכת מחוץ לבית).

(2010) ויגיע ל 300 אלף לקראת 2025. התמונה שמתקבלת מהנתונים שחוצגו בפרק זה מצביע על היותה של אוכלוסייה זו במצוקה משמעותית. נראה כי ההתמודדות עם הטיפול בה מחייב התערבות מיידיית וכן תכנון והיערכות מתאימים לקראת הגידול המספרי הצפוי בעתיד.

לאחרים: רק 56% מהאנשים עם מוגבלות חמורה ו- 77% מאלה עם מוגבלות מתונה ענו השיבו כי הם מרוצים או מרוצים מאוד מהחיים לעומת 90% מבין אלה ללא מוגבלות.

בגיל הזקנה מחריך המצב הבריאותי של אנשים עם מוגבלות יחד עם ההשלכות של מצב זה על תפקודם ועל מצבם הפסיכולוגי

6.10 מוגבלות בגיל הזקנה - סיכום

אחד הממצאים הבולטים ביותר הנוגע למוגבלות בגיל מבוגר-זקן הנו כי רוב הישראלים שיגיעו לגיל זה ובמיוחד אלה שיזכו לחצות את סף 75 השנה צפויים להתמודד עם מוגבלות כלשהי שבחלק ניכר מהמקרים עלולה להיות חמורה. לפי דפוסי התמותה של השנים האחרונות 90% מהישראליות ו- 83% מהישראלים יגיעו לגיל 65 וזה אומר כי רוב הישראלים החיים היום בישראל יאלצו להתמודד עם מוגבלות כלשהי בעתיד. לחלק ניכר מהם התמודדות זו לא תהיה קלה.

הדבר נעשה במיוחד קשה החל בגיל 75 (אשר גם לו צפויים להגיע רוב הישראלים: 65% מהגברים ו- 76% מהנשים): בגילים אלה אחוז ניכר לא יוכל להתמודד ללא עזרה עם פעולה בסיסית כגון ללכת מחוץ לבית (שליש מאתנו) וחלק לא קטן יתקשה אפילו ללכת בתוך הבית ללא עזרה (17%), להתרחץ לבד (19%) ואף להתלבש לבד (9%). כל זאת כאשר פחות מחצי מהאנשים עם מוגבלות חמורה מעסיקים עוזר/מטפל בבית (ברובם המכריע במימון של מוסד ציבורי).

מגמת ההזדקנות של האוכלוסייה הישראלית היא ודאית. כבר היום חיים בינינו אנשים מבוגרים-זקנים עם מוגבלות חמורה אשר מספרם יעבור את ה- 200 אלף תוך שנים מספר

7. מענים ממשלתיים לצרכים של אנשים עם מוגבלות

פרק זה מביא לקורא תאור תמציתי של מענים לצורכיהם המיוחדים של אנשים עם מוגבלות המסופקים על ידי הממשלה. תאור זה כולל את הפעולות העיקריות הנעשות על ידי גורמים ממשלתיים במטרה לסייע בשילוב של אנשים עם מוגבלות בחברה. יש להדגיש כי נעדרים מתיאור זה גורמים לא ממשלתיים שמשחקים תפקיד חשוב כגון רשויות מקומיות ומתנ"סים, קופות חולים, עמותות וארגונים התנדבותיים וגורמים פרטיים אחרים.

גורמים ממשלתיים שונים מעורבים בהבטחת בטחון סוציאלי לאנשים עם מוגבלות בצורה של קצבאות או גמלאות, הלוואות, פטורים והנחות כולל נקודות זיכוי במס. במקביל קיימים גם שירותים המסופקים לאנשים עם מוגבלות במטרה לענות על צורכיהם המיוחדים. הגדרת הזכאות המשמשת את הגורמים האלה אינה חופפת בהכרח את זו שמתקבלת מהסקרים.

7.1 בטחון סוציאלי

שלושה גורמים עיקריים מעורבים בהבטחת בטחון סוציאלי לאנשים עם מוגבלות: המוסד לביטוח לאומי לקבוצות שונות כפי שיפורט בהמשך, משרד הביטחון המספק תמיכה לנכי צה"ל ומשרד האוצר אשר באופן ישיר מספק תמיכה כספית לקבוצות שלא מכוסות על ידי שני הגורמים האחרים ובראשם נכי רדיפות הנאצים.

7.1.1 המוסד לביטוח לאומי²⁴

הקצבה העיקרית (מבחינה כמותית) המשולמת על ידי הביטוח הלאומי היא קצבת נכות כללית, המיועדת להבטיח לנכים הכנסת מינימום לקיום אשר בשנת 2005 שולמה לכ- 171 אלף אנשים. גמלה זו משולמת בדרך כלל לאנשים בגילאי העבודה עד הגיעם לגיל הזכאות לקצבת זקנה. תנאי הכרחי לזכאות היא דרגת נכות של 40% לפחות (אשר הועלה ל- 60% בשנת 2004). במקביל כ- 21 אלף ילדים (הוריהם) קיבלו באותה שנה קצבת ילד נכה.

בנוסף לגמלאות אלה לחלק מהזכאים משולמות גמלאות נוספות: קצבה לשירותים מיוחדים, המיועדת לסייע לנכה בתפקודו במשק ביתו וגמלת ניידות לסייע למוגבל בניידות מחוץ לבית. כ- 25 אלף קיבלו כל אחת מקצבאות אלה בשנת 2005. מרבית המקבלים שקיבלו קצבת נכות כללית קיבלו רק קצבה זו וכך גם מרבית הזכאים לקצבת ילד נכה (בשנת 2005: כ- 85% בשני המקרים). בנוסף, כ- 15 אלף קיבלו את אחת הגמלאות האלה מבלי לקבל קצבת נכות כללית או קצבת ילד נכה, וכן עוד כ- 3,000 קיבלו קצבת נפגעי גזזת.

בנוסף לגמלאות לעיל משולמת גם גמלת נכות מעבודה (לכ- 25 אלף אנשים בשנת 2005) ועוד בקרוב ל- 3,000 מקרים משולמת קצבת נפגעי פעולות איבה. אולם להבדיל מהקודמים לגבי יותר מ- 60% ממקבלי קצבאות אלה דרגת נכותם פחותה מ- 40%.

בסה"כ ניתן לסכם כי הביטוח הלאומי בשנת 2005 שילם גמלת נכות כזו או אחרת לכ- 228 אלף אנשים, כולל 28 אלף נפגעי עבודה ופעולות איבה אשר ברוב המקרים הם בעלי דרגת נכות נמוכה יחסית. מספרים אלה לא כוללים את

²⁴סקירה שנתיית ל- 2005, המוסד לביטוח לאומי, 2006, פרק 5

2005 סופקו כ- 7,200 כסאות גלגלים (מתוכם 225 ממונעים), כ- 3,700 מכשירי ניידות אחרים וכן כ- 3,400 מכשירי שיקום. במסגרת מכשירי הליכה סופקו כ- 1,300 תותבות גפיים ורכיבים, כ- 3,500 מכשירי הליכה וכ- 3,700 נעליים אורטופדיות מיוחדות.

המשרד לקליטת עלייה²⁹ המשרד מספק גמלה מיוחדת להבטחת קיום לעולים עם מוגבלות עד גיל 65 עד תום השנה הראשונה לעלייתם. עם תום שנה זו הם מועברים לטיפולו של המוסד לביטוח לאומי. בשנת 2004 דווחו 27,000 עולים עם מוגבלות אשר היו זכאים להבטחת קיום. המשרד גם מספק דיור ציבורי למספר קטן של משפחות עולים (25 בשנת 2004) או סיוע בשכר דירה (100 משפחות בשנת 2004).

משרד התחבורה מספק הנחות בדמי נסיעה לנכים לפי חוק הביטוח הלאומי.

משרד הרווחה³⁰ מספק דמי לוויה לעיוורים/כבדי ראייה כאשר בשנת 2004 שולמו דמי ליווי כאלה בכ- 13,000 מקרים.

7.1.5 אנשים עם מוגבלות ומקבלי קצבאות נכות

נראה כי לא קיימת חפיפה מלאה בין מקבלי קצבאות נכות לבין המוגדרים כאנשים עם מוגבלות (חמורה או מתונה) בסקר החברתי. אכן נתוני הסקר החברתי של 2005³¹ מלמדים כי אמנם מבין בני 64-20 רוב מקבלי קצבת נכות כללית מהביטוח הלאומי (77%) מוגדרים כאנשים עם מוגבלות גם בסקר החברתי (62% מתוכם עם מוגבלות חמורה), אולם ישנם גם לא

הנכים הזכאים לקצבאות זקנה אשר עם הגיעם לגיל הזכאות לקצבה זו ברובם המכריע מפסיקים קבל את הקצבאות המיועדות לנכים.

7.1.2 משרד הביטחון²⁵

אגף השיקום במשרד הביטחון משלם קצבאות לכ- 50,000 זכאים המוכרים כנכי צה"ל. יחד עם זאת רובם המכריע הם בעלי אחוז נכות נמוך (פחות מ- 20%).

בנוסף לקצבאות חודשיות זוכים חלק גדול מנכי צה"ל להנחות, החזרים ומענקים בתחומים שונים כגון החזר מס הכנסה, הנחה בארנונה או תשלום הוצאות שיחות טלפון.

7.1.3 משרד האוצר²⁶

משרד האוצר משלם תגמולים ישירות לכ- 53 אלף נכי רדיפת הנאצים (44 אלף בשנת 2004) ונכי מלחמה בנאצים (כ- 9,000 באותה שנה). בנוסף לתגמולים מקבלים אנשים אלה גם מספר פטורים ומענקים (לטיפול רפואי ושכר לימוד).

7.1.4 משרדים אחרים

בנוסף לשלושת הגורמים שצינו לעיל מספר משרדים נוספים תומכים באנשים עם מוגבלות על ידי מתן סיוע כספי לצרכים שונים.

משרד הבינוי והשיכון²⁷ מספק לאנשים עם מוגבלות הלוואות לרכישת דירה (144 מקרים בשנת 2005) והשתתפות בשכ"ד (16 אלף מקרים בשנת 2004). כמו כן הוא נותן מענקים להתאמות בדיוור.

משרד הבריאות²⁸ מספק מכשירי ניידות ומכשירי הליכה. במסגרת מכשירי ניידות בשנת

²⁹דו"ח לנציבות השוויון מהמשרד לקליטת עלייה לשנת 2004

³⁰דו"ח לנציבות השוויון ממשרד הרווחה לשנת 2004
³¹בסקר החברתי של שנת 2005 נשאלו גם שאלות על קבלת קצבאות מהביטוח הלאומי לפי סוג דבר שמאפשר הצלבה עם הנתונים על מוגבלות

²⁵דו"ח לנציבות השוויון ממשרד הביטחון לשנת 2004
²⁶דו"ח לנציבות השוויון ממשרד האוצר לשנת 2004
²⁷דו"ח לנציבות השוויון ממשרד הבינוי והשיכון לשנים 2004 ו- 2005
²⁸דו"ח לנציבות השוויון ממשרד הבריאות לשנת 2005

לקבוע כי הסיוע שמקבלים אנשים עם מוגבלות אינו מספיק כדי לאפשר את שילובם המלא בחברה או אפילו את קיומם ברמת חיים סבירה. התמונה העגומה על מצבם הסוציולכלי והנפשי של אנשים עם מוגבלות נראית קשה בכל קנה מידה.

7.2 שירותים מיוחדים

גורמים ממשלתיים שונים מספקים שירותים מיוחדים לאנשים עם מוגבלות.

המוסד לביטוח לאומי³⁴ מספק שירותי שיקום מקצועי לנכים כלליים, נכי עבודה ונכי פעולות איבה ובמקרים מסוימים לאלמנים. בשנת 2005 נרשמו כ- 10,000 פניות וסיימו תהליך של שיקום מקצועי כ- 12,000 אנשים. יצוין כי השיקום המקצועי עצמו עשוי לכלול תמיכה כספית לצורכי השיקום ואף שיפור רוחתו של המשתתף.

משרד הבינוי והשיכון³⁵ מספק במקרים מסוימים דירות נכסי רכישה (66 דירות בשנת 2005) או דירות בשיכון ציבורי (אין נתונים מהם ניתן לזהות אנשים עם מוגבלות שקיבלו דירות בשיכון ציבורי).

משרד הבריאות³⁶ מספק שירותים מסוגים שונים בעיקר לאנשים עם מוגבלות בתחום של בריאות הנפש. כך בשנת 2002 היו כ- 20,000 מיטות אשפוז למחלות ממושכות בעיקר בתחום הגריאטרי, 5,400 מיטות אשפוז לבריאות הנפש ו- 700 מיטות אשפוז לשיקום. בנוסף, במסגרת מערך שיקום בקהילה היו כ- 3,800 מטופלים.

משרד החינוך והתרבות³⁷ מספק שירותי חינוך

מעטים (23%) ממקבלי קצבת נכות כללית שמסרו בסקר כי אין להם מוגבלות שמפריעה להם (או מפריעה להם מאוד) בתפקוד היום יומי. במקביל, מבין אלה המוגדרים כאנשים עם מוגבלות על פי נתוני הסקר החברתי רק אחוז קטן מקבל קצבת נכות כללית (או קצבה אחרת מקבילה)³² של הביטוח הלאומי: לדוגמא, מבין בני 20-64 פחות משליש מבין כלל האנשים עם מוגבלות - 43% מהאנשים עם מוגבלות חמורה ו- 24% מבין האנשים עם מוגבלות מתונה, מקבלים קצבה מהביטוח הלאומי (לא כולל קצבת ילדים). יוזכר כי בנוסף לכך ישנה קבוצה לא קטנה (בסביבות 100 אלף) של אנשים המוגדרים כנכים על ידי משרדים אחרים שמקבלים קצבאות ממשרד הביטחון או משרד האוצר. יחד עם זאת, גם אם נניח כי קבוצה זו כולה הייתה מוגדרת כאנשים עם מוגבלות³³ גם בסקר החברתי, עדיין אחוז מקבלי קצבה כלשהי מבין כלל האנשים עם מוגבלות חמורה או מתונה בגיל 20-64 יעמוד על פחות מ- 50% בלבד.

7.1.6 ביטחון סוציאלי - סיכום

שלושת הגורמים שצוינו לעיל יחד מספקים בטחון סוציאלי בצורה של קצבאות לסדר גודל של 330 אלף איש, התמיכה שמתקבלת ממשרדים אחרים הנה בד"כ לזכאים משלושת המוסדות האלה.

אין אפשרות להעריך באופן ישיר במסגרת העבודה הנוכחית באיזו מידה גובה התמיכות מותאם לצורכי המקבלים. יחד עם זאת נראה כי על סמך הפרקים הקודמים ניתן לכלל הפחות

³⁴סקירה שנתית ל- 2005, המוסד לביטוח לאומי, 2006,

פרק 5

³⁵דו"ח לנציבות השוויון ממשרד הבינוי והשיכון לשנים 2004 ו- 2005

³⁶דו"ח לנציבות השוויון ממשרד הבריאות לשנת 2005

³⁷דו"ח לנציבות השוויון ממשרד החינוך לשנת 2004 ונתונים לשנת 2005 מתוך ילדים בישראל 2005, שנתון

³²הכוונה בעיקר למקבלי קצבת הבטחת הכנסה או קצבת זקנה אשר לא מקבלים קצבת נכות. כיוון שבד"כ אי אפשר לקבל שתי קצבאות הרי שיייתכן כי אנשים עם מוגבלות יעדיפו או ייאלצו לקבל קצבה אחרת על פני קצבת נכות כללית

³³הנחה זו נראית בלתי סבירה לגבי מקבלי קצבה ממשרד הביטחון אשר רובם המכריע הם בעלי אחוזי נכות נמוכים מ- 20%

פערים משמעותיים.

7.3 העסקה בשירות המדינה

לאחרונה נערכה (על ידי הלמ"ס⁴⁰) פעולה מיוחדת במטרה לבדוק את מידת השילוב של אנשים עם מוגבלות בשירות המדינה. הבדיקה הזמנה על ידי נציבות שירות המדינה ונציבות לשוויון אנשים עם מוגבלויות והתבססה על קישור רשומות בין קובצי העובדים של שירות המדינה וקבצים של מקבלי קצבאות נכות של הביטוח הלאומי ושל אגף השיקום במשרד הביטחון.

אנשים עם מוגבלות הוגדרו לצורך הבדיקה כאלה אשר משרד הביטחון מכיר כבעלי 20% נכות ומעלה או המוסד לביטוח לאומי מכיר כבעלי 40% נכות ומעלה.

בבדיקה נמצא שביוני 2005 מתוך 58,000 המשרות של עובדים בשירות המדינה, 1,200 או 2.1% היו של עובדים שהוכרו על ידי המוסד לביטוח לאומי או אגף השיקום במשרד הביטחון כאנשים עם מוגבלות.

מבין האנשים עם מוגבלות המועסקים על ידי המדינה נמצא שיעור גבוה של גברים (יותר מ-60%) בזמן שבין כלל עובדי המדינה דווקא נשים מהוות רוב מוחלט (קרוב לשני שלישי מהמועסקים). הסבר חלקי לכך נמצא בשיעור הגבוה של נכי צה"ל מבין הגברים עם מוגבלות המועסקים על ידי המדינה, כמעט 50% בזמן שנכי צה"ל מהווים אחוז הרבה יותר קטן (כ-20%) מכלל האנשים עם מוגבלות בגילאי עבודה המוכרים כנכים על ידי המדינה⁴¹.

כמו כן נמצא כי פחות ממחצית מהעובדים עם

מיוחד. במסגרת זו למדו בשנת 2005 כ-44,500 ילדים מתוכם 6,300 בגני ילדים, 20,000 בבתי ספר רגילים (בכיתות חינוך מיוחד) וכ-18,000 בבתי ספר של החינוך המיוחד. ילדים בעלי צרכים מיוחדים נוספים משולבים בחינוך הרגיל כאשר מספרם בשנת 2004 נאמד בכ-66 אלף. בנוסף סיפק המשרד הסעות לתלמידים בחינוך המיוחד (כ-22,000 מוסעים בשנת 2004). לסיום נציין כי משרד החינוך מספק גם סייעות לילדים המשולבים בחינוך הרגיל (בשנת 2004 היו 2,300 ילדים שנעזרו בסייעות).

משרד התחבורה³⁸ מנפיק תווי חנייה לרכב נכה. בשנת 2006 היו 76,000 בעלי תווים כאלה מתוכם 4,500 תווים של כסא גלגלים. מרבית התווים אושרו על ידי משרד הבריאות (55 אלף) משרד הביטחון (8,000) ואגף הרישוי (7,000).

משרד הרווחה³⁹ במסגרת אגף השיקום מטפל בכ-6,000 אנשים (הנתונים נכונים לשנת 2004) המקבלים שירותים כגון תעסוקה מוגנת (2,000 איש), מערך דיור / דירות לוויין (1,000), מועדוניות שיקומיות (740), וכו'. במסגרת השירות לעיוור מטופלים כ-2,000 איש ובמסגרת האגף לטיפול באדם המפגר כ-16,000 אנשים. כמו כן כ-440 אוטיסטים מטופלים במסגרת יחידה מיוחדת לכך.

על סמך המידע הקיים קשה להעריך את הפער שבין השירותים הניתנים לאנשים עם מוגבלות וצורכיהם. יחד עם זאת, התמונה שנתגלתה בפרקים הקודמים על הקשיים בהם נתקלים אנשים עם מוגבלות בתפקודם היום יומי ובביצוע פעולות בסיסיות, יחד עם הקושי בו נתקלים בנוגע לקבלת טיפולים ותרופות עליהם בחלקם נאלצים לוותר מסיבות כלכליות, מצביע על

⁴⁰ ייצוג אנשים עם מוגבלות בשירות המדינה" – ארי פלטיאל, למ"ס, (טיוטא של) דו"ח שהוגש לנש"מ ולנציבות שוויון לאנשים עם מוגבלות, מאי 2006
⁴¹ כ-50 אלף מוכרים כנכי צה"ל לעומת קרוב ל-200 אלף המוכרים על ידי המוסד לביטוח לאומי

סטטיסטי, המועצה הלאומית לשלום הילד
³⁸ דו"ח לנציבות השוויון ממשרד התחבורה לשנת 2006
³⁹ דו"ח לנציבות השוויון ממשרד הרווחה לשנת 2004

גילאי העבודה. יודגש כי השוואה זו מוגבלת מאוד כיוון שאינה כוללת אנשים עם מוגבלות אשר לא הוכרו כאלה על ידי הביטוח הלאומי ואשר כפי שראינו בפרקים קודמים, על פי נתוני הסקר החברתי, מהווים רוב מבין האנשים עם מוגבלות.

מוגבלות המועסקים על ידי המדינה (44%) היו עם מוגבלות טרם כניסתם לעבודה כאשר רובם רכשו את מוגבלותם במהלכה. נמצא גם כי למגזר הערבי ייצוג קטן יותר מאשר למגזר היהודי בין האנשים עם מוגבלות בשירות המדינה, המוסבר בחלקו על ידי השיעור הגבוה של נכי צה"ל (השייכים בעיקר למגזר היהודי).

כל ניסיון לבחון האם שיעור האנשים עם מוגבלות המועסקים בשירות המדינה מותאם לדרישות החוק ל"ייצוג הולם" מושפע מאוד מהגדרת המוגבלות בה נשתמש ומהקריטריון לפיו נקבע מה הוא ייצוג הולם.

ניתן לבצע בדיקה חלקית על בסיס נתוני הסקר החברתי משנת 2005 המאפשרים לאמוד את שיעור המועסקים שמקבלים קצבת נכות מהביטוח הלאומי, אותו ניתן להשוות לשיעור המקביל בין עובדי שירות המדינה. ההשוואה מצביעה על כך ששיעור הגברים המקבלים קצבת נכות כללית ומועסקים על ידי המדינה גבוה במקצת (2.1% לפי הדו"ח) משיעור המועסקים מקבלי קצבת נכות מהביטוח הלאומי בין כלל המועסקים במשק (1.4% על בסיס נתוני הסקר החברתי). במקרה של הנשים שני השיעורים דומים (1.2% ו- 1.1% בהתאמה). במקביל ניתן גם לאמוד כי שיעור האנשים מקבלי קצבאות נכות בגילאי עבודה מכלל האנשים בגיל זה (20-64) היה קצת יותר מ- 5% בשנת 2005 (לשני המינים יחד)⁴².

נראה כי הממשלה מעסיקה שיעור קצת יותר גבוה של אנשים המקבלים קצבת נכות כללית מאשר הנהוג בכלל המשק, אם כי גם שיעור המועסקים בשירות המדינה נמוך בהרבה (שליש) מייצוגם של אנשים אלה בכלל אוכלוסיית

⁴²5.3% על פי היחס בין מקבלי קצבת נכות מהביטוח הלאומי (196 אלף כולל 25 אלף מקבלי גמלת נכות מעבודה) בשנת 2005 לבין כלל בני 20-64 שהיו כ- 3.7 מיליון באותה שנה

8. סיכום ומסקנות

במדינת ישראל חיים היום יותר מ- 600 אלף אנשים עם בעיה בריאותית או פיסית המפריעה להם מאוד בתפקודם היום יומי. חלק ניכר מהם מדווחים כי מתקשים לבצע פעולות בסיסיות ופשוטות כגון: ללכת מחוץ לבית או אפילו בתוכו או להתלבש ולהתרחץ ללא עזרה. אנשים אלה משתייכים לכל קבוצות האוכלוסייה בשיעור משמעותי, כאשר ישנם מגזרים וקבוצות כגון: המגזר הערבי, נשים או עולים חדשים, בהן שכיחות המוגבלות גבוהה עוד יותר.

השתלבות של אנשים עם מוגבלות בחיי החברה מצטמצמת ככל שחומרת מוגבלותם עולה ויחד עמה גדלים גם הפערים שבינם לבין יתר האוכלוסייה: הם בעלי הכנסה והשכלה נמוכות יותר, מצב כלכלי קשה יותר, שיעורי תעסוקה נמוכים יותר ותנאי דיור לא מספיק מותאמים לצורכיהם המיוחדים. פערים אלה מחריפים ככל שהמוגבלות חמורה יותר.

מבחינה חברתית אנשים עם מוגבלות חשים מבודדים יותר, ונחשפים יותר מאחרים לתחושות של בדידות ושל היעדר חברים, נהנים פחות מפעילויות חברתיות מקובלות כגון: השתתפות בחוגים או יציאה לנופש. גם החשיפה והזמינות של אנשים עם מוגבלות למדיום הדיגיטלי נמוכות יותר ככל שהמוגבלות חמורה יותר. לכך מתקשרת העובדה כי אנשים עם מוגבלות נוטים יותר מאחרים למצבים של דיכאון ולחץ, קשיי ריכוז וקשיי שינה, וככל שמוגבלותם חמורה יותר שביעות רצונם מחייהם ומידת האופטימיות לעתיד נמוכות יותר.

מוגבלות נפוצה גם בקרב ילדים אשר לרבים מהם צרכים מיוחדים המחייבים טיפול שוטף. פער משמעותי מתגלה בין צרכים אלה לבין המענים המסופקים על ידי החברה. עוד נמצא כי האנשים עם מוגבלות בגילאי עבודה מהווים רוב מוחלט, אולם שיעורי המועסקים בקרבם נמוכים ביותר ושיעור האנשים מקרבם המחפשים עבודה ללא הצלחה גבוהים בהרבה מאלה של יתר האוכלוסייה. מצב זה נכון גם בנוגע לאנשים עם מוגבלות חמורה ומתונה גם יחד. בגיל הזקנה עולים שיעורי המוגבלות עד שמגיעים לעשרות אחוזים. עלייה זו בשכיחות המוגבלות יחד עם תהליך הזדקנות האוכלוסייה, שאנו בתחילתו ואשר צפוי להמשך על פני שני העשורים הבאים, צפויה להביא לגידול מואץ במספר האנשים עם מוגבלות ובחלקם של הזקנים בקרבם.

מדינת ישראל מספקת מענים שונים ומגוונים לצורכיהם המיוחדים של אנשים עם מוגבלות. למען הבטחת ביטחונם הסוציאלי משולמות קצבאות למי שנמצאו זכאים לכך על פי קריטריונים שונים באמצעות הביטוח הלאומי ומשרד האוצר, וכן באמצעות אגף השיקום של משרד הביטחון למי שהוכרו כנכי צה"ל. בסה"כ יותר מ- 300 אלף אנשים נמצאו זכאים לסיוע זה בשנת 2005. בנוסף מעניקה המדינה למי שהוכר כזכאי לכך שירותים נוספים כגון שירותי שיקום, עזרה בדיוור, מימון עזרים ושירותי בריאות, סיוע לעולים עם מוגבלות, הנחות בתחבורה הציבורית, זכאות לתווי חנייה, חינוך מיוחד, פטורים והקלות מארנונה ומס הכנסה, ועוד.

למרות כל זאת, התמונה שמתקבלת מהנתונים שהוצגו בפרסום זה מצביעה על רמת השתלבות נמוכה

יחסית לכלל האוכלוסייה ומחייבת רוויזיה במענים ובפתרונות הניתנים היום תוך שימת דגש על פתיחת החברה לאנשים עם מוגבלות ובו בזמן על שיפור היכולות והמוכנות של אנשים עם מוגבלות להשתלב בה. לכך השלכות לא רק על חייהם של אנשים רבים ובני משפחותיהם אלא אף על החברה הישראלית כולה.

מרבית המוגבלויות נרכשות במהלך חיי האדם. כתוצאה מכך ומהשיעורים הגבוהים נראה ברור כי רובנו צפויים להתמודד עם מוגבלות מסוג כלשהו במהלך חיינו, אם כאנשים עם מוגבלות בעצמנו ואם כמטפלים בקרוב עם מוגבלות: כבר היום כחמישית מהישראלים הבוגרים מטפלים באדם עם מוגבלות ושיעור זה צפוי לעלות במקביל להזדקנות האוכלוסייה. על כן אין מדובר רק בטיפול ברווחת הזולת אלא בהבטחת זכויות הבסיסיות של כל אזרח ואזרח.

ממצאים אלה מובילים למספר מסקנות:

מסקנה מרכזית הנה כי קיים צורך לעצב וליישם במהרה מדיניות כוללת שתוביל לקידום השתלבותם של אנשים עם מוגבלות ברוח חוק השוויון לשם צמצום הפערים שבין האנשים עם מוגבלות לבין יתר האוכלוסייה. כלשון החוק יש מקום לנקוט בפעולה אקטיבית של שילוב לרבות באמצעות מנגנונים של העדפה מתקנת, ובמיוחד בתחום ההשכלה והתעסוקה מדיניות זו תצטרך למקד מאמצים מיוחדים בקבוצות אוכלוסייה בסיכון. במקביל יש צורך לפעול לצמצום המכשולים הפיסיים והחברתיים לרבות בתחום המידע.

לאור מצב הדברים והיחס שמגלה חלק לא קטן בציבור ואולי אף חלק מהאנשים עם מוגבלות עצמם, כלפי השתלבות ולקיחת אחריות אישית וחברתית נדרשת השקעה אינטנסיבית בחינוך והסברה אשר תביא להכרה כי אנשים עם מוגבלות חייבים ומסוגלים להיות חלק אינטגרלי מהחברה ולהשתלב בכל תחומי החיים.

מסקנה אופרטיבית אחרונה נוגעת לצורך בהרחבת בסיס המידע על אנשים עם מוגבלות, צורכיהם והפערים שבינם לבין המענים המסופקים להם. בשנים האחרונות נעשים מאמצים להקמת בסיס מידע רחב ואמין שהוא חיוני לעיצוב, יישום והערכה שוטפת של מדיניות השילוב. יש לקוות כי מאמצים אלה יישאו פרי מהר ככל הניתן. הפרסום הנוכחי פתח צוהר קטן ומצומצם למצבם של אנשים עם מוגבלות בישראל.

9. מקורות

- הסקר החברתי, למ"ס, סקר שנתי שנערך בשנים 2002-2005, עיבודים סטטיסטיים
- "ילדים עם צרכים מיוחדים: הערכת צרכים וכיסויים על ידי השירותים", ג'וינט-מכון ברוקדייל והמוסד לביטוח לאומי, ינואר 2000
- שנתון סטטיסטי לישראל 2006, למ"ס, לוחות נבחרים
- ילדים בישראל 2005, שנתון סטטיסטי, המועצה לשלום הילד, לוחות נבחרים
- סקר בריאות לאומי 2003/2004 – נתונים נבחרים, למ"ס-משרד הבריאות, יוני 2006
- סקירה שנתיית ל- 2005, המוסד לביטוח לאומי, 2006, פרק 5
- דו"ח לנציבות השוויון ממשרד הביטחון לשנת 2004
- דו"ח לנציבות השוויון ממשרד האוצר לשנת 2004
- דו"ח לנציבות השוויון ממשרד הבינוי והשיכון לשנים 2004 ו- 2005
- דו"ח לנציבות השוויון ממשרד הבריאות לשנת 2005
- דו"ח לנציבות השוויון מהמשרד לקליטת עלייה לשנת 2004
- דו"ח לנציבות השוויון ממשרד הרווחה לשנת 2004
- דו"ח לנציבות השוויון ממשרד התחבורה לשנת 2006
- "ייצוג אנשים עם מוגבלות בשירות המדינה" – ארי פלטיאל, למ"ס, (טייטא של) דו"ח שהוגש לנש"מ ולנציבות שוויון לאנשים עם מוגבלות, מאי 2006

